

Член Союза писателей СССР,
Народный поэт
Хакасско-Черкесии
С. И. Кумратова родилась
16 июля 1944 года в ауле
Икан-Халк Адыг-Хабырского района,
Выпускница

Литературного института
им. Горького, Пензенского
популярных журналов

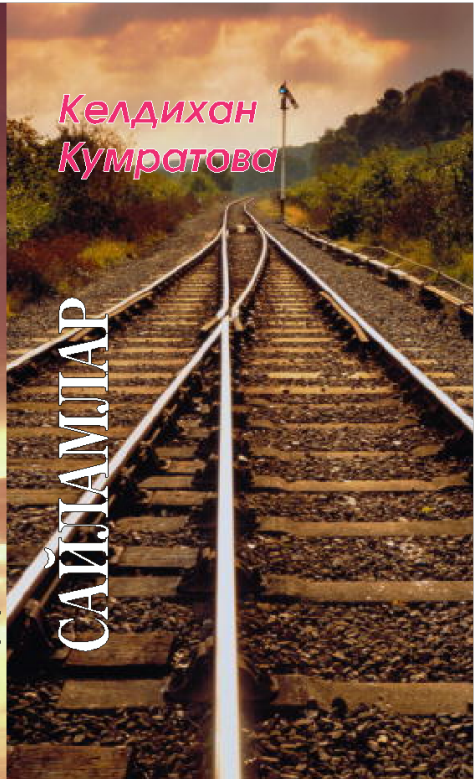
«Славя», «Скиталец», «Далеко», «Работница».
Автор более десяти поэтических сборников
первого народного романа в стихах
«Восстание в неволе».

САЙЛАМЛАР

Келдихан
Кумратова

Келдихан
Кумратова

САЙЛАМЛАР

*Желдихан
умратова*

САЙЛАМЛАР

Ятлавлар эм поэмалар

«Карашай-Шеркеш республикалык
китап баспасы»
ЧЕРКЕССК
2014

~~~~~

В новой книге «Сайламлар» Народного поэта Карачаево-Черкесской Республики Келдихан Кумратовой обобщенно представлено все наследие поэтессы. Поэзия К. Кумратовой искренна, задушевна, пронизана тонким лиризмом, трепетом высокой гражданственности. Стержень творчества К. Кумратовой — стремление к восстановлению целостной картины национальной духовности.

Поэзия Келдихан Кумратовой неоднократно переиздавалась на русском языке в Москве. Стихи ногайской поэтессы печатались и за рубежом на казахском, турецком, украинском языках.

~~~~~

К $\frac{4802490200-6}{9П1(03)-2013}$ 6—2014

ISBN 978-5-7289-0321-5

© К. И. Кумратова, 2014
«Карашай-Шеркеш
республикалык китап
баспасы», 2014

«КАЛАЙ ЭРТЕ КУЪНИМ БАТТЫ КУЪЛПИЛДЕП...»

Ногай миллет адабиятынынъ ХХ-ншы оьмирде оьр йолларга йнгерли атылувына Келдихан Кумратовадынъ эткен демевлигин сосы дунья коьрип турган «Сайламлары» яркын шаатлайды.

1963-нши йылдынъ 13-нши октябринде шыккан «Ленин йолы» газети «Танысынъыз: яс язувшы» деп, Келдихан Кумратова деген яс кызалактынъ каьртишкесин эм «Анама», «Эртенъи кала» деген ятлавларын берди. Сол куьннен алып эли йыл озды — Келдиханнынъ шайирлик оьмирининъ эли йылы. Бу заман уьзигининъ бойында ногай адабияты тогыз ятлавлар ййийынтыгы ман байыды. Мине олар: «Шабден» (1966), «Сонъгы япыраклар» (1969), «Кылкобыз» (1975), «Кремень и фиалка» (Москва, 1975), «Алтын ока» (1985), «Тамыз» (1988), «Танъ манъында» (1996), «Кызыл шылама» (2000). Сосындай уьйкен юрек куллыгын тизип айтув енъил болган уьшин, оны тувдырган шайирлик коьнъилдинъ адырлары эм туьзликлери, каялары эм кенъ оьрислери, ашысы эм таьтлиси, элбетте, тизип айтатаган зат тувыл. Тек юрек пен сезбеге болаяк оны.

Келдихан Кумратовага аьлемет шайирлик бакты буйырды. Бириншилей, онынъ адабиятка келуьви енъил болмаган вакытка рас болды. Коьп миллетли совет адабиятыннан келген елемик болып, 60-ншы йылларда инсаннынъ ишки, байыр дуньясына бизим ногай адабиятында да эс сезилди. Лирикалык анълар куьшейдилер. Сосы зат Гамзат Аджигельдиевтен басланды, сонъ ога ызлап Келдихан Кумратова, Кадрия Темирбулатова шайирликтинъ бу йолын алдылар.

Элбетте, сол йылларда миллет юзи болмаган баалыклар акында айтув (совет кыралы, партия эм онынъ басшылары) шайирдинъ (уьшинин айтсак, ятлав язувшыдынъ) юрегининъ уьйкен куллыгын талапламады: аьзир «ойларды» рифмалап яза бер. Солай эди коьп миллетли совет адабиятында туьзилген аьл. Сонъ, оьнерши аьдемнинъ эси инсаннынъ байыр дуньясына коьшуьви мен адабият алдында коьп соравлар эм маьселелер тувдылар. Биринши эм бас маьселе — ой денъизине коьмилген шайирдинъ таяныш, негиз излеп адалаганы, аьлиги заманды озган эм келеек заман ман байланы-

стырып, оьмирлик баалыкларды шелтеп айырып баславы. Бизим шайирлер (тергевлеримиз коьрсетеди), баска йоллар ман болса да, бир акыйкатлыкка келгенлер: таяныш, негиз — мынъ йыллар бойынша кепленип келген ногай-шылыкта, асыл уямыздынъ тоьрин эм эсигин танып билуьвде.

Таянышты излев эм табув — енъил ислерден тувыл эди. Сол йолда янып соьнгенлердинъ бириси — Гамзат. Онынъ юрек сызлавын ыслаялмай тоьккен «Куй, Россия!» деген ятлавында шайкалып турган геройы да, тап Россиядынъ оьзи де — таяныш, негиз болмавыннан. Кара куьшлерге (ятлауда ол — шагыр) есирликке туьскен инсан — йолыннан адаскан бирев. Яшавдынъ аяп билмеген акыйкаты коьтергисиз авыр юк болып, яс Гамзаттынъ яныннан тоювынынъ, эште, бас себеби:

Язайымма ятлавларды янъьдан?
Тек коркаман, редакторлар капыдан
Кетши деек, кагьтларды коьргенде.

К.Кумратовадынъ архивинде Гамзаттынъ коьп хатлары сакланган. Онынъ уьмитсизленуьвди, ялгызлыкты, анъламаслыкты оьзининъ кыска оьмири бойынша толысынша шеккени — хатларында. «Мени бирев де анълагысы келмейди... Олардынъ «адабиятлары» меним юрегимди булгандырады...» — деп яза эди шайир Келдиханга.

Келдиханнынъ бизим адабиятта орнын айыра келип, Гамзат акында соьзге коьшкеним босына тувыл. Олар бир заманда эм усас аьллерде оьнершилик йолларын баслаганлар, эм Гамзаттынъ бактысыннынъ мысалысы сол заманнынъ кыйынын толысынша ашыклайды. 60-70-нши йылларда туьзилген ямагатшылык-политикалык аьллерди К. Кумратова да «сыгылувлы аьллер» деп айырады эм «сыгылувлы аьллерде шайирлик коьнъил де сыгылады», — деп косады. Болса да шайир оьз таянышын айырмага асыгады эм 1975-нши йылда ол «Кылкобыз» деген ятлавын баспалайды, «Тамыз» поэмасы уьстинде ислеп баслайды. Сол ок йылларда К. Кумратовадынъ ногай адабиятында оьз давысы эм байыр орны белгиленип баслайды. «Шабденде», «Сонъгы япыракларда» сайланып алынган лирикалык анълар ногай адабиятында суьйтип те бир беркиди. Ятлав язатаган яс аьдемлердинъ саны оьсти, олардынъ коьбиси оьзлерининъ биринши ятлавларын шайирге эркелевде де туьзген болдылар. Лирикалык анълардынъ куьшеюви окувшы ман язувшыдынъ арасында анълавлыкты беркитти эм сонынъ да уьшин адабияттынъ келеектеги оьрленуьвине негиз болды. Баска соьз бен айтып, К.Кумратовадынъ оьнершилигинде ногай шайирликтинъ язув аьдетлери белсинли кеплендилер.

Ногай шайирлиги янъы бийиклевлерге йол ала берди. Эьбетте, етимислерди аькелуьвшилердинъ саны коьп эди: А. Киреевтинъ яратувшылыгында балаларга аталган шайирлик оьрленди, М. Киримовтынъ коьп ятлавлары халк арасында йыр болып йырланды. С. Капаевтинъ ятлавлары болса —

ногайдын ян байлыгын обстирген уйкен куыш болды. Тек сол йылларда буурленип шешкей аткан ногай шайирликтинъ бавында онъ емис берген терек те, аз емис берген де, сондай болып емиссиз тереклер де болды.

Келдиханнынъ тереги бай емис берди. Неге десенъ, ол оззининъ яратувшылыгында халкынинъ акка кайтувына соьзининъ куыши мен уйкен демевлик этти. Акка кайтув дегенимиз — шынты баалыкларды ялган баалыклардан айырып, соларга аркаланып яшав туьзуув, йогарыда айтып озган таяныш дегенимиз. Суюн Капаевтинъ прозасында («Тандыр», «Ердинъ йылувы»), «Оьмирлердинъ давысы» деген ятлавлар йыйынтыгында эс этилген миллет англамлары — тандыр, йылы ерден куыш алган ногайдынъ асыл тамыры, оьмирликтен эситилген ата-бабалардынъ авазлары, ногайдынъ уйнининъ берекети — ногайшылыктынъ оьзеге, язувшыдынъ таянышы. Келдиханнынъ ятлавларында сол оьзектинъ келбети — «сызлав мараз болып юректен анъ шыгарган» кылкобызда, «заманнынъ эм яшавдынъ сынавларынан оьткен» алтын окада, «эл алыны янып турсын туьзде» деп, юз йыл сакланып соьнмеген тамызда.

Келдиханнынъ юрек соьзине дайым куыш берген зат не экенин билер уьшин, шайирдинъ оьзининъ соьзлерин эскергеннен ийгиси йок:

Коз алдымда ярыгы отягадынъ,
Куышли онынъ алав соккан ялыны.
Сол йылув ман аьдемерге бараман,
Тонъсам, тагы йылынмага кайтаман.

Отягадынъ куыши мен тенъ этпеге болаяк зат — ол халк йыры. Келдихан ногайдынъ йырын оьзининъ шайирлик келбетлерининъ энъ сыйлыларынынъ бириси деп айырган. Сонынъ да уьшин ол Ашим Сикалиевке атаган «Алаш, йигит, домбыранъды колынъа...» деген ятлавында халк йыры — «ногайдынъ оьмирлиги эм оьрлиги», «суьектен оьткен соьзи» деп белгилейди. Сол ок йырга мактавды шайир «Кылкобызда» да йырлады:

Мундай йырга аьжел бир де келмеек,
Неге десенъ халкта онынъ тамыры.

Келдиханнынъ яратувшылыгынынъ тамырында да — сол йыр. Шайирдинъ оьнершилик дуньясы кеспилик негизи мен де куышли. Горький атлы литинститутта ол Илья Сельвинскийдинъ семинарында окый турып, оьзиндей яс язувшылар арасында тува туратаган творчестволык эрислерде, кенъеслерде катнасувда эм уста окытувшысынынъ акыл соьзине иерувде оьсти, сулып йыйды. Сол заманнан алып, шайир бир акыйкатлыкты оьз эсинде беркитти: яратувшылык исте оьз халкынтынъ казанында кайнав яман тувыл, тек «кайнап турган казаннынъ ишиндеги бир куьнининъ бир куьнинде курыйды». Ногайдынъ яшавын, маданият байлыгын коьп

йылар яратушылык пан каър шеккен Келдихан ийги таныйтаган эди. Ол биршемекей бир ерде ногай акында баспаланган бир кишкей макалады болса да йибермей оқып, оқыганы да аз болып, уьлги эттирип йыяр эди, сага да, мага да тел согып, ойы ман боьлисер эди, уьлгидинь биревин «керегер, йий» деп те берер эди. Сосындай кызыксынув онынь шайирлик дуньясын кенъейтти. Ногай яшавын доьрт-бес авьлдынь мажасыннан шыкпай коьзлевди ол коьрип унамады. Халк яшавын, оьзининь оьр ойын бурынгы ата-бабаларымыздынь йолларына шыгарды эм сол кенъликте ногайдынь орнын изледи. Келдиханнынь атаклы Юсуф Баласагуни, Сеиф Сарайи, Кутба эм оьзгелердинь оьсиет соьз болып калган ойларына иерип язган коьп ятлавлары коьз алдымыз да. Уьйкен эм бай тюрк маданиятынынь, савлай Куьнтувардынь ань байлыгынынь казанында шайир бизим аьлиги яшавымызды кайнаттырды. Сол «кайнав» аьлиги ногай ятлавын ой эм кеп гыннан коьп байытты.

Халк арасында сол байлыкты яюв уьшин оьзининь шайирлик зегенлигин юмарт кулланганнан баска болып, Келдихан заманын да, кол хайырын да кызганмады. 90-ншы йыларда Иса Капаев пен Валерий Казаковтынь шыгарып баслаган «Кыпшак айы» журналына арымай-талмай иследи, халк пан соьйлеп, неше туьрли эсикке согылып, соьздинь ашысына да тоьзип, таьтлисине де заьр болып, аз кыйналмады. Журнал буьгуьнги куьнде шыкпайды, тек сол кыска оьмиринде де энь кыйынлы шакта (90-ншы йылар) халктынь миллет сезимин яландырувда, оьз куьшине ййнандырувда коьп зат этип уьлгирди. «Кыпшак айы» бизге, ногай аьлимлерине, илмиде аякланмага мырсат берди: бир ерде де бир зат шыгарып болмаган вакытта, «Кыпшак айы» бизди шакырды эм халк пан соьйлестирди.

Келдиханнынь ятлавына ялын берген куьш — онынь оьз халкынынь ала кызы болып билуьви. Касиетиндеги эр кайратлыгы уьшин коьплер ога «бизим заманнынь Янбийкеши» деп те айта эдилер. Боьтенде, халкты кемситкен аьллер туьзиле калса, Кадрия Темирбулатова «Келдиханга» деген ятлавында язгандай, «тап кынжалдай оьткир тил мен тиле» эди. Коьк шешекейдей касиети, керек болганда, отьлктаска айланар эди. Шайирдинь 1990-ншы йылда партиядынь съездине Москвага делегат болып барганы «сувга батаяткан кемеге олтырув» болып коьринсе де, Келдихан баскаша ойлады. 1995-нши йылда журналист Алтынай Агуовага берген интервьюда: «Ногайдынь бактысы, шайылган кысмети акында айтаяк уьшин трибунага каптырылдым, таймадым, берилмеек соьзди зор ман бердирдим», — дейди. Б. Н. Ельциннинь оьзине де сол заман, ногай делегациясы ман йолгыспаса деп, соьз бердирди. Ельцинге барувдынь хабарын, юрегиндеги куьйгин тыялмай, бир кере айтканы да бар эди. «Он тогыз аьдем болып ййылдык, бир ойды (ногай автономиясы) бир авьздан айтаяк деп токтастык, шакырылганьмызга суьйиндик. Тек сол бир ойга келип болса па! Туьн ортасына дейим конагуьде эрисувде болдык. Он тогыз аьдемде он тогыз ой! Эртеси куьн Кремльге еткенмиз — айтаяк затымыз аьзир тувыл. Яным куьйип, Кремльдинь корасына

тирелип, коьгоьленге олтырып йыладым. Мени мен бирге баскалар да коьзяс товктилер. Насипке, Ельцин, бир асыгыслы куалык шыгып, бизи мен йолыгыспады». Сосы болган зат, Келдиханнынъ оьзининъ айтувына коьре, коьп болатаган ислерге онынъ янъгы карамын кепледи. Ол карам, элбетте, шайирдинъ яратувшылыгына да себеп болды. К. Кумратовадынъ «Кызыл шылама» деген сонъгы йыйынтыгы сол коьнбиллер мен келисте язылган ятлавлардан эм романнан туьзилген.

Халкын артык та суьювиннен тувдылар онынъ оьткир ятлавлары. Халк касиетинде берклик, коркынышсызлык, кайратлык, бирликке ымтылув коьргиси келди. Коьрмегенине кыйналды, мунъланды, ашувланды. «Эдигединъ нышанлары», «Келеек уьлги йок болмас», «Эмлев», «Тактакуршак», «Кели тиер басынъа» деген ятлавларында терен ярадынъ авырувыннан тувгандай сыдыралар бар:

Мен анълайман, бас шегип,
Кол тийдиртпес айванды.
Анъламайман кор шегип,
Таяк оьпкен инсанды.

Яде:

Юреклердинъ оьктемлиги шайылгандай,
Корлыгына уйренуьвде — кастасы.

«Кызыл шылама» йыйынтыгынынъ аты онынъ иштелигине аьлемет келисип табылган:

Кызыл шыламада — татувы яшавдынъ,
Бар-ав даьминде ашылык-таьтлалик.

Яшавдынъ ашысы да, таьтлиси де аьлемет келбетлердинъ куьши мен, тарихимиздинъ мынъйылык сулыбына таянган шайирдинъ, оькинишке, сонъгы йыры, сонъгы соьзи болып йырланды.

Халк арасында тилбирлик, халк касиетинде кайратлык, уьмитлеринде оьрлик коьргиси келген шайир, сол мырадын художестволы кепке куйып, ногай романын, ятлав ман язылган биринши романды язады эм оны «Келеектен атлы» деп атайды. Оьзининъ несилине сенимин йойганын шайир ясырмайды. Ййги уьмитлерин ол яс несил мен байлайды. Сонынъ да уьшин романнынъ бас геройы Жаскелен. Роман бизим ногай адабиятка сезимли косым болды. Келдиханнынъ йырлары оьмирли болдылар. Оьз окувшысын оьзининъ беркитетаган ойларына иерткиси келген шайир тек юрегиннен шыккан сезимлерин кепке куяр, неге десенъ окувшы ялганлыкты унамайды, тез айырады оны, сезеди. К. Кумратовадынъ юрегиннен шыккан коьп лирикалык сыдыралары сонынъ да уьшин халк арасында суьйикли йырларга айланганлар.

Эгер юлдыз сен болсанъ, туъскенинъди карарман,
Йылар саклап, арымай, коькке карап каларман...

Яде:

Суъюв келди шешекейдей,
Оратылды аягыма.

Ким билмейди сосы сыдыраларды? Оларды бир неше оныйлыклар артта шайирдинъ энъ биринши оьнершилик сулыбы тувдырган болса да, халк арасында мутылмайдылар.

Келдихан Кумратовадынъ аты ман бизим ногой адабиятта XX-ншы оьмирдинъ, сав бир оьмирдинъ яртысы тар байланыслы эди. Онынъ шайирлигининъ маьнеси алдыда тек оьсип бараяк, неге десенъ бизим буюгуьнги яшавымыз акында келеек несиллерге ол — аьжейип хабар.

Насипхан Суюнова,

филология илмилерининъ докторы

Шабден

«...Кала, шабден,
Яйнаш, меним шабденим,
Яйнап, мени
Яс саабийдей куванташ,
Кыстан калган
Кайгыларды, шабденим,
Юрегимде калдырмай,
Сен кувалаш»

Ф. Абдулжалилов

Анама

Курт-курт этип, кушын куйып, бир тавык
Талды тувра, айланып сувягада.
Анасына баласыннан йок артык,
Бабпийлери юзедилер бу сувда.
Поэзия тенъизине атылдым,
Анам, бир де онынъ ушин кыйналма.
Мен — теренге, сай дегеннен коркаман,
Мен акымда болмаякты ойланма.
Айланасынъ, анасындай бабпийдинъ,
Тыныш тавып, тыналмайсынъ, коьремен.
Сыйлы анам, сен коьрсенъе — сенип мен
Юзуьвиме юрегимди беремен.
Таслап болман поэзия тенъизин,
Таслап болман, ягады да суьемен.
Талпынаман наьсибиме, излеймен,
Тартпа артка, анам, сага тилеймен.

Ойлар

Юлдызлардай,
Ойлар мени алдайды,
Кыса берип
Ярк-ярк эткен коьзлерин.
Талпындырмай
Ярыклыгы болмайды,
Юлдызлы коьк
Кушаклайды ер юзин.
Касымдадай
Коьрдим сизди, ойларым,
Юлдызлардай,
Эректе сиз экенсиз.
Кене сизге
Созыламан, ойларым,
Ойлар, мени
Сиз яшатып юресиз.
Быдыраган
Коьп юлдызлар болмаса,
Каплар эди
Кара булыт коькти де.
Калсам ялгыз,
Коьп ойларым болмаса,
Каплар эди
Каранъалык мени де.
Юлдызлардай
Болсын эрек ойларым,
Сен коьрсенъе —
Юлдыз калай ушады.
Соңдай болып
Бир-бир ойым — юлдызым,
Талпынувда
Оьзи келип рассады.

Халкым меним

Элим меним бай ды туърли тавларга,
Не куваныш бу тавларга карарга!
Отлыктасты мен коьремен басында,
Коьк шешекей яйнап онынъ касында.

Халкым меним, отлыктастай, айлак берк,
Отлыктастынъ ушкынындай тап юрек,
Халкым меним — шешекейлер байламы,
Коьнбил десенъ шешекейлер сайламы.

Шешекейдей атып халкым досына,
Отлыктастай каты ды ол явына.

Тавыс

Йыравга

Сизинъ тавыс келип етти мага да,
Коьплергедей таяв мага ол болган.
Заман кетсин, кетсин: тек мен сеземен —
Тавыс куыштен юрегимде ыз калган.

Куышли эди тазалыгы тавыстынъ,
Агып турган тавдай шыккан йылгадай,
Бу дуныяда не зат эттим яшавга,
Тавыс мени кушагына алгандай.

Сизинъ тавыс — аьдемшилик тавысы
Кереккенде келди мага яшавда,
Аклав уышин шалысаман сенуьвди —
Борыш уйкен ол тавыстынъ алдында.

Сув бувлары коькке карап шыккандай,
Шыгалмадым юрегинънинъ басына.
Сув бувлары коькте булыт болгандай,
Мен, тартынып, келалмадым касынъа.

Булытлардай юрегинъде, сынап мен,
Бир йолларда кезип те мен карадым.
Сенде орын болмаслыгын анълап, мен
Кара ерге ямгыр болып шашылдым.

Суьйгениме

Йыр

Ашылгандай шешекей,
Сени коьрсем боламан.
Калсам кене сезилмей,
Мунъайып мен каламан.

Книгады ашкандай,
Юрегимди ашасынъ,
Оннан бир зат анъламай,
Юрегимди ябасынъ.

Буздай болып ириймен,
Озып кетсенъ касымнан.
Мен де озып кетемен
Толкынласкан ойым ман.

Неге суьйдинъ оны деп,
Мен озиме урсысаман.
Мутайым деп атын да,
Юрегимнен юлкаман.

Ашылгандай шешекей,
Сени коьрсем боламан.
Калсам кене сезилмей,
Мунъайып мен каламан.

Савга

Йылтыны бар юректен
Йыр тувады.
Домбырадынъ кылыннан
Анъ шыгады.

Йыр яшамас, эгер болса
Юрексиз.
Кимге керек домбыранъ да
Тиллерсиз!

Юрек болса, йырга канат
Оьсеек,
Карлыгаштай,
Бийикке ол кетеек.

Багыслайман юрек ятлав
Халкыма.
Юрек болса — усар оьмир
Савгага.

* * *

Куьндей сени мен коьрсем де,
Йылувлыгынъ етпейди,
Ай ман сени тенълесем де,
Мага ярык бермейди.

Айды, куьнди мен тек сеннен
Кобп коьзлеймен, коьрмейсинь.
Юлдыз ярык алып меннен,
Неге ювык юрмейсинь!

Булытлар

Булытлар, сиз токташынъыз,
Булытлар,
Неге озып сиз кетесиз ямгырсыз!
Аьруув этип карашынъыз,
Булытлар,
Куьеятыр обсимликлер — ер сувсыз.
Анълавынъыз йокпа сизинь,
Булытлар,
Баьри оьлен сизден ямгыр карайды!
«Ямгыр буьгуьн боларма», — деп
Булытлар,
Белки, олар бир-бириннен сорайды.
Япыраклар савлай коькке
Ымтылган,
Не зат эткен куьн, оларды сыккандай.
Шешекейлер баьриси де
Саргайган,
Этпешинъиз аьлди яман сиз ондай.
Оьлен ямгыр карагандай
Булыттан,
Мен карадым дайым сеннен суьювди.
Кара булыт болып оздынъ
Касымнан,
Булытлардай анъламай сен куьювди.

Суыйген юрек

Йыр

Эрек неге кетесинъ,
Муттынъма сен йолынъды!
Суюв куышли, билесинъ.
Не зат боьлди ойынъды!

Терек болсанъ, суыйгеним,
Япырагы мен онынъ.
Шешекейге айлансанъ,
Ийисимен мен онынъ.

Узак болдым юлдыздан,
Ярым, мени коьрмейсинъ.
Келгишей мен узактан,
Карап энди билмейсинъ.

Эгер юлдыз сен болсанъ —
Туьсуьвинъди карарман.
Йылар саклап, арымай,
Кокке карап каларман.

Терек болып калсам да —
Сенинъ ушин алдынъда,
Ал шешекей болсам да —
Юрген сенинъ йолынъда.
Билмегенлер суьювди,
Кокрмей кетер оны да.

Наьсип

Суыйимликти сезгеннинъ мен эректен
Селекелеп карай эдим коьзине...
Бирден ялын сезип калдым юректе —
Суьюв келди отгай янып оьзиме.

Суыйгенимининъ мен келгенде касына,
Кыйнайтаган соьзди айтып болмадым.
Оьз-оьзиннен ойлар келип басыма,
— Насьип деген не экен? — деп сорадым.

— Кобресинъме алдымызда уйкен йол!
Биз керекпиз сол йол мынан юргеге.
Аьр заманда созып билсек дослык кол,
Насьип деген эне сол ды билгенге.

Йольгыс

Йыр

Яс:

Сенде бир зат муткандай,
Артынънан мен карайман,
Юректегин айтпага
Сага бир де батпайман.

Кыз:

Айтпасанъ да билемен,
Ерде бир соьз ятпайды.
Айтпасанъ да сеземен,
Халк та косып айтады.

Яс:

Биле болсанъ, аьруьвим,
Кайда йылы каравынъ!
Сезген болсанъ, аьруьвим,
Неге мени кыйнавынъ.

Кыз:

«Аьруьвим» — деп баскага,
Баскага мен айтаман.

Мажады ол саклайды,
Аь мен оны саклайман.

Яс:

Коркып мундай яваптан,
Айтпай сага юргеним.
Неге коьзим коьрмедн
Сеннен баска, суьйгеним.

Кыз:

Яваплыма, явапсыз!
Суьюв мен аьр ким йолыксын,
Бослык болмай юректе,
Суьюв куьши толтырсын.

Бирге:

Яваплыма, явапсыз!
Суьюв мен аьр ким йолыксын.
Бослык болмай юректе,
Суьюв куьши толтырсын.

Кайсы мага?..

Кобк тенгызге кешелерде карсань,
Кобп юлдызлар коьзлериньди алдайды,
Кайсы мага? — деп юректен сорасань,
Мен сасаман, бир-бирине усайды.

Бир анадан тувгандайсыз, юлдызлар.
Касынъызга аькетинъиз мени сиз.
Бек кыйнайды юректеги коьп ойлар,
Ол излейди сиздей юлдыз, коьресиз.

Сол бийиктен карамага бершинъиз,
Юлдызымнынъ кайдасын мен билермен.

Бир юлдызды, мен излеймен, билинъиз,
Тек мен оны неге — коьрмей юремен!

Юлдыз болып келеш меним яныма,
Кешедe де мага ярык бермеге,
Коьрсем сени, керек юлдыз, танырман,
Мен керекпен сени, юлдыз, коьрмеге.

* * *

Йылтырайды бузлавык,
Йылтырайды яйнайды.
Арттан соьйлев — сувыклык
Оьтип бир де кыйнайды.

Уьйтип сен аз юерсинъ,
Келип караш яныма.
Аямда сен ирсинъ,
Эгер туьссенъ колыма.

Аминат

Йыр

Тук-тук-тук-тук-тук,
Поезд козгалды.
Эм анадынъ туьрленди юзи.
Кыз терезеден
Колын булгады,
Суьртип алды коьзясын оьзи.

Тук-тук-тук-тук-тук,
Поезд барады.
Тавысларга толган вагонлар.

Ама Аминат
Мунълы турады —
Кобз алдында ата-аналар.

Тук-тук-тук-тук-тук,
Поезд кайда ды!
Дирилдеди ана иеги,
Урысты, йылады,
Кызы коймады.
Целинага тартты юреги.

Тук-тук-тук-тук-тук,
Поезд шабады.
Аминатым бирден куьледи.
Еткенлей онда —
Тез хат анага.
Ана кешеегин сезеди.

Суювде ойын йок!

Кобзлеринъе карасам — мен куьемен,
Куьювимнинъ тувра анъла маьнесин.
Халкка ярдам этпеге мен суьемен,
Сага ярдам этпеймен де — коьресинъ.

«Суьемен» — деп, сага айтып болмайман.
Кыйналасынъ, сыгыласынъ — сеземен.
Кайгыраман эм эректе тураман —
Бу затта мен халкка ярдам этпеймен.

Ойнап сага «суьемен» деп мен айтсам —
Мен алдайман сени де тап озимдей.
Тувра айтып, сувук карап мен койсам —
Мунъаясынъ, ялгыз калган теректей.

Кобресинъме, ойын йок та суьювде!
Бирде суьюв эки яктан куьшли ди.
Яде сувык ол болады, тап куьздедей,
Мен билмеймен, ким ди ога шуьшли ди.

* * *

Сыркыраган яздынъ ялпак куьнинде
Шешекейди сув куйып мен карайман.
Сув куймага шешекейге бирерде,
Курувын да мутып, эске алмайман.

Шешекейли яздай яслык куьнимде,
Куьювимди, белки, эске алмайсынъ.
Сенсиз мунда, мунълы больш юргенде,
Хаттынъ озин, мутып, мага язбайсынъ.

Бир юрек

Иркилесинъ, соьз сен
Айтпай коьргенде,
Разы больш куьлетким де
Болмага.
Не этейим, яранъ
Барын билсем де,
Разы болсанъ, санайым мен
Агага.

Калай мени коьрдинъ
Десенъ орамда,
Оьз-оьзинънен сен ашувга
Толасынъ.
Суьюв соьзин айтаяктынъ
Орнына,

Неге уъркип, балалардай
Боласынъ!

«Наъсипсизбен», — деп ойлана
Боларсынъ —
Бу заманда кыз акашув
Койылган.
Суыйген аьдем наъсипли ди
Бил оны —
Тыныш таппай, кеше —
Куьндиз яшаган.

Аьр аьдемде бир юрек бар
Билесинъ,
Юрегим де суыйгени мен
Байланган.
Йок затка сен сорав неге
Бересинъ!
Энъ йигит ти соны энди
Анълаган.

* * *

Мен кетемен,
Эм келмеспен,
Туьнге бир де куьн ярыгы келместей.
Мен келмеспен,
Сен етпессинъ,
Айдынъ оьзи куьнге бир де етпестей.

Караланып,
Туьндей болып,
Айым этип сени алып кетемен.
Куьндей коьрип,
Ярык этип...
Юрегимде сени алып юермен.

Юрек кызбай,
Авыз кызса тап куңдей.
Йыйылады
Экен кара булытлар.

Айындырык
Болып кетер соьзлер де,
Эм ямгырдай
Куйылады коьзяслар.

Оны билсенъ

Излемединъ, коьрейим деп,
Суьемен деп, кыйналмадынъ.
Юрегимди берейим деп,
Керек соьз бен сыйламадынъ.

Нурын тоьккен ай астында
Олтырмага бир келмейсинъ.
Белки ойынъ баска кызда,
Мени неге сен коьрмейсинъ!

Капилестен кайгы сага,
Яде бирден баьле келсе,
Мен келермен — таянмага,
Суьйинермен оны билсенъ.

Кыйын куьнде мен келермен,
Кыйынлыкты тенъ боьлмеге.
Суьювимди мен берермен,
Тек керексинъ сен коьрмеге.

Айтылмаган соьзлер

Ава йоктай туншык эди яшавым,
Сени коьрдим — эсти мага елемик.
Тек бос эди сага коьзди атувым,
Ойнай эди мени минен суьйимлик.

Ел эскенде, толкынласып толкынлар,
Сув тамшылар каргыйдылар йогарга.
Сени коьрсем, тамшылардай коьп соьзлер,
Куьйылысып, келедилер авызга.

Тек тамшылар тап артына туьскендей,
Тыска шыкпай тамадылар соьзлерим.
Болалмасань мага суьйим сезгендей —
Соьзлеримнинь мезары ды юрегим.

Саклав

Келермен деп неге яздынъ сен мага,
Коьргим сени келеди, — деп айтпасань!
Кайда барсам — я шыгайым орамга —
Коьрдим сени халк шаркына карасам.

Озадылар, озадылар касымнан
Калай суьйип оларга мен карайман.
Биревининь коьзи сага усаган,
Баскасы да бирдей болар бойы ман.

Бу куьнлерде келмесиньди билсем де,
Халк ишинде кене сени коьзлеймен.
Тек сени мен аьдемлерде коьрсем де,
Оьзиньди мен сагынышлы излеймен.

Халктай больш коьриспедик биз бир де,
Хатлар эди отты салган арага.
Карап турып исин этти каьртлер де,
Энди болса аьсиретпен расувга.

Суййимликти сезгенше мен билмедим:
Шашылганын суййимимнинь халкыма.
Кобп аьдемлер сенде экен, суййеним,
Аьр бир аьдем оьз халкында болганга.

Ер юзинде суйюв деген йок эди

Юрегимди коькшил буз бан
Теньлединь,
Тек, кыс келмей, сувда сувлар
Бузламас.
Юрегимнен ириген ер
Излединь,
Язлык келмей, коькшил бузлар
Бузыламас.
Карлытавдынь басындагы
Кесек буз,
Шекленмеймен, юрегиньге
Тень экен.
Язлык келип, тийсе ога
Куьн коьзи,
Иримейди оьмири ол, —
Дединь сен.

О суййген яс, минип караш
Сол тавга,
Ийтер уьшин кесек бузды
Тоьменге.

Сен коьрерсинъ зувыганын
Ол ойга,
Эм де ирер, ыйнанмассынъ
Кобзинъе.
Баскасын да тек сага мен
Айтайым,
Заман етсе, сол буз ойга
Тыгырар.
Оьзи туьсер, бир куьш оны
Ыслалмас.
Тоьмен туьсип, куьн коьзинде
Йойтылар.
Йылы явап меннен таппай
Арысанъ,
Юрегимди тас экен деп
Оьлшединъ.
Не этсенъ де юрегинъде
Мен калсам,
«Юрек сенде, мен билмедим,
Йок», — дединъ.

Не этейим, тенълединъ де,
Тенълединъ,
Тас калмады, буз калмады
Дуньяда.
Мен баскады суьйгенимди
Коьрмединъ,
Ол акында соьз арада
Болса да.
Буз юреклер, тас юреклер
Болады,
Сувыклыгы белки авыр тиеди,
Юрек сувык суьймегенде
Болмаса,
Ер юзинде суьюв деген
Йок эди.

Икон-Халк

Йыр

Сеннен кетсем мен калага,
Столицага — Москвага.
Кус келгендей тап язлыкка,
Мен кайтаман авылга.

Э ж у ь в :

Сен суййген ерим, Икон-Халк.
Сен яслыгымсынъ, Икон-Халк.
Сен суййген ерим, Икон-Халк.
Сен яслыгымсынъ, Икон-Халк.

Бала бесик излейди де,
Неге десенъ уййренген.
Бесик больш тап балалай,
Икон-Халкым обстирген.

Э ж у ь в

Асыккандай толкын ярга,
Асыгаман мен сага.
Ярга сырын ол айткандай,
Мен айтаман тек сага.

Э жу ь в

Ковкке оьлен ымтылгандай,
Ымтыламан мен сага.
Ковкте юлдыз тап ушкандай,
Мен ушаман тек сага.

Э жу ь в

Сеннен кетсем мен калага,
Столицага — Москвага.
Кус келгендей тап язлыкка,
Мен кайтаман авылга.

Эжув:

Сен суыйген ерим, Икон-Халк.
Сен яслыгымсынъ, Икон-Халк.
Сен суыйген ерим, Икон-Халк.
Сен яслыгымсынъ, Икон-Халк.

Сеннен бийик

Сенинъ басынъ коьринеди
Авылга,
Бек бийиксинъ, бир соьзим йок,
Карлытав,
Сага карап келди ойлар
Басыма:
Эсинъдеме кишкей эдим,
Тавым-ав!
Яланъ аяк юре эдим
Мен шыкта:
— Атай, мени аькеттагы, —
Деп кырга.
— Кызым меним, Карлытавга!..
Узакта,
Бираз обссенъ болаяксынъ
Бармага.
Заман кетти, оьскенимди
Коьремен.
Бийик болган Карлытав да
Коьреди.

Бийигинге завькланып
Юремен,
Ойым сеннен бийик бола
Береди.

Атты сувда сен юздирип
Юрген куьнинге бар эди.
Аттай, суьюв сени егип,
Аздыраяк куьн келди.

Куьншилерге

Ийттей больш уьрселер де куьншилер,
Бирерлери ювырса да каппага,
Мен тасладым кенем
оьтпек кесеклер,
Юрек барам ога ийне
салмага!

*Сонъгы
япыраклар*

Ана тилди сагынаман

Артист Феликс Мокеевке

«Эгер тилим меним эртен
йок болса,
Мен азырмен
тап буюгуьн оьлмеге».

Р. Гамзатов

Кеттим десем
Тувган ногой юртымнан,
Ана тилди
Сагынаман энъ бас деп.
Сагынганнан
Тамам мараз боламан,
Орын таппай,
Совъ айтпага ян излеп.

Сондай бир куьн
Келди меним йырлагым,
Эм йырладым.
Сонда йыр ман соьйлестим.
Мен соьйлестим,
Завыкландым, босандым,
Кан тамырлы
Халкым ман тап коьристим.

Сол куьннен сонъ
Йыр туьспеди авыздан,
Баскалар да
Оны эслеп баслады.

Баскалар да
Йырга кулак салдылар,
Баскаларга,
Белки, йырлар ярады.

— Анъламайман
Сизинъ тилди, ювыгым,
Ятлав яздым
Тек йырларынь акында, —
Деди бир куьн
Шырайланып яс поэт.
— Оқы! — деди
Ога бирев янымда.

Ол оқыды...
Биз тынъладык. Анъладым:
Ногай йырлар
Юректи кенъ ашканын.
Баъриси де
Кол соктылар... Коьрдилер
Бетлериме
Коьзяс йоллар салганын.
Кеттим десем
Тувган ногай юртымнан,
Ана тилди
Сагынаман энъ бас деп...

Тотай терек

Танъда уянган
Ногай кыздай,
Сен куйгансынъ шашынъды.
Дуныяды
Тек коьргендей,
Ян-ягынъа карайсынъ.

Бир карасам,
Бек аруувлеп
Ямгыр оны ювады.
Бир карасам,
Сайластырып
Ел шашынъды тарайды.
Яде болса,
Куьлемсиреп, язлык куьн,
Шашларынъды
Оьрме этип оьреди.
Эс эткенлер
Табиаттынъ суьйимин,
Тотай терек,
Сав кевденъде коьреди.
Ногай кыздай,
Сен куйгансынъ шашынъды.
Ийилгенсинъ
Тарамага, ювмага.
А ким сага
«Йылавык» деп айтады,
Ким айтады
Мунълы терек деп сага!
«Ол ийилген
Оьз ерининъ алдында,
Баскаша ол,
Эште, яшап билмейди, —
Деп айтарем
Сораганга, мен оьзим, —
Эм баскаша
Яшап маьне коьрмейди».
Ногай кыздай,
Сен куйгансынъ шашынъды,
Ийилдинъме
Тагы оны ювмага!
Тамам сендей,
Бар янымды мен берип,
Ийилгенмен
Суьйген Элим алдында.

Яшав басланган ерде

Эситемен:
Тап аьдемдей,
Ердинъ тыныс алувын,
Эс этемен
Эм сеземен
Онынъ куьшли алавын.

Собйтип ерим
Язлык сайын,
Дав аьдемдей, козгалар.
Кобп уйкыдан
Ол уянып,
Керилгендей, шайкалар.

Тап аьдемдей,
Дав аьдемдей,
Тыныс алган бу ерди
Авылшылар,
Тап баладай
Этип, айлак суьеди.

Билек туьрип,
Белди бувып,
Колды ога салады.
Баласындай
Этип, оны
Бавырына басады.

Халктынъ куьши
Толкын болып,
Кара ерди бийлейди.
Авылшылар
Бу тенъизге
Моллык деп ат береди.

Эситемен:
Тап аьдемдей,
Ердинъ тыныс алувын.
Сен де тынъла,
Сен суьерсинъ
Онынъ куьшли алавын.

Тавдан-тастан,
Сув алгандай,
Сув алгандай оьз басын.
Яшав — ерден,
Эгиншиден
Алады да оьз басын.

Атым меним тагы йолда

Ф. Абдулжалиловка

Атым меним оратылып,
Орта йолда аксаса.
Эсим кетип, бас айланып,
Дуьл-дуьлимнен йыгылсам,

Яман эткен ясырынып,
Куьлегени яйылса.
Яйдак ерде ялгыз калып,
«Не уьшин!» — деп кыйналсам.

Сен касымда, сен янымда.
Кайдан шыгып, боласынъ!
Кыйын болган сол заманда
Ат аягын байлайсынъ.

Атым меним тагы йолда,
Эситесинъме давазын!

Сенинъ атынъ йырларымда,
Йыр ман ерим айлансын.

* * *

От акында
Поэт, язып кыйналма,
От якпага
Тамызыгынъ йок болса,
Йылытар деп
Баска сени, ойланма,
Оъзинъдеги
Юрек сувык буз болса.

Тавлар сынап, тавлар суыйип биледи

Ковк пен ердинъ арасында
ушаман —
Тавга келсенъ, сондай сезим
сезесинъ.
Тебердадынъ канатындай,
коьп тавлар.
Ярасыктынъ яйдагында
юзесинъ.
Куьннинъ коьзи тав басына
олтырып,
Дуньяга куьлемсиреп
карады.
Тавлардагы тереклерге
тез болып
Йол-йол этип саьвлелерин
таслады.

Актарылып, ак айрандай,
аккан сув,
Шымдай кара шымылдыгын
таслайды.
Тебердадынъ тынысына
тоймай мен
Ах, юргеним эсимнен эш
таймайды.
Эм таймаяк.
(ол канынъа синъеди),
Токтагышай юрегимнинъ
согувы.
Тавлар сынап, тавлар суыйип
биледи —
Солма экен халк эсинде
калувы!
Ковк пен ердинъ арасында
ушаман —
Тавда болсанъ, сондай сезим
сезесинъ.
Тебердадынъ канатындай,
коьп тавлар,
Ярасыктынъ яйдагында
кезесинъ.

Сен эрексинъ облимнен

Муса Джалильге

Ой коймайды.
Ойланаман олтырып.
Ойларымнынъ
Шыгалмайман басына.
Явлар сени
Оьзлеринде оьлтирип,

Тек туъстилер
Йырларынънынъ отына.
Ушкан кустынъ
Канатларын кескендей,
Джалиль,
Сени айырдылар элинънен.
Йырлар сага
Тагы канат бергендей,
Йырларынъда
Сен эрексинъ оьлимнен,
Кара ерди
Дымлы эткен аьдем кан
Кызыл, кызыл
Байракларга айланды.
Аьдем каннан
Дымлы болган бойларда
Кызыл аткан
Шешекейлер янланды.
Ойлар, мени
Кыдыртпанъыз, тилеймен,
Излеменъиз
Бизим ерден мезарын.
Калай куьшли,
Калай яман сеземен
Топырагына
Суьеги заьр болганын.
Ой козгайды,
Олтыраман ой басып.
Сол кан экен,
Халкым, бизди обстирген.
Аьжелсизди
Оьлтirmeге шалысып,
Казаларды
Аькеледи яв деген.

* * *

Йилиншигим, йолдасым,
Асыгасынъ, айт, кайда!
Шувылдайсынъ, йырлайсынъ,
Сырларынъ коьп йырынъда.
Билесинъме, Йилиншик,
Билесинъме, йырым бар.
Суьйгениме етпеген
Сол йырымда ойлар бар.

* * *

Керек тувыл сеннен мага
эш бир зат,
Сенде йокты сеннен тавып —
болмайман.
Сенде йокты дайым сенде
излеп мен,
Юрек мараз тавып, неге
арыйман!

* * *

Яшавыма мен шагынып
Билмеймен,
Яшавына йыланганды
Суьймеймен.
Бек коьп йоллар басланады
Оьзимнен,
Сол йолларга тагы йоллар
Излеймен.

Сосы шакта...

Бобтенде бек
Язлык келген куьнлерде
Анам меним
Тыныш тапшай калады:
— Сосы шакта
Ел эспесе экен, — деп,
Ап-ак болган
Бавга коьзин салады.

— Сосы шакта...—
Деп намаздан уянар
Эм коьз салар
Баягы сол ак бавга.
Сосы шакта
Бавга карап куванар,
Аьзир оьзи
Ога ыклык болмага.

— Сосы шакта —
Шешекейлер атканда,
Керексиз ел
Бир заманда эспесин,
Сак бол елден,
Баскады да сен сакла, —
Бу оьсиет
Эсинънен эш кетпесин.

Бобтенде бек
Язлык келген куьнлерде
Анам меним
Тынышлыгын йояды:
— Сосы шакта
Ел эспесе экен, — деп,
Ап-ак болган
Бавга коьзин салады.

Кыйнама

А. С.

Авырыйды,
Доктор, меним юрегим,
Мен тилеймен:
Ярып караш янымнан.
Сен билерсинъ,
Белки, аьжел келгенин,
Эм куварсынъ
«Азраилди» касымнан.

Тынълай берип
Тамырлардынъ сокканын,
Куьлемсиреп
Ковзлериме карама.
— Тез арадан
Язылаяк маразынъ, —
Деп сен айтып,
Оьтириктен кыйнама.

Окымыслар
Билмейдилер аьли де
Бу маразды.
Ашып кара коьзинъди,
Ах, сен ярып,
Юрегимди коьрсенъ деш,
Онда, доктор,
Табар эдинъ оьзинъди.

* * *

Киртлегендей
Оьз уьйимде оьзимди,
Кеттинъ, юрек
Эсиклерин беркитип.

Эш бир аьдем
Ашаламайды оларды,
Мен яшайман
Тек ойларга едилп.

Уьнсиз-туьнсиз
Кайда кетип йогалдынь,
Киртли эсик
Туьспейдиме эсинье!
Мен билмеймен,
Ашарсынъма сен кайтып,
Яде киртли
Каларманма оьмирге!

Куьз

Ушадылар куслар,
куслар йогарга.
Канатларын елге
каты кактырып.
Кетедилер куслар,
куслар алдыга,
Кетедилер — куьзди
артта калдырып.

Канатларым кагып,
кагып турыман.
Ушайым. Тек кайда,
кайда кетейим?
Язлык этип куьзди,
куьзди санайман,
Баска язлык —
Оны мен не этейим!

Ушадылар куслар,
олар йолланган.

Халк каратып,
муңда кайтип калайым.
Бараяк ер, бараяк ер
болганга,
Кетедилер наьсипли
ол кусларым.

Мине поезд,
поездке мен олтырдым.
Аькетсин ол мени
суьйген ерине.
Терезеден дунияга
карайым.
Аькетсин ол, тыньш
болсын юрекке.

Ушадылар куслар,
олар ушсынлар.
Тыкылдама, поезд,
поезд, ювырма.
Мен болсам да
коьз караган якларда,
Ах, оьзинънен оьзинъ
кетип боларма!

Куьз акында тагы да бир ятлав

Тап язлыктай
Ямгырларын куьз тоькти,
Тап куслардай
Япыраklar уштылар.
Олар ятып
Туьскен ерде калдылар,
Тек, калдырып
Куьзди, куслар уштылар.

Ушты, ушты,
Куслар ушты, завкында.
Сонъгы кере
Куъзге айтып йырларын.
Кетти, кетти,
Яслык кетти, куслардай,
Куъз билдирди,
Ах, обзининъ мунълыгын.

Тагы да бек
Япыраklar
куйылды,
Тагы да бек
Ердинъ юзин саргайтып.
Куслар, куслар,
Эситпеди кене де.
Куъзге болса,
Йырлар тура шалынып.

* * *

Куъннинъ коъзи коъринмейди,
коъмилген,
Не этеди булытлардынъ
артында!
Не аьлемет, йогарыннан
сокса да,
Шешекейлер яйнай ямгыр
астында.

Коллар эм шешекей

Орамларда
Сатылады шешекей.

Сатылады,
Шешекейлер яйнайды.
Мунда келип
Эсли аьдем токтады,
Тек неге ди
Кобньилдегин айтпады.

Ол айтпады,
Токталды да йол алды.
Белки, яслык
Туьсип кетти эсине.
Дирилдеген
Кобрдим сонда колларды,
Олар айтты,
Ойлар энди юзине:

«Мен бараман
Эм колымда гуьл байлам.
Халк коьзине
Кобринип мен сейирдей,
А биз болсак
Бек куванып караймыз,
Яслык шакка
Келискенге шешекей...

Шешекейлер
Таьвесилип олтырар.
Белки, бирев
Тапшай оны муньяяр.
Оьстирмеге
Асыгайым гуьллерди», —
Деп асыккан
Эситилди адымлар.

Бек тилеймен — этпе энди
ийгилик,
Мен онсыз да сизди мутып
болмайман.
Кайдай савбол кайдан тавып
айтайым,
Мен излеймен, таппаякпан,
таппайман.

Ямгыр йыры

Йип

Тыкы-тыкы
Тыкылдайды тегершик,
Йылан болып
Созылады шойын йол.
Тыкы-тыкы
Тыкылдайды юрегим,
Неге экен
Бир де тыныш таппай ол?

Йолга шыкпай,
Не зат туъсти эсиме?
Мунълы болып
Калганы ма анадынъ?
Бу кадер бек
Не зат обтти обзиме?
Кобз алдымда —
Ярыгы отягадынъ.

Кобз алдымда —
Ана юзи бузылган,
Кыйналады
Кобк кобзлерин ясырып,
Ана юрек
Кайдай йип пен байланган
Баласына,
Анъламайман, ойланып.

Резин болып
Созылама сосы йип,
Бала кетсе
Анасыннан эрекке?
Қайтарадан
Йыйылама алтын йип,
Куват, кувнак
Берип ана юрекке?

Тыкы-тыкы
Тыкылдайды тегершик,
Узын йолды
Поезд ютып барады,
Кобп ойларды
Аькеледи тегершик,
Кобз алдыма
Яне ана шыгады.

Ана коьзлер
Коблдей терен коьринген,
Мундай терен
Яным бир де сезбеген.
Озгарганда,
Шалысса да куьлмеге,
Кирпигине
Сувлы мойшак илинген.

Ана коллар...
Шойын йолдай тоьселип,
Тап поездтей,
Тербетилдим оларда.
Ясырсанъ да,
Турганынъды мен коьрдим
Меним ушин
Ийтка таслап садака.

Собле болса
Конъысымызга барасынъ,
Балды ога
Аштгырасынъ, кадалып.
Кырк бир нартуук
Сыпырадынъ устинде
Мен акымда
Хабар айта тыгырып.

Кырк бир нартуук,
Шашылып эм йыйылып,
Мен акымда
Йыр шыгара йылысып.
Сен карайсынъ
Оларга бек сыйынып,
Куьрсинесинъ,
Муьшелеринъ куйылып.

Балшы сага
Суьйиништи йорайды,
Ана юрек
Тек суьйиниш сорайды.
Сав авылды
Кеше уйкы орайды,
Юрегинъде
Сенинъ боран борайды.

Тыкы-тыкы
Тыкылдайды
Тегершик,
Арымайды,
Дуныяды айланар,
Авылымда
Сонмес шырак коьринсе,
Сол заманда
Кобк поездим токталар.

Кайдай айле эткенсинъ?

Куслар тежим,
Кыдырмага суюмен, —
Элим уйкен —
Авылларга, тавларга,
Аьр калага —
Иесиндей киремен,
Язык алып,
Мен келгендей оларга.

Элимдеги
Ерлер баа яныма,
Юрегимди
Толтырады йырларга,
Эм коьп ерлер
Эске кирип калганга,
Заман келсе,
Айланады ятлавга.

Тек авылым —
Тувган ерим, обктемсинъ,
Ярасыксынъ,
Дуныя тежим уйкенсинъ.

Калай сага
Талпынаман эректе,
Кайдай айле,
Икон-Халкым, эткенсинъ?

Сеннен узак
Кете калсам кыдырып,
Туьстей больш,
Сен келесинъ эсима.
Сен келесинъ
Йиншик сувды йырлатып,

Сенинъ сувынъ
Берген давыс озиме.

Яныма сен
Энъ баалы еримсинъ,
Энъ де аруув
Ерсинъ сен деп ойлайман.
Талпынмага
Яшавда куыш бересинъ,
Тав басына
Тармаскандай боламан.

Сен келесинъ,
Кобгинъ туйпсиз эм таза,
Яркырайсынъ
Ярык куыннинъ астында.
Тав кобгиндей,
Юрек ашык болганга,
Сонынъ ушин,
Белки, аруув яшав да.

Бергенинъди
Сеннен алып юремен,
Билдим, билдим
Эткенинъди не «абыле»?!
Юрегиме сен
Сыймайсынъ, коьремен,
Неге десенъ
Мен сыяман озинъе.

Уйрет, яшав, уйрет сен

Кишкейимде
Тек ийгилик билгендей,
Ийгилик пен
Аяк бастым яшавга.

Аьелимде
Эрке болып обьскендей,
Яшавда да
Суыйдим сондай болмага.

Яхшылык пан
Мен коьзимди байлаппан,
Оратылып
Йыгылганда, анъладым.
Яманлыктынъ
Колында мен болыппан,
Наьндуьриктей
Онда каты айландым.

«Этегинъди
Алып каш сен яманнан», —
Деп уйреткен
Эдинъ мени сен, анам.
Кесип алдым,
Билесинъме, этимди,
Этегимди
Кесейим деп мен оннан.

Сол заманда,
Авыр меним аьлимде,
Аьдетинше,
Роза-досым, сен еттинъ,
«Бир кайгыды
Боблеек, — деп, — экиге», —
Кайгы шеккен
Юрегимди суыйинттинъ.

«Тас пан
Сени соктыларма, аьруьвим,
Сок оьтпек пен», —
Деп уйреттинъ, анам, сен.

Тастан авыр —
Кирли болса намысынъ,
Намысы онынъ
Кыйнасын деп, айттынъ сен.

«Табан бассанъ —
Тебен бас», — деп, тавларым,
Уйретинъиз,
Уйретинъиз мени сиз.
Бийиктен сонъ
Баска бийик кобринип,
Шакырдынъыз,
Шакырынъыз мени сиз.

Яманлык пан
Расканнан сонъ йолымда,
Козбайлавыш
Шешилген ди коззимнен.
Аьдем болув
Тыныш тувыл, яшавым,
Аьдемликке
Уйрет, яшав, уйрет сен.

Куьзги сыдыралар

Япыракларын
Куйып, куйып кур калып,
Юрегиннен
Куьрсинеди куьз айы.
Ямгырларын
Тобгип, тобгип саз салып,
Тымав басып,
Тобгинеди куьз айы.
Ах, куьз айы,
Сени, сени суьемен,

Тап ярадай,
Ашык сенинъ юрегинъ.
Сени коьрип
Мен де коьзяс тоьгемен,
Соны коьрип,
Куьздеи болган коьнъилим.

Кар явады...

Терезеге
Тигилип мен карайман —
Кар явады,
Япалаклап явады.
Билсем экен,
Не затлар мен ойлайман...
Кар явады,
Япалаклап явады.

Не соьйлегим,
Куллык этким келмейди,
«Не болган?» — деп
Меннен сорап кыйналма.
Тоьгеректи
Юрегим эш сезбейди,
Кар токтайды...
Юрек, сен де сызлама.

Кайдай явап
Сага энди айттайым,
Кар явганда,
Себеленип явады,
Билсенъ экен —
Туталмайман, кайтейим,
Кардай болып,
Ойлар менде тувады.

А мен болсам...

Йыгыларсынъ,
Шыгып кетсенъ кырыннан,
Сабыр болып,
Мага, яша, дейдилер.
Ойыларсынъ,
Кетпе узак басынънан,
Сабыр сойле,
Сабыр куъле, дейдилер.

А мен болсам,
Янган яшав излеймен,
Пыскып тувыл,
Тек дуърилдеп, давылдап,
А мен болсам,
Агынлы сув коъзлеймен,
Агынында
Юзер, оъзин ким сынап?

Куъншилерди
Калтыратып мен болсам,
Куълким келсе,
Куълемеге суъемен.
Ойнаганда —
Отлар шыгып айлансам,
Ушкынлардан
Ярык болса, суъемен.

Яшав

Яшав деген,
Тап согандай, кырк кабат,
Тонды шешип,
Сени кыйын коърмеге.

Яшав, кайда
Экенинъди билмеймен,
Аьсиретпен
Янынъда мен юрмеге.

Сендей болып,
Ювырмага алдыга,
Халкка дайым
Янъы бир зат бермеге.

Явап тавып
Юректеги сорава,
Тек ийгилик эм аьруьвлик
Суьймеге.

Тонды шешип, сени суьйдим
Кобьрмеге,
Капилестен колым меним
Уйыды.

Туьйинсинъ сен, аьзир болып
Туьймеге,
Юрек менде бир заманга
Сувыды.

Кобьресинъме, урсысаман
Сени мен,
Яшав, мени сынамага
Суьйдинъме?

Урсыскан сонъ, шақырмага
Куьреске
Аьр куьн сайын куьш излеймен
Оьзимде.

Яраландым

Сизге келдим
Куванышта, кайгымда,
Келдим, неге
Келувимди мен билмей.
Тыныш табув
Яшап коьрдим арада,
Яде суйтип
Коьриндима озиме?
Ах! Коьринди,
Аьзир болды «савгага» —
Аклыгымнан
Сиз басамак эттинъиз.
Коьзлериме
Коьриндима? Йок. Ога
Оратылып,
Яраландым, коьрдинъиз.

Эки юзлик — эки йырткыш

Баллада

I

Атам, сендей
Мен кавгада болмадым,
Коьз бен коьзге
Йолькпадам душпанды.

Явды коьрип,
Ога карап шаппадым,
«Яв» акында
Кенем тынъла кайгымды.

Тек куьлеме,
Хабарыма куьлеме,

Мен айтайым
Навлетликтинъ акында,

Эсик аштым,
Юрек аштым тенъиме,
Мен анъламай
Яв экенин янымда.

Мен билемен,
Ондай «явдынъ» колыннан
Тап кавгада
Оьлгенше, аьдем оьлмейди.

Тек юректе
Байлы тамыр оны ман,
Тартылганда,
Ширик йиптей, уьзилди.

II

Сол аьлимде
Мен соьйледим заман ман:
— Заман, заман,
Сага не зат мен эттим,
Неге мени
Сен яклайсынъ, аямай,
Арамлыкты
Алалыктай коьрсеттинъ?

Не зат уьшин
Куьрмелмеди тилим де,
«Досым-яным», —
Деп айтканда мен ога?

Аягыма
Неге тысав туюспеди,

Юрек ийип,
Асыкканда мен ога?

Таътли коьрип,
Бир аяктан ишкенде,
Тамагымда
Туьйилип ас калмады.

«Тенъинъ сенинъ —
Эки юзли» — деп мага,
Биле турып,
Эш бирев де айтпады.

Савбол, заман,
Сен эстирдинъ елинъди,
Шымылдыгын
Ашып онынъ бетиннен.

Эки юзлик
Сонда мага коьринди,
Кенем коьзяс
Кобьрдим агып коьзиннен.

III

Сонда айттым
Сонъгы кере «досыма»:
— Коркынышлы
Кобьзясынъды коьремен.

Мен туьспедим
Шонъкырынъа сен казган,
Сонынъ ушин
Сылкылдайсынъ, билемен.

Юрегинъ де
Кобькиректе урынып,

Тынысынъды
Каты алып, коьремен.

Коккиректе
Толкынларды тувдырып,
Йылан онда
Кутырады, билемен,

Бетсиз болдынъ.
Юзинъ толды наслыкка,
Ким тазалар
Онынъ кабат коьп киринъ?

Эки юзинъ —
Больш эки йырткыштай,
Талайдылар,
Кохрементте, бир-бирин.

IV

Эсинъдеме,
Атам, шонъкыр казганынъ,
Йигит досынъ
Оьлгенинде кавгада.

Ерге оны
Колларынъ ман салганынъ,
Эм шашынънынъ
Агарганы кайгыданъ?

Топырагын
Алып келип мезардан,
Эстелигин
Саклай эдинъ, билемен.

Шонъкыр, шонъкыр...
Казыптылар мага да,
Куыйгелеклеп,
Куыншиликтен куыйгеннен.

«Меним досым»,
Яшай турып дуныяда,
Шонъкырына
Билмей туьсип, коьмилген.

Неге десенъ
Досынъ сенинъ савынъда,
Сенинъ ушин
Бир куьнде де оьлмеген.

Атадынъ айтканыннан

*Атадынъ соьзи —
акылдынъ коьзи.*

Такпак

Яшав деген атшабыстай,
Аъзирленип шык йолга.
Аргымагынь дуьл-дуьл аттай,
Артта калма, алдыга.

Яшав деген атшабыстай,
Шыктынъ десенъ алдыга.
Душпанларынь таслап баслар,
Арканларын мойнынъа.

Яшав деген атшабыстай,
Сондай, кызым, заманлар,
Арканларын арталмай,
Йыгылсынлар яманлар.

Яшавыма ян дос болып
Киргенде,
Яс юрегим аттай болып
Тепкенде.
Тепкиленип, долланып ол
Сискенде,
Яшавды мен сенинъ коьзинъ мен
Коьргенде —
Яс юрегим сав бир дуныя
Болганда —
«Патшалыктынъ» сен олтырып
Тагында,
Сувык соьз бен сол дуныяды
Бузганда,
Сувык соьзлер буздай болып
Катканда,
Юйрик атым аткыланып
Таймаспа?!
Тая берип, оьз кебине
Кайтпаспа?!

Япырак

Тамырларынъ, актерегим,
Яйылды,
Ети кабат ер астыннан
Сув алып,
Куьннинъ коьзи сага эркин
Куйылды,
Куьлип турган йылы коьзин
Ол салып.

Танъ атканда коьтерилди
Куьн коьзи,
Актеректинъ япырагын
Ол оьпти.
Суьйгенине суьйген айтар
Ян соьзин —
Ян соьзиндей, сага нурын
Мол тоькти.

Мине коьрдим: актерегим
Дирилдеп,
Япырагы коьтерилди
Йогарга.
Мен эситтим: япырак ушты
Куьлпилдеп,
Кобз айырмай, карап калдым
Мен ога.

Ушып кетти ол япырак
Алыска —
Ушып кеткен сенинъ язган
Хатынъдай,
Бир япырак мине туьсти
Камыска,
Ол япырак сувсызлыктан
Азгандай.

Мен билмеймен: сага язган
Хатларым,
Ерге туьсип, сары туьсли
Болдыма?
Ушалмаган, ерге туьскен
Затларым,
Япырактай, яр саргайып
Калдыма?

Шешекей

Кув шоблдедей
Сенсиз меним яшавым,
Эм оны сен
Билесинъ деп, ойлайман.

Эсинъдеме,
Берген эдинъ шешекей?
Эндигиси онсыз
Яшап болмайман.

Сувсызлыктан
Сыгылады кумлы шобл,
Оны да сен
Билесинъ деп, ойлайман.

Коблдей тоьгип
Кобзлеримнинъ ясы ман
Кумлы шоблде
Шешекейди карайман.

* * *

Сен келмейсинъ,
Не зат сага айтайым?
Каранъада
Куьлпилдеймен, шырақтай.
Кайда, неге
Мен барайым, кайтайым,
Асыгаман,
Сен алдыма шыгаяқтай.

Куьлп-куьлп этип,
Куьлпилдейди юрегим,
Саклай-саклай,

Сенсиз соьнип кетерме?
Сенсиз, аьруьв,
Караланган ак куьним.
Келмей калып,
Шырак отын соьндирме!

* * *

Тавдай уьйкен суьювимди,
Тавдай оьктем сезимимди
Юрегимнинь энъ туьбине
Кобьмгемен.

Баска суьюв билгенше,
Баска суьюв коьргенше,
Тавдан тастай туьскенимди
Суьемен.

Кобьзлер

Кобьзлеринье
Карамага коркаман,
Ол усайды
Терен, туьпсиз куйьга.

Кобьзлериньнен
Эрек аьри таяман,
Туьским келмей
Туьбиндеги куйьинга.

Тайган сайын
Тартылады аьр муьшем
Сол коьзлерге,
Куьрыяткан куйьдай.

Эм коьзлердинъ
Дуньясына мен туьссем,
Ах, боламан
Йойганымды тапкандай.

* * *

О, шакырма!
Сен озьинъе шакырма!
Келмей калып
Боларманма, шакырсанъ.
Юрегимди
Ясыноктай яндырма,
Ким соьндирер,
Суюв онда тутанса?

Сага

«Оьпкелеме», деп язасынъ
Сен мага,
Оьпкеден де баска — юрек
Бар менде.

Ашкыш тавып неге кирдинъ
Сен ога?
Таяв больп, биргелесип
Аьр ерде?

Сен бирерде яраланган
Юрекке
Ашы тузды, кувдай этип,
Куясынъ.

Яйнап яткан шешекейди,
Аямай,

Таптап бирде, суйген ярым,
Коясынъ.

Сонда юрек каптан шыгып
Кетеди,
Эм озиндей алап янды
Излейди.

Етеди,
Дунья ярлык, ол оны да
Сезбейди.
Письмо тувыл, саламымды
Язбага,
Калем алман деп ашувлы
Айтаман.
Ясырмайман, коьп тутаман
Мен сага,
Сонъалыкка, суйген ярым,
Кайтаман.
Узактасынъ, узагынъды
Сезбеймен,
Сагынганым: письмонъ мага
Бек керек.
Мен бу кадер сени неге
Суьмен?
Кеше-куьндиз тыныш таппай
Яс юрек.

Туьрлендим

Суьюв келди шешекейдей,
Оратылды аягыма.
Оратылды, ойландырды,
Тартып мени ойына.

Ким тизиннен шобнѣкпеек,
Шешекейдинѣ алдында?
Онынѣ ушин ол кирмеди
Юрегимнинѣ канына.

Тек аянып ерге бастым,
Коркып оны таптарга.
Тек аянып коьзлер аттым,
Йыгылмай, сак болмага.

Аянышлы, айланыслы
Болып, мен бек туьрлендим.
Гуьлим ерде солыганын
Неге коьрди коьзлерим?

Мен йолда

Мен сага деп
Йолга шыктым кешликте,
Мен бараман...
Юрек, аттай, шабады.
Ойлар эдинѣ
Атшабыс деп кенѣликте,
Сен тынѣласанѣ,
Юрек оттай янады.

Тав басына
Мен мингендей боламан,
Кобп сокпаклар
Тобселгенлер алдымда.
Кайсысы деп
Куьрсинип мен ойлайман:
Кайсы сокпак
Сага аькетер сонѣында?

Туьпсиз дорбын,
Коркынышлы коьсилеп,
Яр басына
Онынъ сокпак илинген.
Юрегим де
Талшыгады телезип,
Мен бараман —
Эректе йол коьринген.

Мен бараман...
Юрек аттай шабады,
Атшабыс деп
Билер эдинъ — тынъласанъ.
Тик сокпагым
Шенъилшектей болады.
Куьш косылар
Эди, мени шакырсанъ.

Тап тургандай
Шашын тавлы кыз тарап,
Шав-шувланып
Куьйлады сув ойга.
Коьринеди
Кокь бузлык та йылтырап,
Эсим кетти
Бу аьлемет дуныяга.

Эм мутаман
Туьпсиз дорбын акында,
Йогарыга
Тартылады сокпагым,
Булытларга
Ораныпты тавлар да,
Шакыргандай
Мени, силкип ак шалын.

Мен бараман
Юрек аттай шабады,
Атшабыс деп
Ойлар эдинъ — тынъласанъ,
Мен бараман,
Юрек оттай янады.
От шыгама?! —
Деп ойларенъ — карасанъ.

Каранъадан
Каранъа бек болады,
А мен йолда.
Сокпак, мени сен ысла.
Эм юрегим
Тынышсызлы согады:
Абыт сайын
Ювыклайман мен сага.
Керек пе эди
Сага деп йол алмага?
Шенъилшектей
Тагы сокпак шайкалды.
Этеялмай
Абыт артка, алдыга,
Мен токталдым...
Мени авыр ой алды.

Аякларга
Тысав туъсип токтаган,
Тек юрегим,
Баягы аттай, шабады.
Давазынъды
Эситип мен шакырган,
Арыганым
Тагы артта калады.

Шакырасынъ,
Баскаша эш болмаяк,

Сосы давыс —
Бактым болды яшавда.
Тек тынышсыз
Юрек дайым согаяк,
Сага, сага
Мен бараман, мен йолда.

Мен мингендей
Тавдынъ бийик басына,
Оъз-обзимди
Йолда енъип бараман,
Не кадер бек
Ымтылыслы барсам да,
Етерменме
Деп, ойланмай болмайман.

Сен акынъда

Дирилдеген
От тандырда янады,
Кызувына
Йылынмага мен келдим.
Ялынлы от,
Шапсып, мени ялайды,
— Ярык отым, —
Ярлыка, — деп телиндим.

От ялыным!
Тек шапсыма бетиме,
Оратылма
Аягыма, оралма...
Йылув бердинъ
Меним тонъган тениме,
Йылувлыгынъ,
Таймай, дайым турарма?

Мен коркаман,
Куермен деп, коркаман,
Сонынъ ушин
Мен калтанълап кетемен.
Ошагынъды
Таслап шыгып артымнан,
Собнип калсанъ,
Не этермен сени мен?

Сувыклыкты
Тайган сайын сеземен,
Энди ога
Уйренгенмен, кыйналма.
Тонъсам, белки,
Тандырынъды излермен,
Ким биледи,
Белки эске де алман?!

Яшавымнынъ уршыгы

Айланады
Наьндурьиктей ер юзи,
Айланама,
Айланмайма,
Сезбеймен.
Айланады
Яшавымнынъ уршыгы,
Айланысын
Арымастан козлеймен.

Яркыраган
Яшав йибим бар онда,
Бактылыктынъ
Бавы болып,
Окасы.

Касуьветке
Малынган йип бар онда,
Юрегимде
Катпарланган ярасы...

Тутлыктырган
Туьйинли ызлар бар онда,
Аьр кайсысы
Оьз колым ман
Таркалган.
Таркалмаса,
Кат калдырып колымда,
Неше туьйин
Эмлевленип язылган.

Яшавымнан,
Кысметимнен, бактымнан
Куьналарды
Излевшилер
Болса да,
Куьнам болса,
Мен коркпайман куьнамнан,
Оны енъип,
Мен тургаман дайым да.

Айланады,
Айланады уршыгым,
Сынъар яшав
Берилген сонъ
Мага да,
Сырын онынъ
Тек мен ялгыз билемен,
Сол сынъарда —
Бар сынъарлы йоллар да.

Сол намыстынъ — мен озим,
Бар сынъарлы намыс та,

Болып намыс
Шалмадай эм
Кайыстай.
Торрешиси
Сол намыстынъ — мен озим,
Торреликти
Тутувшы да — мен озим.

Сонынъ ушин
Оравлыкка орылмай,
Яманлыкка
Ютылмай эм
Тартылмай,
Токтамайын
Айланады уршыгым,
Яшавымнынъ
Таянышлы таягы.

Болган зат бар

Не болган ды?
Не болган ды?
Коккиректи
Бузып, юрек сызлайды.

Яным меним,
Тыныш тапшай,
Дуумли бойым
Бир янып, бир бузлайды.

Не болган ды?
Адемлер мен
Саскынлыдай
Собйлевимди сеземен.
Кешелерде
Тавтли уйкымнынъ

Атланланып
Кетуьвин мен коьремен.

Не болган ды?
Болган зат бар:
Уядагы
Кус эркинге тартылып.
Не болган ды?
Болган зат бар:
Каты толкын
Ягаларга согылып.

Сабыр туьби —
Сары алтын,
Сындыртпаспан
Сыйымды деп, ойлайман.
Тап мажады
Саклавшыдай,
Оьз янымды
Арамлыктан саклайман.

Не болган ды?
Болган зат бар:
Булытлардан
Куьннинь коьзи коьринип.
Тобгерекке
Кень ййылган
Ярык саввле
Дымлы ерге тоьселип.

Яйнап турган
Курткашыкка
Ымтылдылар,
Тап куслардай, коьп ойлар.
Эм юректе
Сырув соьзлер
Ал-йюьгерли
Шагылысып турылар.

Акайым бар атымда...

Кавга, сенде
Ашувым бар,
Казан болып кайнаган.
Атынъ кургыр,
Ошым де бар,
Кобкиректен таймаган.

Эситпейсинъ
Сен соьзимди,
Топ кулаксынъ, билемен.
Аьемди де
Эситпединъ,
Яралыдай юремен.

Кавга шакта
Куьнлер кеткен,
Кайгы мынан сыркырап.
Авылдагы
Шет бир уйде
Ярык турган, калтырап.

Аьем меним
Ырым этип,
Улынынъ кенъ пешинде,
Аьр куьн сайын
Мелте оьлшеп,
Шырак яккан кешед.

Келер улым
Енъуьв мен деп,
Арымастан ол сенген.
Мен тувганда,
Мырад этип,
«Келди-Хан» деп, ат берген,

«Кел» деген сес
Ел мен бирге
Кеткен алыс, йолланып.
Эм турган ол
Акайымнынъ
Кулагына шалынып.

Тек сол сеске
Эс этпединъ,
Эситпединъ, сен, кавга.
От явдырып,
Суьйдинъ оны
Туншыктырып салмага.

Отынъ янды,
Давылдады,
Курым тоьсеп тав-таска,
Янды, янды...
Казасы ман
Авдарылып яс баска.

Сол заманда
Солтанмурат —
Оьз иниси атамнынъ —
Ямгыр болып,
Тыныстырды
Тынысын от ялыннынъ.

Отлы ямгыр
Кетти, синъди
Яралы ер астына.
Кара канды
Кавга куйдынъ
Акайымнынъ басына.

Кавга, сенде
Ашувым бар,
Казан больш кайнаган.
Атынъ кургыр,
Ошым де бар,
Кобкиректен таймаган...

«Белгисизден
Йойылган» деп,
Келди кагыт аеме.
Ыйнанмады
Ана юрек
Кагыттагы соьзлерге.

Сагынышлы
Енъуьв келди
Елпуьви мен языктынъ.
Сол елпуьвде
Тек йок эди
Тынысы бир йигиттинъ.

Кайтип ана,
Айт, ййнансын
Йоклыгына улынынъ,
Кобзлери мен
Кобрмесе ол
Аьветининъ оьлгенин?

Кавга, сенде
Ашувым бар,
Казан больш кайнаган.
Атынъ кургыр,
Ошым де бар,
Кобкиректен таймаган.

«Келди-Хан!» деп
Атым меним
Шакырады багтирди.
Даянышлы
Озгарады
Уьн бермеген йыларды.

Неге, кавга,
Солье де мен
Эситемен атынъды?
Ер юзинде
Каерде ди
Шыгарасынъ отынъды...

Мен яшайман
Тыныш суьйген
Ийгиликли Элимде.
Тек коьремен
Танымаган
Акайымды туьсимде.

Улын саклап,
Оьлип кеткен
Аьем де эске туьседи.
«Сакланъыз!» — деп
Айткан онынъ
Оьсиет куьши оьседи.

Акайым бар
Ямгырлардынъ
Куьрсинуьвли сесинде.
Акайым бар
Аслыклардынъ
Алтынласкан куьшинде.

Акайым бар
Ярык янган
Юлдызлардынъ йырында.
Акайым бар
Ногайымнынъ
Кенъ коьсилген кырында.

Онынъ сеси,
Онынъ куьши
Эткен ийги исимде.
Онынъ сеси,
Онынъ куьши
Мутылмайды, эсимде.

Эм мутылып
Эш болмаяк.
Артка таслап йыларды.
«Келди-Хан» деп
Атым меним
Шакырады баьтирди.

Мунда таслар соьйлейдилер

Уьндемейди мунда келген
Аьдемлер,
Мунда таслар соьйлейдилер,
Тек таслар.
Эситемен куьрсинуьвли
Мен сеслер,
Кабырлар ман соьйлескендей
Адымлар.
Басказыклар,
Басказыклар
Мезарда,
Кабырларга юлдызлар нур
Тобгеди.

Эм олардынъ арасында
Акырын
Кара кийген, мунълы ана
Кезеди.
Пискарёвка мезарында
Юремен
Мен де, тынълап
Хабарларын
Таслардынъ.
Таслар йылап,
Таслар йылап,
Кобремен,
Мутып болмас казаларын
Кавгадынъ.
Мине олар — кызлары эм
Уллары,
Аьдемлери уйкен совет
Аьелдинъ.
Ленин кала уьшин берип
Янларын,
Йолын, ойын бузган фашист
Ййтлердинъ.
Йигитлердинъ юреклери
Собнерме?
Ялынланып оьмир оты
Янады.
От кызувын муннан алып
Кетемен,
Ушкын мага куват косып
Болады...
Уьндемейди мунда келген
Аьдемлер,
Мунда таслар
Собйлейдилер,
Тек таслар.
Эситемен куьрсинуувли
Мен сеслер,
Кабырлар ман сырласкандай
Адымлар.

Юрек айтты

Мен тынъладым.
Юрек айтты:
— Тав болайым,
Аладылар оъз басларын
Муннан сувлар.
Ятлавларынъ йылгалардай
Тапсын йолын,
Сувдай болып, кереккенде,
Ян басарлар.

Мен тынъладым.
Юрек айтты:
— Мен болайым
Ердей юмарт, ер — яшавдынъ
Карзынасы.
Ятлавларынъ ян тамырда
Асыллансын,
Ол байытсын аьдемлердинъ
Дуньясын.

Мен тынъладым.
Юрек айтты:
— Кокъ болайым,
Языкларда ямгыр болып,
Йыр тоьгилсин.
Каткан юрек эгер болса,
Ол йибитсин,
Ятлавларынъ коьнъил хошлап,
Халк суьйинтсин.

Юрек айтты,
Тагы да бек
Дуьнъкилдеди
Эм яшавга ант бергенге

Усады ол:
— Баслангыш зат мен болайым,
Айташ — деди. —
Тек йырларынъ окувшыга
Тапсын йол.

Юрек айтты...
Арымаспан
Тынъламага.
Мен ойландым: керек тувыл,
Данъклык мага,
Автор — Юрек, деп язылса
Язганыма,
Ынанаман, йолын табар
Окувшыга.

Куванышлы куьн

Ялынлы экен
Куваныштынъ кушагы,
Канатларын
Яйып келди Элиме.
Каккан сайын
Кенъ тоьгилди ярыгы,
Танънан кирди
Май елемик уйиме.
Асыктырды
Аьелди ол орамга,
Биринши Май!
Кушагына коьмилдик.
Тоьгеректе —
Ал-йобгерли наьсиплик,
Боьтен оны
Куванышлы куьн сездик.

Терезе туыпте — тал терек

*Врач Фаризат Батчаевага
багысланады*

Кобз алдымда — ирге,
Артымда да — ирге.
Янымда да — ирге,
Тобемде де — ирге.

Ян салмага ер таппай,
Авырыйман тобызип,
Талдырды танъ, атпай,
Кайда юреди кезип?

Тобгерек як — ирге,
Адымлайды мага.
Мен карайман аьлсиз;
Шобнькиген табанга.

Оькинишли яслык,
Тек сорамай аьжел.
Мен энди — курманлык,
Ян куьсейди таьжел.

Тек эситтим даваз:
«Куьсемейди, куьле!»
«Ыньга», — деп бала аваз
Аькелди танъ саьвле.

Карандым мен сасып,
Орнында — аьр ирге.
Тал терек шайкалып,
Терезе туьбинде.

Яшавдынъ янъы анъы
Кайнады канымда.
Яшав саз саклавшы —
Сен эдинъ касымда.

Арканшы

Шет кагылып карай эди
Ана да,
Бетлерине кобзяслары
Тымалап.
Ана кобнъил болган ушин
Балада,
Тек авлетин обнер алган
Арканлап.

— Аруув зат — аруув, этилсе
Шагында,
Кыз ал! — деп каныкты анасы
Улына.
«Аркан тувыл, абел болар
Басында», —
Деп ишиннен мырат этти,
Ах, ана.

Уйленди яс ашык эткен
Ярына,
Кобп тилеклер айтылынган
Той болды.
Яс та айлак суыйинди
Ян досына,
Ар ким кыздынъ аруувине
Сукланды.

Авыдаслар курсалар да
Завклы той,

Айталмаган ойлары да
Бар эди.
«Таслайды экен оьз оьнерин
Ясымыз»... —
Баьрисин де кыйнайтаган —
Сол эди...

Ама бир куьн дубирдек сес
Эм кабал
Сав авылды эртенъликте
Уянтты.
Келиптилер арканшылар —
Конаклар,
Деп баьриси авыл шетке
Асыкты.

Карасалар, аркан тартып
Яс киев,
Яс келинди колларында
Кобтерип.
Аркан бойлап адымлайды
Йигерли,
Халк карады заркылып эм
Субийинип.

Авылдамалар, йойганларын
Тапкандай —
Тек бир сезим бийлеп алды
Оларды.
Арканшыга янъыдан куьш
Коскандай,
Ковъиллери берк арканга
Байланды.
Шет кагылып карай эди
Ана да,
Тынышсызлы наьсип коьзяс
Тымалап,

Ана коьнъил болган уьшин
Балада,
А авьлетти оьнер алган
Арканлап.

Ал, Муратхан, кобызынъды тарташ сен

Яслыгым-ав,
Коблеткидей катканма?
Оны йылар
Аявсызлы ютканма?
Кайда онынъ
Калганын да муткаман,
Ах, Муратхан,
Кобызынъды тарташ сен.

Яслыгымды
Кобкирекке кондырып,
Ялынлы анъ
Юрегимди яндырып,
Картаювга
Тысав салып, тыйдырып,
Ал, Муратхан,
Кобызынъды тарташ сен.

Занъыравлы
Кобыз теллер астына
Йыларымды
Ясырып-ав салаш сен,
Оларды тек
Сага сенип боламан,
Ал, Муратхан,
Кобызынъды тарташ сен.

Яшавдынъ сен
Конъыравлы сеслерин
Алатынъа
Хабарлатып билесинъ.
Сени тынълап,
Яшав суыйип безбейсинъ,
Ал, Муратхан,
Кобызынъды тарташ сен.

Бияла

Эсейген сайын кыскаяклы
Бек кас болады биялага.
Карайды дайым болып ойлы
Юзиндеги-ав сызыкларга.
Яслык ызларын сыпатында
Арымайды ол излемеге.
Тургандай яслык биялада,
Безбейди эш коьзлемеге.
Не аьлемет те болады экен:
Бир кайта туры — тап алдында:
«Шыбам аьзирме? Той ды да эртен», —
Деди яслыгы биялада.
«Шыба да аьзир эм баьпишлер», —
Деп оззеленди кыскаяклы.
Арымадылар ана коьзлер,
Карап кызына — бойлы, шарклы.
Яслыгы — янында. Болса да ол—
Кыскаяклыдынъ тек бутагы...
Сабариндеме бияладынъ
Кыскаяклыдынъ озь яслыгы?
Солды да, эсейген кыскаяклы
Бек кас болады биялага.
Карайды дайым болып ойлы
Юзиндеги-ав сызыкларга.

Уйим

Тогыз шарлак.
Ярасыклы, онъайлы,
Мунда бизим
Отягамыз — уйимиз.
Элбетте ол
Юрегиме баалы,
Мунда озады
Оьмирликтен куьнимиз.

Эски уйлер
Арасына салынган
Шарлаклы уй
Кобринеди дав болып.
Бир заманда
Добрткил уй деп макталган,
Солье болса,
«Дом на слом» деп язылган.

Сондай болып
Сатылдылар уйлер де,
Иелери
Шарлаклыга коьштилер.
Машиналар
Увылдап эм гуьрилдеп,
Каралдыга
Тез арадан еттилер.

Тегершиклер
Шынжыр куьпте айланып,
Тап бурнына
Япсарланган куьреги.
Ковк бульдозер
Темир янын талдырып,
Топыракты
Суьрдиреди ердеги.

Узын мойнын
Бирде созып, бир йыйып,
Елкесинде
Айландырып казгырын,
Топырак-тасты
Тоһнәтерип эм авдарып,
Кобрсетеди
Темир ат куыш барлыгын.

...Тогыз шарлак.
Ярасыклы, онғайлы,
Мунда бизим
Отягамыз — уыймиз.
Элбетте ол
Юрегиме — баалы,
Мунда обтеди
Оьмирликтен куьнимиз.

Тек эсимнен
Бир заманда кетпейди,
Авылдагы
Добрткил кербиш уыймиз.
Йокламага
Заман бир де етпейди,
Онда барып,
Тек тойларды этемиз.

Оьмиралла да
Биз этемиз авылда,
Кыйынлык та
Мунда енғил болгандай.
...Туьске энеди
Уый, авырган заманда,
Аьжел барын
Эсеме ол салгандай.
Ата-ана
Яшавларын йинатып,

Балаларын
Аьдуьвлеген сосы юрт
Тасланганма,
Бизи минен мутылып,
Ишимизден
Йийди бизди кайдай курт?

Унамайсынъ сен келмеге калага...

Унамайсынъ
Сен келмеге калага,
Эм келсенъ де,
Асыгасынъ авылга.
Кутыктагы
Кустай канат кагасынъ,
Юректегин
Тобгип, анам, айтасынъ.
— Сыйырымыз
Кыйнай болар келинди, —
Деп баслайсынъ
Уый акында соьзинъди. —
Ол кийсе де,
Узын меним шыбамды,
Суьтин бермей,
Таныйтаган баскады.
Ийтимиз де
Канъсыймекен мунъайып,
Неге эсе де
Калганы уьшин мутылып.
Белки, атлы
Келген болса ярайды,
Эм мени ол
Каныгыслы сорайды.
Ийгиликке
Шакрыады бел буьгип,

Келдиге ол
Яде кайгы билдирип?
Унамайсынъ
Сен келмеге калага,
Келгенде де,
Асыгасынъ авылга.
Авылынъ ман —
Сен канатлы, коьремен,
Авылды да,
Сени де бек суйемен.
Аягынъды
Каралдыга басканлай,
Сол сабат ол
Болды язлык бавындай.
Аьр бир сеске
Суййинесинъ, анълайсынъ,
Тез огына
От ягып, ас асасынъ.
От кызувы
Ойнасады коьзинъде,
Тап кызлардай
Кан ювыртып юзинъде.
Мен суйемен
Олтырмага касынъда,
Қатлык таслап,
Йылынып отягада.
Юрегимде —
Сосы оттынъ ушкыны,
Куьшли онынъ
Алав соккан ялыны.
Сол йылув ман
Аьдемлерге бараман,
Тонъсам, тагы
Йылынмага кайтаман.
Унамайсынъ
Сен келмеге калага...

Мунълы болсам...

Мунълы болсам,
Тувган якты сагынып,
Эки коьзим
Термилгеннен йол болса,
Кобкиректе,
Етим кустай тыпырдап,
Тыныш таппай,
Юрегим де талшыкса,
Мунълы болсам,
Суйгенимди эске алып,
Субюв оттынъ
Кайгысында мен янсам,
Яшав эбин
Излеп таппай, кыйналып,
Шырмавыкка
Шырмалгандай оралсам,
Мунълы болсам,
Арам досты эске алып,
Сезимлерим
Денъиз болып кайнаса,
Таянышым —
Тав орнына сув болып,
Мен саьспеклеп,
Анда-мунда урынсам,
Сол заманда
Мен йырайман...
Сейирме?
Юрегимди
Тек йырларга сенемен,
Мен оларда
Оьз-оьзимди излеймен,
Ногай йырлар,
Калай сизди суьмен!

Алалыкка,
Ийкрамлыкка
Бйнанмаган ян досым,
Ян тамырлы
Юрек соьзди
Анъламаган кардашым,
Кыйынымда,
Конъыравдай,
Куълеп юрген кыймасым,
Ялганлыкта
Янады-ав
Соьзим меним туврашыл.
Сизинъ айткан
Ялган соьзлер
Увын яйып авага,
Соьзлер — куслар,
Соқыр куслар,
Согылдылар каяга.
Тас ярдыма,
Бас ярдыма,
Ялган соьзлер, билмеймен.
Тапталынса
Алалык,
Яшавдан маьне коьрмеймен.
Куълдей болган
Юрегимнинъ
Анълаганы, билгени:
Колай экен
Анъгуьдиктей,
Тентек больш юргенинъ.

Не болады, не болмайды?

Сокпак болып,
Созылады яшавым,
Сокпак болып,
Сыгылады яшавым.
Шобкирленип,
Састырады сокпагым,
Гуълленип те
Кувантады сокпагым.

Не этерсинъ,
Увлы йылан оралса
Сокпагынъа,
Сескендирип, коркыстып?
Ян досымды
Шақырдым мен ярдамга,
Кыйынлыкта
Кобнъилимди авлатып.

Не болады,
Не болмайды яшавда?
Сокпагымда,
Белки, йылан арыпты.
Кобди кобзим
Болмаганды ойымда:
Бирден йылан
Инин излеп асыкты.

Ини кайда?
Агашлыкта, тас-тавда.
Йок!
Досымнынъ
Койнына ол кобмилди...
Оьлип кетип,
Тирилгендей янъыдан
Соннан бери
Мен кобремен оьзимди.

Алма эске...

Язлык келген.
Алма эске кыстынъ сувык куьнлерин,
Кыстынъ сувык,
Аянышсыз, бузлавыклы туьнлерин.
Язлык келген.
Алма эске кыстынъ авыр ойларын,
Кыстынъ авыр
Эм тайгаклы, эм казалы йолларын.
Ап-ак кыска,
Неге экен, айтылады кара деп,
Кишкейимде
Юрген эдим, тувра тувыл яла деп.
Мен эндиги
Ап-ак кыстынъ кара куьшин билемен,
Бактым соьнмей,
Алаллыгым енъди оны, коьремен.
Язлык келген.
Мут акырын кыстынъ кылыш казасын,
Яшавынъа яйратканын аявсыз коьп ярасын,
Кара кыстынъ
Ак яювы ябылганын кебиндей,
Эске алма,
Анъла оны сен, туьсинъде коьргендей.
Язлык келген.
Уясында суьйинеди карлыгаш.
Сагынышлы ярык язлык,
Мага да сен ян салаш.

Ямгырда

Тамшылар, тамшылар,
Кара коьз тамшылар.
Тамшылар, тамшылар,
Батлак коьз тамшылар.

Карайман, куьлеймен,
Сизи мен соьйлеймен.

Кобз кысып, ойнатып,
Яшавды яйнатып,
Айтасыз хабарлар,
Завыклысыз тамшылар!
Тамшылар, тамшылар,
Батлак коьз тамшылар...

Сен келесинъ...

Сен келесинъ.
Сен келесинъ, карайман,
Шойын йолда —
Йол караган коьзлерим.
Сен келесинъ.
Сагынышлы саклайман,
Йырдай сыйлы
Сага айтаяк соьзлерим.

Кесекленип,
Куьмисленген шойын йол
Кара кеше
Ярык шырак астында.
Эки кишкей
Шокырактай соьзылган
Сага йоллар,
Тап йоллардай, коллар да.

Йоллар, сизди
Наьсибимдей излеймен,
Тыкыл-тыкыл
Ювыклайды поезд те.

Асыгаман,
Тагы не зат коьзлеймен;
Йолда йолшы
Йыйнап юрген поездтей.

Сакла, бактым, сайлыктан

Уйирилмеси
Уйткыланып айланган,
Агынлары
Арымастан ойнаган,
Аьр инсанды
Оьз йыры ман йолыккан, —
Сондай эди
Авылымда Йилиншик.

Уйирилмеде
Кайык болып айланган,
Эм колларын
Канатлардай берк яйган,
Ковкирекке
Бабтир юрек байлаган, —
Сондай эди
Балалыгым, яслыгым.

Йыгылсам да
Сувга мен, яр ойылып,
Тутлыксам да
Уйирилмеде, ютылып,
Авырсам да,
Сескенуьвден сыгылып,
Баа коьрдим
Йилиншиктинь агынын.

Коптен бери
Излемеймен ядавды,

Суьнъуьвге де
Мен бурмайман ойымды.
Сув сай болса,
Салып болмас сынавды,
Сакла, бакты,
Мени яшав сайлыктан.

Аклым

Алдынъызда
Аклымды билесиз,
Неге ога
Боп-босына тиесиз?

Шашбав болып
Елпидейди аклым,
Шашка тувыл,
Мойнынъызга тубесиз.

Мойнынъызда
Тартып, шешип ойнайсыз,
Бугынасыз,
Тутлыгасыз оны ман,
Таркатасыз,
Керекпесе, таслайсыз,
Тек шашбав ман
Ойнавалыкты коймайсыз.

Ямгыр йыры

Айлели йыр
Кулагыма шалынып,
Айлели куыш
Орындыкты шайкалтып,

Таьтли уйкыдан
Туьн ортадан уяндым.
«Туьспе сосы?» —
Деп сонда мен ойландым.

Йок, туьс тувыл,
Эсигимнинь туьбинде,
Язлык ямгыр
Тобгинип бек йырлайды.
Кобп куваныш —
Онынь туьнли сесинде,
Оьзи йырап,
Ямгыр оьзи ойнайды.

Салпыраган
Кобктен куьмис йиплерге,
Орындыгым
Елбесиктей, илинди.
Мен оьзим де
Усадым тап саббийге,
Бала коьзге —
Яшав тегис коьринди.

Ол билмейди
Арамлык не экенин,
Яманлык пан
Куьресте юрек катпаган.
Дуныяда
Тек ийгилик — билгени,
Яшав аьруьв,
Басын отка атпаган.

Табиаттынь
Кушагында мен болдым,
Дуныядан
Кайгысы йок саббийдей.

Мен озим де
Табиатка айландым,
Болдым сонда
Тыныш мага келгендей.

Елбесигим
Токталса да, шайкалып,
Ямгыр йыры
Кетпей калды эсимнен.
Тагы бираз
Басамакта айланып,
Акырыннан
Кетти эсик туьбиннен.

* * *

Куьз сувыгын сынаган,
Кыс келуьвин анълаган
Шешинеди тереклер.
Куьз сувыгын сынаган,
Кыс келуьвин анълаган
Кийинеди аьдемлер.

Табиатлык сынаудан
Ташанса да, коркпаган
Яланъашлы тереклер.
Ызаланып сувыкка,
Сенимлик пен язлыкка
Кымталады аьдемлер.

Йылы уьйде сирелип,
Тереклерге тигилип,
Сескенишли карайман.
Яшав еллер аявсыз,
Сезимлерди сылтавсыз
Юлкышласа, коркаман.

Язлык келсе, ал-йобгер
Ясылланып тереклер,
Ясарлар, билемен.
Тек корланган сезимлер,
Дем коьрмеген коьнъиллер
Ясармаяк, коьремен.

Биремленип, бирлесип,
Япыраклар «ялп» туьсип,
Шешинеди тереклер.
Сувык мараз тиер деп,
Ол суьектен обтер деп,
Кымталады аьдемлер.

Ногай шоьлдинъ юрегиндей

Кадриядынъ эстелигине

Атлан, атлан,
Атланганда ногай кыз,
Узак йоллар
Кашласыпты алдында.
Ат уьстине
Олтырганда йигит кыз,
Йырлар ушкан
Туягыннан, шапканда.

Йырлар, йырлар,
Сиз канатлы кырлувлар,
Мойыншаксыз
Шоьллигимнинъ мойнына.
Йырлар, йырлар,
Атлы кыздынъ йырлары
Кызув коскан
Юрегимнинъ отына.

Ногай шоьлдинъ
Юрегиндей дуйнькилдеп,
Тулпарынънынъ
Туякларын эситемен.
Адым сайын
Аяклары дирилдеп,
Ат иерин
Иесиз мен коьремен.

Куьн саввлели
Шоьл кызымыз, Кадрия,
Ысламды
Сени атлы дирегинъ.
Куьн саввледи
Мезарынъда коьрип мен,
Етим калган
Юлкынады юрегим.

Топал пышак

Бала ашты
Туьрли туьсли
Карандашлы кутыкты,
Бек куванды
Кобз алдында
Курткашык тап тувгандай.
Ярыкланды
Эм яйнады
Йольккандай язлыкты,
Карандашлар
Кобньилине
Туьрли туьслер язгандай.
— Бу затлардынъ,
Мама, озим
Шыгарарман ушларын, —

Деди бала, —
Сонъ ясарман
Ярасыклы суьвретлер...
Ана кетти
Казануьйге
Этпеге оьз каьрлерин,
Эм онынъ да
Кобз алдында
Ойнаклады коьп туьслер.
Базар куьнли
Зияпетлер
Татувланды уьй бийлеп...
Ана кирди
Каьр мен тынган
Баласынынъ пешине.
Ойлайсызба
Яс оьнерши
Олтыргандай суьвретлеп?
Оькинишли
Ана бакты
Кобнъил бузган исине.
Суьврет тувыл,
Сызык та йок
Алдындагы кагытта,
Улы туры
Кейфи кетип,
Кобзясына бугынган.
Ушлар шыкпай,
Йонылынган
Карандашлар кутыкта.
Туьрли туьсли
Оьзеклери
Сынгышланып яйраган,
— Карандашлар —
Айлак яман.
Кайдан тавып алгансынъ? —

Деди бала, —
Аър кайсысы
Ушы шыкпай сынады.
— Колынъдагы
Топал пышак, —
Деди ана. — Йонгасынъ...
Эм оны ол
Алып кетип,
Ясыртынга салады.

Бу коьринис
Кобьттен бери
Эш таймайды коьнъилден.
Топал пышак...
Мага таныс,
Яшавда коьп расаман.
Куьнделикли
Кобьп каьрлерден
Топаланган куьнлерден
Кобьнъилдеги
Оьнер тувмай,
Йонылады, сасаман.

Куьзги суьвретлер, куьзги коьнъиллер

Бармаклардан
Балавызын тамдырып,
Табиатты
Бояклайды сары куьз.
Баллы алма...
Бал емекти молдырып,
Кешелерде
Коьринди коьп баллы тубс.

Алтын кузьдинъ
Алтын ока колында,
Шашбавлайды
Тал теректинъ оьрмесин.
Тап окага
Куьпленгендей куьн, ай да,
Сабырланган
Олардынъ да саввлеси.

Акырыннан
Йолландылар, йылы излеп,
Кырлуварым,
Ока йипке тизилип.
Мен йырладым,
Ковкиректе тоьр бийлеп,
Уяланган
Алтын куска суьйинип.

* * *

Тыныклыкты
Тынъламага суьмен,
Оьз акында
Тынып айтып билгенге.
Тыныклыкта
Тынып калган куьз эди,
Балалардай
Калып туры эдим сейирге.

Сол арада
Эскен елде елпилдеп,
Бир япырак
Бойсынувлы тез туьсти.
Сары ерге
Аьзир оьзи туьспеге,

Тек неге ел
Керексизден киристи?

* * *

Япыраklarын
Куйып,
Куйып, кур калып,
Кайгы кийип,
Куьрсинеди куьз айы,
Ямгырларын
Тогип,
Тогип, саз салып,
Тымав басып,
Тогинеди куьз айы.

Ах, куьз айы!
Сени,
Сени суьмен,
Мен йылайман,
Сендей коьрип янымды.
Сав дуныя
Йылав басып сен минен,
Коьргенмекен
Битпес сенинь
Яраньды.

Саввлели туьс

— Анам, кеше туьс коьрдим,
Тав басында куьн ойнап.
Куьн тувылтта, гоьзел кыз
Коьринди мага, кол булгап.

Акбилектей коллары
Саавлели экен, анам-ав.
Эситкен сонъ йырларын,
Оълсем де мен кыйналман, —

Деди Алибек,
Эсин бир де йыялмай.
Эм яс юрек куърсинди,
Йорав саклап, шыдалмай.

— Хайыр болсын, улым-ав,
Туъсинъди мен йорайым.
Тынъла мени, кайгырма,
Янынъа курман болайым.

Добрт иргенъди калдырып,
Йолга шыксанъ, усайды.
— Юреклерди яндырып,
Ол не саавле яйнайды?

— Саавле кызга йол алма, —
Деди ана куърсинип.
— Сол куън ушын яшайман,
Деди улы туыйилип.

— Ашувланса, колларын
Йыяр туънде артына.
Эм узылип сокпагынъ,
Адасарсынъ йолынъда.

— Караш мага, анам-ав,
Эрмен, бала тувылман.
Ялгыз яным калса да,
Тавга мен йол аларман.

— От саввелеи коллардынъ
Кушагында куьерсинъ, —
Деп йыланды анасы. —
Мени сонда билерсинъ,

— Ва, аьлемет, анам, сен,
Кала саввле, кала тав?²
Саввле тувыл, куьемен
Бос соьзинънен, анам-ав, —

Деп Алибек атылып,
Шыгыш кетти уьйиннен.
Кешеги туьс тагылып,
Таймай эди коьзиннен.

Сен кеттинъ каладан...

Поезд коьгалды.
Сен кеттинъ каладан...
Йолга карадым,
Калай бек термилип.
Яшав боьлинип,
Туьнъилдим кайгыдан,
Дирек таппадым,
Коькирек куьрсинип.

Сонда мен коьрдим —
Орамлар йылысып,
Олар шаптылар
Поезд артыннан.
Сонда мен коьрдим —
Тереклер коьгалып,
Олар асыгып,
Оздылар касымнан.

Кобнъилим, кустай,
Ымтылды поездке,
Кобринди кобгим
Денъиздей козгалып.
Корктым калгандай,
Илмили кобпирде,
Аяк астыннан
Ер кетти йылысып.

Йоллар, йоллар...

Йоллар, йоллар,
Сизге каргыс айтаман,
Суыйгенимди
Неге алып кеттинъиз?
Суыйгениминъ
Бактысына батаман,
Кобнъилимди
Кобрдей кобркисиз эттинъиз.

Йоллар, йоллар,
Асыгасыз сиз кайда?
Сизге карап
Термиледи кобзлерим,
Тамшы, тамшы
Кобзясларым — тасларда,
Тыгылады
Тамагыма кобзлерим.

Отягамда
Сузык ога болдыма?
Етпедиме
Юрегимнинъ ялыны?
Яде, айлак
Исси болып, корктыма?

Анълалмадым
Юрегининъ куйынын.

Бинанаман
Суьювимнинъ куышине,
Онынъ каткан
Юрегин ол юмсайтар.
Бинанаман
Суьювининъ сесине,
Досын излеп,
Билбил кустай ол зарнар.

* * *

Яз басында бас коьтерген
Тап гуьлдей,
Суьювимди ясынок пан
Яндырдынъ.
Тамам ога ахырет аьжел
Еткендей,
Азан шалган куслар ман сен
Калдырдынъ.

Ян коркыстып, яркырасын
Ясынок,
Мен аянмай ызын онынъ
Суьрермен.
Мен табарман берекетли
Топырак,
Оны тасып, ер ярасын
Битермен.

Мунда обсер энъ ярасык
Шешекей,
Туншык куьнде тыныс излеп
Келерсинъ.

Яшавымнан калган ялгыз
Бу ыз деп,
Гуьл алдында шал басынъды
Иерсинъ.

Келсенъ экен...

Куьнлегеннен янган юрек
Совнип кетип, куьл болмай,
Келсенъ экен.
Яшавымда сынъар дирек —
Суювим мен ойнамай,
Келсенъ экен.

Сенсиз кеткен аьр куьнимди
Куьлли яшав этпей сен,
Келсенъ экен.
Сенсиз кеткен аьр туьнимди
Туьйиншиктей туьймей сен,
Келсенъ экен.

Кеше, куьндиз, ямгырда,
Йылыда эм сувыкта
Келсенъ экен.
Арымай, мен саклауда
Адымынъды аятта,
Келсенъ экен,
Адымынънан адымга
Табанынънан анъ шыгып,
Келсенъ экен.
Тыныс берип йырыма,
Кобрисуьвге асыгып,
Келсенъ экен.

Эсигимде ашы еллер...

Эсигимде
Ашы еллер елигип,
Тереземди
Сувык ямгыр тоьбелеп,
Не айтайым?
Куьздей куьнъирт яшавым,
Уьнсиз коьзяс
Кобнъилимнинъ кырсавы.

Мен саклайман...
Не саклайман? Билмеймен.
Тиленишли
Терезеге карайман.
Тек бир ярък
Сызык онда коьрмеймен
Эм куьзимнинъ
Сансыз куьнин санайман.

Куьнъиртли куьз...
Калтырап мен тонъмайман,
Дымлыгы тап
Суьегиме етсе де.
Сувыклыктан
Мараз болып кызбайман,
Куьз куьниннен
Арып тамам безсем де.

Собйлемеймен,
Ойнамайман, куьлмеймен,
Кайдай олар?
Калай эрте мутыппан.
Тек саклайман...
Не саклайман? Билмеймен.
Терезе туьпте
Шешекейдей калыппан.

Карайман да,
Уй иргесин нас баскан,
Куьз авыспай,
Дымлыкка куьш егерме?
Домбырадынъ
Теллерин де тот баскан,
Эне суьйтип
Суьйген юрек оьлеме?

Сен уйклайсынъ...

Сен уйклайсынъ,
Не коьресинъ туьсинъде?
Тынышлыгынъ
Тек уйкынъда болгандай.
Суьйгенинънинъ
Эринлери этинъде
Ирийдилер,
Кайгынъды ялап алгандай.

Сен уйклайсынъ,
Не коьресинъ туьсинъде?
Ынанамыз
Туьске, безсек яшавдан.
Алал хатын —
Тап тоьстуьйме тоьсинъде,
Саклап болар
Эрди яшав ярадан.

Сен уйклайсынъ...

Калай аьруьв, кар явган!

Калай аьруьв,
Калай завьк,

Танъ атканнан кар явган!
Яс келиншек
Ак куйгандай,
Тобгерек як агарган.

Тек агармай,
Ожаклардан
Туьтин бувдак шыгады.
Буз астында,
Мыр-мыр этип,
Йилиншик те агады.

Тагы да кар,
Кар явады,
Кар явады, ап-ак кар.
Ак мамыктан
Ювыркан кийген
Тобслер, ойлар эм кырлар...

Каралдыда
Кишкей Борис
Кардан аьдем этеди.
Эм эткени
Тап озине
Онынъ усап кетеди.

Сыпырада
Локымлар,
Ногай шайы саклайды.
Борис кызган,
Уйге кирмей,
Юмсак кар ман ойнайды.

Суьйинеди
Ол, коьрсетип
Бизге эткен обнерин.

Биз де суыйип,
Шай иштеге
Шакырамыз «аьдемин».

— Абай, абай,
Кайдан ишсин
Шайынъызды сизинъ ол, —
Дейди Борис, —
Кар суьеди,
Табтли карга тойган ол...

Яв, яв, карым,
Сен тоьгерек
Ойын ойнап айланаш!
Карды суыйип
Ойнайтаган
Балаларды куванташ!

Ана коьнъил мен айтылган бала йыры

Сага карап
Кувнак мени бийлегеннен,
Эмшек суьтти
Бобьлетаган эдим мен.
Уьйден шыгып,
Кирип келсенъ, суьйингеннен,
Шегим катып,
Куьлейтаган эдим мен.

Колларынъа
Сен алганша асыкканнан,
Сылк-сылк этип
Йылайтаган эдим мен.

Куъшли сенинъ
Колларынгда куванганнан,
Канат кагып
Ушатаган эдим мен.

Ушатаган,
Ушатаган,
Ушатаган эдим мен,
Ушатага...а...а...н!

Энди излеп,
Сени излеп аланълайман,
Кобзлеримнинъ
Собнедилер нурлары.
Анамды мен
Энди ийги анълаганман,
Неге, йылап,
Ол йырлайды йырларын?

Айсе

Ынъга, ынъга, ынъга-га,
— Кыз тувыпты, кызалак! —
Салып оны онъ колга,
Деди врач Фаризат.

Ынъга, ынъга, ынъга-га,
Кувнаклы ана коькирек.
Янланды бу давазга
Тастай тынган тоьгерек.

Ынъга, ынъга, ынъга-га,
Боьлмеге ай карады.
Саьвле таслап балага,
Юзин онынъ сыйпады.

Ынъга, ынъга, ынъга-га,
Нур бетине яйлды.
Айдай сылув болганга,
Айсе деген ат алды.

Бесик йыры

Колларымды кул этип,
Оравышка орайым.
Талдай токсан ийилип,
Бесигинъе салайым.

Айдий-ав йырлар йырлайым,
Табли уйкы — керегинъ.
Толкынында йырымнынъ
Тербетилсин бесигинъ.

Йылама, кызым, йылама,
Юрегимди авыртып.
Йылама, аруув, йылама,
Ар мушемди мойытып.

Уйкла, кызым, уйкла сен,
Тынысынъды тынълайым.
Насип деген бар ды деп
Ойларымды орайым.

Тыгыртып сол ойымды
Йибереим кенъликке.
Алтын йипли шыгырды
Йол аькетсин насипке.

Ким айтты?

Атанъ келер ат егип,
Узак йолды кыска этип,

Келер, кустай канатлы,
Самолёт пан юлдызлы.

Юлдызлы деп ким айтты?
Юзи йынап Оьлмес айтты,

Оьлмес айтты деп ким айтты?
Оьлен айтты, шопп айтты.

Шопп айтты деп ким айтты?
Шоьлде кезген камбак айтты.

Камбак айтты деп ким айтты?
Кас кыйылтып ай айтты.

Ай айтты деп ким айтты?
Ай касында юлдыз айтты.

Юлдыз айтты деп ким айтты?
Юлдызга юлдыз айтты.

Язлыкта кар явганда

— Язык келген.
Тек неге кар явады?
Суйтип кызлар
Каныктылар коьп сорап.
— Неге десенъ
Кыс кетпеге унамайды,
Эриседи,
Кар буьртик пен
Сыбалап.

— Куыши аз ба
Экен язлык язлыктынъ?
Ол кетер де?
— Йок, кетпеек артына.
Кызлары эм
Яслары бар язлыктынъ.
— Нешев десек
Олар, мама, айттагы?
— Токсаннан.

— А кайдай ды
Олар, мама, айттагы?
— Эгизлердей
Ярасыклы, йинавлы.
Кувып ерден
Сувыкларды кыстагы,
Кол ысласып
Келедилер
Йигерли.

Сосы шактынъ
Биринши бас куынлери,
Йылы бувды
Тоггерекке сепкенлер.
Карашынъыз
Язык кардынъ йиплерин,
Ерге олар
Наъзикленип
Туьскенлер.

— Тагы да айт,
Хабарынъды токтатпа,
Кыс сувыгы
Кетер кайда эм кайтип?
— Язык кызлар
Эм де яслар адымлап,
Токтамайын

Келедилер,
Йыр айтып.

Кобккелар
Кобтергенлер колларын,
Колларында —
Яп-ярык куьн, тоьгерек.
От ялынлы,
Куьшли онынъ назары,
Сувыкларды
Сорганлай,
Йок этеек.

Кызалаклар
Завкландылар суьйинип,
Терезеден
Карап карлы язлыкка.
Эм язлыктынъ
Аьр бир куьнин, термилип,
Саклайдылар
Сагыншылы
Конактай.

* * *

Алдын бувган
Таслардан да ташанмай,
Тав шокырак
Йол излейди йыбырдап.
Акырланып,
Арсызланып арымай,
Тав койнында
Токтамайды тыпырдап.

Не аьлемет
Анъ шыгарып агады,

Тавлар тынып,
Тынълагандай бу сести.
Тав шоқырак
Кобнъилиме конады,
Тап баладай
Кувантады юректи.

* * *

Суыйгенине
Юрек соьзлер язгандай,
Сен акынъда
Мен язбага суьмен.
О, авылым!
Сени эске алганда,
Бавырмалы
Кушагынъды сеземен.

* * *

Эсинъдеме,
Тувып коьрсек курткашык.
Аьр бала да
Сайлай эди оьз туьсин.
А бир кере
Бир туьске биз таласып,
Тутып кеттим,
Онсыз калып, сен уьшин.
Эм соннан сонъ
Ойнавымды мен койдым,
Тек курткашык
Тувганша бек сагындым...
Бир кере мен
Курткашыкка оралдым,

Оны ийниме,
Наъсибинъ деп, сен салдынъ.

* * *

Адым, адым...
Эситемен адымлар.
Язлык, язлык,
Келетаган сенсинъме?
О, табиат,
Куванаман койнынъда,
Ясаргандай
Язлык сайын мен озим.
Юрегимди
Куълпилдетип куыш берип,
Торди бийлеп
Алсанъ да сен, язлыгым,
Тагы адым
Эситемен. Сенсинъме,
Аманласпай
Кетегаган, яслыгым?

* * *

Обыр мысык
Ятады экен кобсилеп,
Куъншиликти
Суърген адем ишинде.
Даъмли эттинъ
Ийисин ол эситип,
Тыныш таппай,
Куъндиз де эм кеше де
Ян авырув
Эндирип ол бетине,

Анъкылдакты
Кирли иске кулланар.
Акылыдынъ
Еталмаса емегине,
Талшыкса да,
«Калай сасык», — деп айтар.

* * *

Келиспейди
Собзлеринъ мен акылынъ,
Не затынъа
Ыйнанаман, билмеймен.
Айткан соьзинъ
Тамам кустай канатлы,
Тек алаллык
Акылынъда коьрмеймен.

Мен сол кустынъ
Канатына байланып,
Булыгъ ярып
Кезиндим коьк денъизде,
А сен болсанъ,
Арымайсынъ, айланып,
Ковнъилинъе
Баягы ял излевде.

* * *

Тавдай уйкен суьювимди,
Тавдай оьктем сезимимди
Юрегимнинъ энъ туьбине коьмгемен.
Баска суьюв билгенше,
Баска суьюв коьргенше,
Тавдан тастай туьскенимди суьемен.

* * *

Сув бувлары
Ковкке карап шыккандай,
Шыгалмадым
Юрегинънинъ басына.
Сув бувлары
Ковкте булыт болгандай.
Мен тартынып,
Келалмадым касынъа.
Булытлардай,
Юрегинъде сынап мен,
Бир йолларда
Кезип те мен карадым.
Сенде орын
Болмаслыгын анълап, мен
Кара ерге
Ямгыр болып шашылдым.

* * *

Ел эспесе,
Шувылдамас тереклер
Эм тоьменге
Бутаклары ийилмес.
Суйим елин
Сезе калса юреклер,
Ийилисип,
Бузгынлыкка енъилмес.

* * *

Сыркыраган
Яздынъ исси куьнинде
Шешекейди
Сув куйып мен карайман.

Сув куймага
Шешекейге бирерде,
Курувын да
Мутып, эске алмайман.
Шешекейли
Яздай яслык куьнимде,
Куьювимди,
Белки, эске алмайсынъ.
Сенсиз мунда,
Мунълы больш, юргенде,
Хаттынъ озин,
Мутып, мага язбайсынъ.

* * *

Мен куьлеймен,
Тек йылайды юрегим,
Сен акынъда
Эстелик пен яшайман.
Ленинградта
Ак кешелер, аруьвим,
Туьнди билмей,
Мен де сени ойлайман.
Ак кешеде
Аккув больш ушады
Ойларымда
Сага тувган суьювим,
Сен келмейсинъ,
Сыңдыртпаспа канатын,
Сени излеп,
Айланышы аккувым?

* * *

Ах, яшавым!..
Богырдактан ыслайды,

Бармакларын
Калтыратып, ойнатып.
Тутлыктырып,
Туншыктырып таслайды,
Кобзлеримде
Кобзясымды кайнатып.
Кувшинъ сынап,
Кобзясынънынъ коблинде
Ялдап, суьнъип
Уйренмеге сувесинъ...
Кобзяс кобли
Туры кара коьримдей,
Тап обадай
Мени ютса, кайтерсинъ?

* * *

Не зат ушин, билмеймен,
Биз урсыстык,
Кувнак бавды бийлеп алды
Тыныклык.
Юреклердинъ эциклерин
Берк яптык,
Сезимлерди коьммеге биз
Шалыстык.
Тек сув агын кемирп,
Тав тескендей,
Кемиреди ойлар сенинъ
Акынъда.
Аьсирет сув токтамайды
Телезип,
Ол агады сенинъ кувнак
Бавынъа.

Кишкой юрек
Дерия-денъиз кенъ болса,
Кишкой юрек
Каялы тав берк болса.
Тап шыккандай
Каты куърес майданга,
Енъермекен
Алаллык ушин алысса?
Сол денъизде
Суънъий-суънъий яманлык,
Тыншаймага,
Тапшай калып, аралык,
Шыгалмайды
Денъиздинъ аргы ягына,
Тап илестей,
Кетеди сув астына.

Давылдаган
Оттай янды суювим,
Ярык тоьгип,
Иылы берип, аруьвим.
От ушкынлар
Кокь тоьбеге уштылар,
Онда ягып,
Тагы янъы юлдызлар.
Тек сол оттан
Каткып сени мен коьрдим,
Суюв отын,
Баскан аяк, куьймединъ.
Янган ушин
Тагы да бек давилдап,

Сонда коьрдим
Юлдызларым мунъайып,
Кобктен ерге
Отлы коьзяс куйылып.

* * *

Санамайман
Такыйкалар, сабатлер,
Мен муткаман
Бар экенин заманнынъ.
Сондай болып
Озадылар коьп куьнлер,
Тек тынысын
Безбей тынълап баламнынъ.
Санамайман
Такыйкалар, сабатлер,
Неге десенъ
Оьзим болдым сабаттей.
Арымастан
Айланады берк тиллер,
Тап яшавга
Ян салушы директей.

Тамыз

Талпынувда — юлдыз...

Юлдызлардай,
Ойлар мени алдайды,
Кыса берип
Ярк-ярк эткен коьзлерин,
Ярыклыгы
Ковнъилимде ялдайды,
Юлдызлы коьк
Кушаклайды ер юзин.

Юлдызлы коьк
Кушаклайды ер юзин,
Касымдадай
Коврдим сизди, ойларым.
Юлдызлардай
Эректе сиз экенсиз,
Ымтыламан.
Сиз — коьп анълы сазларым.

Ымтыламан.
Сиз — коьп анълы сазларым,
Сазларымда —
Аьсиретли уьмитим.
Сесленгендей
Яшавымнынъ шынълары,
Ушувымда
Корланмасын канатым.

Юлдызлардай,
Болсын эрек ойларым,
Сен коьрсенге —
Юлдыз калай ушады.
Сондай болып
Бир-бир ойым — юлдызым,
Талпынувда
Оьзи келип расады.

Оьрнек

Кошкар муьйиз — табиаттынъ оьрнеги,
Кошкар муьйиз — алал малдынъ муьшеси.
Ян талпынткан ярасыгы, берклиги,
Оьнерши мен коьзленген аьр суьеми.

Кошкар муьйиз — атамнан калган баслыкта,
Кошкар муьйиз — анамнан калган калтада.
Кошкар муьйиз — картаймаган яслыктай,
Ол турады оьрде аьр бир модадан.

Ким айтады йойылган ногоай оьрнек деп?
Оьнерликте куьдирет йок — коьрнек деп.
Бурмаланган эки канат таслаган,
Ерден туьрткен оьлен: суьврет ясаган.

Йиптей бурын эм керилсе кас, коьз де,
Кошкар муьйиз суьвретленип коьринер.
Кошкар муьйиз этип колын яс йигит,
Бийимеге кыз да шыкты тап собйтип.

Бала тувган тыпырдатып колларын,
Аьр кыймылдав бийлеп ана ойларын.
Йыр йырлатып кошкар муьйиз акында,
Яшав куьши — бала ана койнында.

Кошкар муыйиз — яшав ангы коьп онда,
Тувган оьркен халктынъ асыл ойында.
Ким айтады йойылган ногой оьрнек деп?
Оьрнерликте куьдирет йок — коьрнек деп.

Суьвретлейди улым суьйген суьвретин:
Космонавтты — Джанибеков йигитти,
Эртегиден тап баьтирдей — ол эне,
Кушаклаган Ердинъ оьзин белиннен.

Казах дос та савга этип йиберген
Коьк шапанда — кошкар муыйиз керилген.
Ногой оьрнек оьмирлер оьткен йолында,
Ол Сраждиннинъ¹ оьлмес оьнер сазында.

Уьш балапан

Уьй уьзиги астында
Уьш балапан — уяда.
Уьш балапан — бир суьврет,
Сол бирликте — кудирет.

Уьш балапан — уьш даваз,
Зангыравлы хош аваз.
Саз алаты энъ сайлам —
Ол уьш кылы домбырам.

Уьш балапан — бир суьврет.
Сол бирликте — кудирет.
Яз ййнаткан шешекей,
Япырагы — уьшкылше.

Уьшкылше — кус канаты,
Канатта — ушув куваты,

¹ Белгили ногой суьвретши Сраждин Батыров.

Тылсымлык куыш суьврете —
Ата-ана юректен.

Уыш балапан — бир суьврет,
Бир суьврет — сав дуныя.
Еримде бар кудирет,
Кобп суклансын дер-дуныя.

Ювсан

Авыл тынык.
Тогерек як — тып-тынык,
Тек бирерде
Эситиледи ийт уьрип.
Кора туьште
Юри казлар айланьп,
Эртенъликтен
Куьн баслаган кыздырып.

Баьриси де
Авылдан тап коьшкендей,
Кобринмейди
Тогеректе бир инсан.
Елемик пен
Кырдан елпуьв туьскендей,
Ювсан ийис
Авылда мыс кокыган.

Сол арада
Кобньилликтинъ куслары
Айландылар
Авылымнынъ уьстинде.
Эситилди
Кырдан кызлар йырлары,
Тагы сеслер —
Данъылымнынъ кенъиннен.

Йыр аралас
Мыс кокувлы ювсанды
Мен объбемен,
Татувлатып эрнимди.

Отлыктас эм шешекей

Айбат Элим бай ды туьрли тавларга,
Буьтин коьнъил — бу тавларга карарга!
Отлыктасты коьремен тав басында,
Коек шешекей коьркем яйнап касында.

Отлыктас пан коек шешекей — оьмирли,
Оьмирлидей яшав ердинъ юзинде.
Отлыктас пан коек шешекей — коьрнекли,
Ырымлы ды ногайымнынъ коьзинде.

Айбат халкым отлыктастай, айлак берк,
Отлыктастынъ ушкынындай тап юрек.
Куват халкым — шешекейлер байламы,
Конъил десенъ, шешекейлер сайламы.

Шешекейдей атып халкым досына,
Отлыктастай каты ды ол явына.

Денъизде ай йолы

*Роза Джемакуловага
багысланады*

Саьвлелерин йыйыстыртып
Койнына,
Туьнги перде ябылды куьн
Коззине.

Биз караймыз денъизде ай
Йолина,
Ол коьпирдей сенимлик
Эстелигине.

Ким салганды саввлели бу
Кобпирди?
Алтын ай ма? Белки, ашык
Юрегим.
Эм коьремен нурланган мен
Юзинъди,
Яде йолды ясаган шынъ коьнъилинъ?
Тербетеди денъиздинъ кут тынысы
Геленджикти рахатлыкта уйклатып.
Эсти алган туьнги сувдынъ
Турмысы
Эм денъиздинъ анъы озин
Тынълатып.
Биз олтырган уйкен таска
Согылып,
Аста-акырын толкын артка
Таяды.
Олтырамыз соьз айтпага
Тартынып:
Тыныклыкты соьз бузбага
Болаяк.
Денъиздинъ эм бизим тыныс,
Ай йолы,
Дуньяда баска бир зат
Тап йоктай.
Болувына яшавда аьдем
Оьлуьви
Эш ыйнангынъ келмейди
Бу вакытта.

Коърсем, коъзим айындай...

Коърсем, коъзим
Айындай,
Бу теректи суемен.
Тап яшавдынъ
Тамырласкан
Дуныясына туъсемен.

Танъда уянган
Тавлы кыздай,
Шашын яйып таралткан.
Дуныяды
Тап коъргендей,
Сейрлик пен каранган.

Коърсем, коъзим
Айындай,
Аър дайым ол — ярасык.
Ярасыктан
Туьнгилуьв йок,
Кобньилинъе — ярыклык.

Бирде ямгыр
Сырлас сойлеп,
Шашын онынъ ювады.
Бирде енъил
Елемик те, —
Суыйип тарак салады.

Коърсем, коъзим
Айындай,
Яркырап куьн саьвлелер,
Наъзик сыйпап,
Шашбав салып,
Оьредилер оьрмелер.

Табиаттынъ
Суыйимине,
Оърметине иркилип,
Аьдуьвлевге
Уйкас болып,
Ол тургандай ийилип.

Коърсем, коьзим
Айынгандай,
Карасам да мынъ ога.
Сосы терек
«Йылавык» деп,
«Мунълы» деген ким ога?

Бавырмалы
Ол ийилген
Оьз ерининъ алдында.
Эм сол затта
Коьреди ол
Маьнеликти яшавда.

Халкым суыйип,
Бу терекке
«Тотай» экен бу деген.
Аьйдиклиги,
Дайымлыгы
Коьнъилиме кут берген.

Коьрсем, коьзим
Айынгандай,
Тотай терек ярбаста.
Берк турмага
Куьш табады
Боранлардан, сувыктан.

Тулгасынынъ
Туьземлиги —

Ерге кеткен тамырдан.
Ийилуьви,
Ыйнатлыгы —
Элди суьюв аньында.

Кобрсем, коьзим
Айынгандай,
Бу теректи суьемен.
Тап яшавдынъ
Тамырласкан
Дуньясына туьсемен.

Кирпи

Ийне басын
Ярыклыкка бурылтып,
Тереземде
Кирпи оьктем олтырган.
Мунъшылыкты
Коьз туьбине уьнъилтип,
Аьр-бир ийненъ
Не кайгы ман кайралган?

Йыбыр-йыбыр
Юргенинъде авлакта,
Сакламастан
Суьриндинъ не затларга?
Аьр-бир ийненъ
Шаншылдыма корлыктан,
Бир тири ян
Келмедиме ярдамга?

...Тереземде
Оьсе турган кактусым,
Сол кирпиди
Неге ойымда уянткан?

Белки, меним
Ян авырув тынысым,
Шешекейди
Ийнели янга усаткан.

Светофор

ЭКИНШИ ВАРИАНТ

Тизбелескен
Тиркем соззлер
Тоггерекке тоггилип,
Класс боьлмеси
Кенъейгендей,
Дуныя да кенъейип.

Окытувшым —
Акыл коьзи,
Оьстик сага телинип,
Торалувда
Келбетинънен
Аьдемликке уьйренип.

Неше, неше
Окытувшы
Оьткен яшав алдымнан,
Аьр бириси —
Ян якынлы
Кетпес ызлар калдырган.

Сол ызларда
Мен коьремен
Шагылыскан туьслердинъ
Ал — йоьгерли
Коьлеткисин,
Ярык сепкен суьлдерин.

Бавырмалы,
Тынышсыз ян
Окытувшы, кейфленип,
Кейфинъди сен
Ялынлаттынъ
Токтамайын каьрленип.

Сен — дирексинъ —
Бактыларды
Оьрметлевде, саклава.
Сен — онълавышы —
Йол коьрсетип,
Яс бувынга яшавда.

Сени янган
Светофор ман,
Окытувшы, тенълеймен,
Ясыл, сары
Кызыл отлар
Авысувлы, коьзлеймен.

Сол туьслердинъ
Туьрлилигин
Оьскенимде анъладым,
Сол туьслердинъ
Куьшлилиги
Кысметиме байланды.

Бирде кызыл,
Бирде сары,
Бирде ясыл сен янып,
Сен ислевде
Сезимлерди
Толкынлатып, эс салып.

Кавыфлыктан
Сакландырып,

Ойсызлыктан корынып,
Ясыл от пан
Мырат йолга
Онъайлыкты сагынып.

Туърли туъслер
Кишкеймде
Бир тегистен коьринген.
Сонъ олардынъ
Сыйлылыгы
Яшавымда билинген.

Яшав дерис
Мен алганман
Бу аявлы туъслерден,
Аьдем — бай ды,
Бактылы ды
Светофордай обнерден.

Болартагы
Қоьп казалар
Йолларда светофорсыз.
Бу дунья да
Муьгалимсиз
Каранъа эм маьнесиз.

Толы агынлы
Бизим сувлар
Баслангандай тавлардан,
Окытувшым,
Буькилдеген
Анълы булак коьзисинъ.

Суьйким суьйген
Ап-ак баслы,
Ак баслыклы тавларым,
Иридинъиз

Яшав кутын
Берер ушин мага да.

Яшавымда
Мен сый тапсам,
Бактылыктынъ сазларын
Сизге берип,
Обстиререм
Обрметликти тагы да.

Эситип, аьр
Окыгувшым
Суьйингендей обзине,
Суьйинсин деп,
Тербия берген
Ясларга эм кызларга.

Эм керекпен
Яваплы мен
Аьр соьзиме болмага.
Куьнлеримди
Аьдемликли
Аьрекетке байларга.

Меним ушин
Окыгувшым
Обктемликке толгандай,
Эске алып,
Муьсиревли,
Куванышлы болгандай.

Мен яшайым
Яшавымда
Халкка керек маьне мен.
Светофорым
Тагы да бек
Ярык тоьгер, билемен.

Шоьл тынысы

Шоьлигимде
Токтамайын
Куйынлы ел эседи.
Кобкиректе
Исси кумды
Калтыратып, боратып.

Боранлардан
Тек ташанмай
Коблеткидей кезеди
Кадриядынъ
Иер салган
Тулпар аты йорт-йортып.

Исси шоьлди
Оббип, оббип,
Зувып кетти камбаклар,
Елли йолда
Ыклы ерге
Согылар да токталар.

Шоьлди коьрмей,
Камбак коьрген
Кызыксынмай коьз таслар.
Эм ишиннен
«Шоьл тынысы —
Тегенекли», — деп ойлар.

Куьн яманы кеткен уьшин

Шеккидеги
Авырлыклар
Тургандай бир келисте:

Дертсизлик пен
Ковнъилшенълик,
Уйыгандай бир давсте.

Айташ мага,
Кайсы ерде
Даяньштынъ мажасы?
Даяньшым, —
Тентирекшип,
Шеккидинъ тап туткасы.

Сабырлыксыз
Не болар ды?
Шекки авар бир якка.
Кайсы якка?
Ялган тартар...
Олжа этип корлыкка.

Соз тас ярар,
Тас ярмаса,
Дурыс экен, бас ярар.
Оьпке сезим
Шукып-шукып
Ковкиректи яралар.

Тирисинъме?
Оьлисинъме?
Кыйын болар анъларга.
Оьзинъ тувыл,
Куьнинъ оьлип,
Куьшинъ етпес аярга.

Яде оьли,
Яде тири
Болмай турган шаклардынъ,
Симсирейген
Сол куьнлердинъ
Мен маьнесин анъладым.

Оьпке юткан
Ойран шаклар
Улгайтады яшавды,
Аьжел деген
Майдан бетке
Ийтелтип адымынъды.

* * *

Кавыфлыклы
Не туьн эди?
Больш ала-буркасын.
Ашып-явып
Ойнагандай,
Тоббе авыр капкашын.
Мыклар согып,
Явды ямгыр
Сынап ердинъ карувын,
Дуьмбирдев сес —
Уьй тоьбеде.
Коьринмеди арувы.

Айындырык —
Отлы оклар
Окталдылар ойнаклап!
Терезеди
Тесип, кесип
Киреектей ойранълап.

Терезединъ
Сиселери —
Куйылмага болгандай,
Ямгыр явды
Шабынгандай,
Тап ашувын алгандай.

Туьн ортада
Уянып мен
Иыялмадым эсимди.
Терезеди,
Эсиклерди
Тагы да бек беркиттим.

Аьдем эткен
Яманлыкты
Ковтералмай табиат,
Кутырганга,
Амалынъ йок,
Этеексинъ канагат.

Тек эртеник,
Не аьжейип!
Турган эне эртеги!
Тобгерек як —
Тыппа-тынык,
Ярасыклык коьрнеги.

Табиаттынъ
Оьмирлиги —
Тазалавда оьз-оьзин.
Оннынъ коьркем
Оьмирлиги —
Янъыртувда оьз-оьзин.

* * *

Туьнегуьнги
Аявсызлык
Туьземликтинъ йорыгын
Бузган эди.
Тез арадан
Алалмадым солыгым.

Таймай турды
Ойсыз соьздинъ
Юрегимди басканы.
Кеткен уьшин
Куьн яманы,
Кетпейди аьдем яманы.

Бос соьзлердинъ...

Бос соьзлердинъ
Шылпыклыгы
Шайылганда, анъларсынъ.
Белки, буюгуьн,
Йок, йок соьле
Эсигимди ашарсынъ...

Тек куяды
Каты ямгыр:
«Белки», — деп ер соккышлап,
Шокыраklar
Агадылар
Каралдымды бузгышлап.

Болсам сенинъ...

Болсам сенинъ
Эрлик суьрген
Яшавынънынъ кесеги,
Болсам сенинъ
Бакты берген
Суьювинънинъ оьзеги.

Мен кыйналсам,
Сага тыныш
Болар деп, сен ойланма.

Сусым сага
Етип турар:
Яшав деген — айланма.

Экевимиз —
Бирге туызген
Тогерек бир курсавда,
Тийилгисиз
Курсавды сен
Уьзбе, ашув шагынгда.

Мен кыйналсам,
Сага тыныш
Болар деп, сен ойланма.
Сусым сага
Етип турар:
Яшав деген — айланма.

Наьсибиме коьз тийди

Наьсибиме коьз тийди:
Талды талма мараздай.
Ялганлыкка тоьзбедим,
Ян басканда яназыдай.

Кийдим коьйлек кайгыдан,
Куьбедей ол капланды.
Оьтпеге бу сынаван
Бактымнан куьш сакладым.

Куьбе сыкты эм кысты,
Без тувдырып этимде.
Суйгенимининг тек аты,
Болды безгек эрнимде.

Наъсибиме коъз тийди:
Туншыктырып салганша.
Юрегиме тоъз дедим,
Куъбеди согып ватканша.

Белки, урлык оърленер...

Тап камбактай
кетти, кетти суюювим,
Мен шабаман,
ел оътеди суюектен.
Мен шобплеймей
камбагымнынъ аър шоббин,
Урлык этип
салаякпан юрекке.

Эсе берсин
шоблигимде коъп еллер,
Ашытсынлар
коъкиректи, коъзлерди.
А юректе,
белки, урлык оърленер,
Тамырларын
яяр, анълап янымды.

Юрегимнинъ
негизи берк, кум тувыл,
Кенем суююв
сувырылса, камбактай.
Тагы кайдай
бар ды меним амалым?
Сувырылган сонъ
сеним де сап-савлай.

Сен кеткенли...

Булыт баскан
Куьнъиртли коьк
Авыр тыныс алады.
Сен кеткенли,
Йылав болып,
Симсик ямгыр явады.

Терезеден
Таймаганлай,
Мен карайман явынга,
Аьр тамшы ман
Мен синъейим
Кобнъилинъе, янынъа.

Кайда танъсык
Танъ аттырган
Мол саввлели куьнлерим?
Кайда наьзик
Алтынланып
Ай тувдырган туьнлерим?

Куьнлеримде
Калганы тек —
Эстеликли суьлдеринъ.
Туьслеримде —
Сен акынъда
Аьсиретли туьслерим.

Хатынлардынъ
Кобзясына
Ййнанмайман деп айтпа,
Сызламаса,
Ах, ян тамыр,
Тобгилмес-ав коьзяс та.

Сен кеткенли,
Токтамайын
Симсик ямгыр явады,
Аьр тамшысы
Таппа-таза,
Яны бардай, тамады.

Гуьлимди аяз уьситер...

Кешир мени,
юрегинъе тийиппен,
Не шуьшим бар
суьйгенимде сени мен?
Мен болмаспан
тентиреген тентектей,
Оьз кыйыным
болар меним оьзим мен.

Оьз кыйыным
болар дайым оьзим мен,
Оьзим янып
эм куьйип те, соьнермен.
Адым эткен
аягым буз иритер,
Амалым йок,
гуьлимди аяз уьситер.

Амалым йок,
гуьлимди аяз уьситер,
Суьювимнен
арымайсынъ мин излеп.
Йылап мени сен коьрмессинъ,
буз этер
Кыс сувыгы
коьзясларды, йин коьзлеп.

Кыс сувыгы
кобзясларды буз этер,
Калай эрте
куьним батгы куьлпилдеп.
Кысмет кысып,
кыйтыклыкты туьзетер,
Тек наьсибим
уьсиген сонъ дирилдеп.

Уьсиген сонъ...
Кенем сеним тасланмай,
Арымайман
куьн тувувды саклавдан.
Тек баягы
кобринеди ташанмай,
Ядырадай
кара карга — йогардан.

Куьн орнына —
кара карга йогарда,
Аьр канаты
октай мага тускалган.
Тогерекке
басласа ол какылдап,
Яшавым тек
какылдавга айланган.

Не какылдав?!
А мен савле кобзлеймен,
Карга десенъ —
тутас туьсли — шым кара,
Карасыннан
куье туьсип, куьемен,
Куьйгелеклев
кобкиректе — ший яра.

Туьнлеримде
Куьйгелеклеп, танъ саклап,
Сол баягы
куьн тувувын коьзлесем,
Тагы карга...
Баскасына янаклап,
Сонгы йоктай,
Мен туьспеспен энъсемнен.

Туьс эм туьспе...
Какылдаган каргалар
Аьр куьн сайын
коьплендилер тоьбемде.
Суювиме
созып ашув тырнаклар,
Коьлеткилер
ойранъ ойнап юзимде.

Коьлеткилер
ойранъ ойнап юзимде,
Токтатырга
карувым йок, эмим йок.
Кайгым кетер,
коьргендей тап туьсимде,
Тоьзимликтен
тек боларма коьнгил ток?

Кешир мени,
коьнгилинге тийишпен,
Не шуьшим бар
суьйгенимде сени мен?
Мен болмаспан
тентиреген тентектей,
Оьз кыйыным
болар дайым оьзим мен.

«Уйым сувык,
уйым бос».

М. Авезовтан

Уйымнинъ сен — алавы,
Тынысы эм толгавы.
Сезбейсинъме сен, ян дос?
Уйым сувык, уйым бос.

Тандырымнынъ тамыры,
Байлыгы эм байыры.
Пыскувлы от сенсиз, дос,
Уйым сувык, уйым бос.

Отягамнынъ оърмети,
Бал татувлы сербети.
Йогалдынъ сен кайда, дос?
Уйым сувык, уйым бос.

Алдымда сырат копири,
Куьнасизбен, мен оьттим.
Билсенъ экен сен, ян дос,
Сенсиз сувык, еннет бос.

Суюювимнинъ
Коркпай нышан
Куьшиннен эм куьйиннен,
Кетесинъме?
Сен кетесинъ...
«Йолынъ болсын», — деймен мен.

Саъспеклетер,
Сескeнерсинъ
Эсигимнинъ сесиннен.
Ол тураяк
Кулагынъда
Етим куыштей, билсенъ сен.

* * *

Бил, куынерим —
Алалыктынъ оърмеси,
Мен оларды
Калдыртпаспан куылкиге.
Эм орынсыз
Куынеринънинъ куыллесин
Мен аьзирмен
Бу яшавда тоьзбеге.

Тамырланса
Оърилип оьскен оьсимлик
Таслап турар
Ярасыклы оьркенин.
Тап болса да
Ялганлыкта — оьткинлик,
Мутпа: кыска —
Оьтириктинъ оьркени.

Сеиф Сарайлыдынъ ойларына иерип

*«Душпаннынъ коьзи
Яманнан баскады коьрмейди».*

Элбетте, солай,
Аьруувди яман деп айтарлар,

Яман деп данък та
Шыгаягына шекленуъв энмейди,
Сынъар аруувди
Яманлар курсаган болсалар.

«Иши куйген душпан
Не болса, соны сойлейди».
Он доьртинши оьмирде
Суйтип айткан ногай шабйде,
Акыйкат соьзи оьлмейди.

Душпанларды,
Сейф Сарайлы,
Коп коьргенге усайсынъ,
Биз де коьрип,
Озгарамыз
Бакты берген яшавды.
Сол яманлар
Кимлер экен?
Тайып, эстен таслайсынъ,
Мутылганлар,
Ютылганлар,
Кара ер алып оларды.

Шабйде болган
Сенинъ атынъ.
Тирилерден тип-тири.
Аслам соьзинъ —
Яшав ашкыш,
Оьмирлерден кетпейди.
Йылар оьтип,
Шелтенилген
Яв акында соьзлеринъ.
Аьвелгинше
Бу замангы
Яманларга етпейди.

Непси

«Ийтке уят келсе,
Сыйрак тасласанъ да, емейди».

Махмуд Каишари

Уят келсе...
Кайтип уят келеди?
Кимнен оны
Сорамага болаяк?
Эште, сыйрак
Емеген ийт биледи,
Ким айтар ды,
Кайтип оннан сораяк?

Сондай ийтти,
Сыйрактан уятланган,
Табув кыйын
Белсен бизим заманда.
Ийт тувылтта
Кыйын инсан тапага,
Аьдемлердинъ
Арасында яшавда.

Арамды алмай,
Емей койып тувылтта,
Аьли тартып
Алганларды коьп коьрдик.
Даьмин билсенъ,
Тойып, эште, болмайтта,
Алтын тыккан
Шоьлмеклерди коьзледик.

Шоьлмегине
Явса алтын ямгырлар,
Керегердей
Эне ана дуныяда.

Биз сынадык
Секирген бир кавымлар,
Олар ушин
Тувгандай тап куьн, ай да.

Зияпетли
Сыпыралар алдында,
Ас мол ерде
Калады-ав сыйрак та.
Тасланганды
Яндавырлар касында,
Кемирдилер
Тислери мен кайрактай.

Болды, тамам.
Тынов керек непсиди,
Ийтке келген
Уят келмес аьдемге,
Эгер мутсак
Намыс деген ювенди
Буйырады
Заман оны киймеге.

Байыр байлык —
Намыслыктынъ ювени,
Тек намыс пан
Акыл келер анъланган:
Аьдемшилик
Мынъ йыллап туьзилгени,
Халк ырызы
Оьмирлер мен каланган.

Бир болса да,
Ток болайым
деп ойлап,
Кайтип болар
Бу байлыкты
Саткылап?

Неше япырак курыган...

«Сув агысы тартылса —
яс япырак курыды.
Аьдемлерден куыш кетсе —
ят кисиге багынады».

Орхон язув эстеликлерден

Неше бир япырак курыган,
Неше ят кисиге багындык.
Япырак яйраган, яйраган,
Керек пе кисиге? Йыландык.

Яманлар болганлар дуныяда,
Бар олар соьле де, йолларда.
Намартлык этселер анъсыздан,
Баьледи коьресинъ басынъда.

Тек болып аьрзекер ашувдан,
Алысып карасанъ бесбетер,
Арийсынъ керексиз алыстан,
Бу куьрес такатсыз тек этер.

Тиймеймен десенъ де, тамаша,
Яман оьзи тиеди туьртишлеп.
Сазынъа салар да япаша,
Онъып та калады бетерлеп.

Келмесин япырак курытып,
Юрекке тынышсыз кайгырув:
Оькиниш, яшавды ойрантып,
Яман ман алысып озгарув.

Арада калган — аьдем

«Яхшыдынъ тилеги таьвесилмейди,
Яманнынъ мунъы таьвесилмейди:
Аьдем куьнде янъы тилек тилейди,
Яман куьнде мынълап кармап
соьйлейди».

Юсып Баласагунлыдан

Туьртенъ-туьртенъ,
Туьртенъленип тувады куьн,
Саьвлелерин
Йыйнастырып, батады куьн.
Саьбий тувып,
Тагы да бир ян энеди,
Сагыныш сес
Эжувленип эситиледи.

Бир анадан
Больш тувган болсалар да,
Бири — яхшы,
Бири — яман. Не этерсинъ?¹
Дуныяды
Ярыклатып куьн тувса да,
Сонъ батады.
Каранъалык. Не куьтерсинъ?

Туслас болган
Яман, яхшы арасында,
Авысувдынъ
Аралыгын карасанъ да,
Куьшин шегип,
Туратаган бийлеп аьлем,
Кобпти коьрген,
Кобпти баккан — язык аьдем.

¹ Юсып Баласагунлы — XI оьмирде Баласагун деген калада яшаган шайир.

Эки яктынъ
Арасында не болады?
Не болмайды?
Калып аьдем олжалыкка.
Кавым халклар
Шар буздырып алысады,
Бир-бирлерин
Тартып, коймай, яманлыкка.

Коркыстпак эм
Бир-бирлерин тек япырмак,
Азгырылып
Шабадылар ян алмага.
Сонъ тапканы — боьз
Эки кулаш эм топырак.
Кайтип аьли
Болады ер айланмага?

Туслас куьшлер —
Яман, яхшы арасында,
Авысувдынъ
Аралыгын карасанъ да,
Турган инсан
Шынтылай да аянышлы,
От арада
Турувы — бек анъламсызлы.

Кобк шымшыктынъ шынъ йыры

Шынъ-шынъ, шынъ-шынъ...
Кувнак тоьккен
Конъырав сес бавымда.
Кобк торгайдынъ
Суйиншиси —
Язлык бувы койнында.

Бир бутакта
Эки кыймас
Сырлас курган, ян басар.
Белки, олар
Шынъ-шынъ этип,
Ковзлейдилер ян дослар.

Коркем кусым,
Кишкей досым,
Сыаяксынъ аяма.
Мен безбеспен
Шынъ йырынънан,
Уйрет танъсык яшавга.

Авызынъда
Коп корремен
Йинъишке кыл елбиреп.
Сен уянъды,
Тосеменъди
Авзирлейсинъ, куйтенълеп.

Бирем-бирем
Шоплер шоплеп,
Былыр да уй салганенъ,
Ашув конмас
Этип, эсти
Не мен шайып турганенъ?

Ыза кыстан
Ыдыранып,
Шыкканынъа куванып,
Языкты сен
Йолыгасынъ,
Бавырмалык байланып.

Кишкей досым,
Коркем кусым,

Сыяксынъ аяма.
Мен безбеспен
Шынъ йырынънан,
Уйрет танъсык яшавга.

Шынъ-шынъ, шынъ-шынъ...
Сыншы йырынъ
Болсынтагы бир анълы,
Яшавынънан
Зат билемен,
Кишкейимнен баалы.

...Агашлыктан
Шыккан анъшы
Барады кенъ данъыл ман.
Бос дорбасы,
Басы тоьмен,
Авыр алган адым ман.

Анъ таппаган —
Йолы онынъ
Болмаганга усайды.
Уьмит тайьп,
Ашув иште,
Белки, кайрак ясайды.

Не де болсын,
Тагы адым...
Оратылды ойпатка.
Кобэдинъ явын
Алып ушты
Кобкшил шымшык авлактан.
Кобкшил шымшык,
Кобк дунья,
Эм... бирден ок атылув.

Кобк кишкей тас —
Кара ерде,
Карзына кан тоьгилуьв.

Аье-куье,
Анъшы басын
Оькинишли ыслады.
Кобк шымшыкка
Аявланып
Кобз карамын таслады.

Сол арада
Ердинъ оьзи
Силкингендей коьринди.
Тогерек як
Оьзге кустынъ
Шынъ сесине бийленди.

— Кустан аккан
Таьп-таьтли кан
Ерге тамса,
Ув болар.
Аккан ашы
Манълай тери
Ерге тамса,
Эм болар!

Кобк торгайды
Кобрип анъшы
Ана экенин анълады.
Аьр-бир соьзин
Оьткир анълап,
Языкларып тынълады.
Ол тынълады.
Сейирленди:
Кобз алдында туьрленис:

Кобкшил туьс пен
Кызыл каннан
Дунья болды — куба туьс.

«Белки, обьмей,
Яраланган», —
деп инсан тез энъкейсе,
Кобкшил шымшык
Орак болды,
Тап курткашык — коьзлесе.

— Саппа-савды
Йок этер де,
Йота согар
Ок деген.
Сав калганды
Ярти юрек,
Сакат этер
Ок деген!..

Суьйтип айтып,
Ушып кетти
Куьйгелекли ана кус.
Эм коьринди
Тагы да бек
Яйылгандай куба туьс.

Соннан бери
Сынав обьтип,
Окты койган ногойлар.
Ок орнына
Колларына
Оракты берк алганлар.
Соннан бери
Кишкей, уйкен
Аьдуьвлейди ер суьйип.

Сабан туыптен
Сары алтын
Тавып билген, куэтинип.

Арка-аркадан
Кобшип келген
Мунълы йыры шымшыктынъ —
Оьмирлерден
Еткен эши
Тынышлыктынъ, тынлыктынъ.

Кобркем кусым,
Кишкей досым,
Сыаяксынъ аяма.
Мен де — буэтин,
Мен — наьсипли.
Сен коьниксенъ яшавга.

Шынъ-шынъ, шынъ-шынъ...
Кувнак тоьккен
Конъырав сес бавымда.
Кобк торгайдынъ
Суьйиншиси —
Язлык бувы койнында.

*Танъ
манъында*

Ятлавымда — коьнъилим

Кирпи суьйди баласын:
юмсагым деп,
Карга суьйди баласын:
аппагым деп,
Инсан суьйди баласын:
ян байлыгым деп,
Шайир язды:
коьнъилим — кайрагым деп.

Маълейиклер бар ма экен...

Маълейиклер
бар ма экен дуньяда,
Бир де болсын
конганма экен
ийниме?
Йок дер эдим:
тек танъ яны анамнынъ
Маълейикке
айланган деп билемен.

Яркын айлы тереземе карадым

Ковнъилим босаган,
Ковнъилим сувыган.

Кобнъилимининъ
Кувшин кайдан излейим?
Коблетким кунысып,
Калгыйды кыпысып.
Кысылгандай
Яным... Кайтип эмлейим?
Сирелди куьнлерим,
Тирелди туьнлерим.

Каравыллап
Кобзлегендей обзимди,
Авырып ятпадым.
Тек узак сакладым
Богырдактан
Обтер обнер соьзимди.
Аьлемет туьс коьрдим:

Шашымды туьз обрдим,
Ока йипти
араласлап байладым.
Обрмемди арт таслап,
Янымды азатлап,
Яркын айлы
Тереземе карадым.

Суьзилди ай ойсыз,
Касында бир юлдыз
Айланады,
Уршыктай йибин таркатып.
Созганлай колымды,
Уйкымнан уяндым.
Келе эди
Танъ, ярыгын саркытып.

Танъ манъында тилеймен

Куън мен туън авысса —
Бозторгай биледи.

Коркыт

Танъ манъында...
Уънсизленип каранъалык уйыган,
Танъ тынысы
Уънсизленип ярыклыкка байланган.

Танъ манъында...
Минезленип танъ оъз куъбин кууплейди.
Мырадымды —
Сенимлик пен — танъ ярык пан коьклеймен.

Танъ манъында...
Каранъалык карманъланып туълейди.
Мен Аллахтан
Тек яхшылык, тек яхшылык тилеймен.

Йыр

Анъы Расул Сеитовтыкы

Йыр йырлайды анам мага
Аър дайым,
Энди бирге биз йырлаймыз
Ол йырды.
— Айташ, анам, сени де мен
Тынълайым,
Билейим мен сосы йырды
Язганды.

— КЫЗЫМ меним, сув агады
Токтамай,
Тегершик те айланады
Аър заман.
Яшав десенъ тап давыллы
Кобандай,
Тек сув агым туърленеди
Кайзаман.

Юрип келген конак тувыл
Йыр бизде,
Эрте куьнде эркин излеп
Ол тувган.
Отлыктастай йылтырайды
Аър ерде,
Аър аьдемнинъ юрегине
Йол тапкан.

Танъ шыгындай болып дайым
Ол таза,
Буьлкилдетип тамырларда
Йыр канды
Оны халкым, бил, эндирген
Дуныяга,
Сенип ога наьсип, ярык
Мыратты.

Кобп йыл озсын — бу йыр
Кенем оьлмеек,
Халкка тийип онынъ дайым
Хайыры.
Мундай йырга аьжел бир де
Келмеек,
Неге десенъ халкта онынъ
Тамыры.

Кобк куьмбезде — маржан шок

Кобрингендей коьктинь ети кабаты,
Таппа-таза оьтегишли куьмбези.
Табиатта — кайдай оьнер такаты!
Уйле авып, сабырланган куьн юзи.

Куьмбезиге илингендей маржан шок,
Калкып шыкты тизуувлескен кырлувлар.
Кобктинь ети кабатында хайран ок —
Шагылысты уййирли януварлар.

Ыбыр-сыбыр йок авада. Юрегим —
Ети кабат шагылыскан кусларда.

Тыныклыкты бузып туьсти кирпигим,
Тастай больш катты уййир саклавда.
Артта калган кус илинди куйрыкка...
Туьземленди маржан шогым талайдан.

Сондай кысмет куьседим мен халкыма,
Кысмет куьсев... тек татувы, таньлайда.

Кылкобыз

Мен, тыс кыралда болганымда, ногай эмигрантты коьрген эдим. Элиннен оны кавга айырган. Онынь яшавында, энть баалы зат болып, ногай кылкобызы калган. Элин, юртын сагынып термилсе, ол колына оьзининь саз алатын алады да Россияга аькететаган йолларга шыгады эм кылкобызы ман ногай сазларын тартады...

Автор

Стол алып
Эки аьдем олтырган:

Бириси — ол,
Бириси де мен эдим.
Ол сойлейди,
Созге уйди толтырган,
Аыр-бир соьзи
Суьегиме синъеди.

Мунда эки
Юрек каты согады —
Эки дунья
Йольгыскан бу ерде.
Неше янды
Бу ер юткан обадай...
Мен конакта,
Ол яшайды бу элде.

А ол меним
Авылдасым болады,
Сосы ерди
Фашистлерден саклаган.
Сонъыннан йолы
Онынъ суьйтип шыгады —
Авылына
Кайтаялмай ол калган.

Эки аьдем —
Эки юрек согады.
Куьшли шагыр
Пышылдайды, сес берип.
Оттай болып,
Ишинъди ол ягады,
Тавдай кайгы
Юрегинъе келтирип.

Юзин онынъ
Маразлыдай коьрдим мен,
Бир зат оны

Кемиргендей коймайды.
— Авырыйман,
Не эгермен, билмеймен,
Тувган юртка
Ушар эдим — болмайды.

О тувган юрт,—
Болды меним маразым.
Тек мараздынъ
Эми йок, мен билемен.
Тамыр курып,
Сольй, деймен, яшавым, —
Янъыргандай
Эби де йок, коьремен.

Каста тавып,
Кан ютып, мен анъладым:
Элден баска
Оьзге байлык йок экен.
Тувган куьнди
Куьндей коьрип болмадым:
Ишкен сувынъ,
Еген асынъ мык экен...

Эки якта
Эки юрек согады.
Арамызда
Бир кылкобыз созылган.
Кобызды ол
Бавырына басады,
Бирев тартып
Алаяктай корынган.

Стол алып,
Эки аьдем олтырган,
Бириси — ол,
Бириси де мен эдим.

Ол сойлейди,
Уйди соьзге толтырган:
Аыр-бир соьзи
Суьегиме синъеди:

— Кылкобызым,
Сынъар меним наьсибим,
Неге мага
Тынъламайсынъ, бездинъме?
Кылкобызым,
Айташ, не зат этейим?
Яде сен де
Солувымды сездинъме?

Колымдагы
Сынъар кобыз болмаса,
Йок эди де
Ювык бир зат яныма.
Баска элде
Юртымды мен сагынсам,
Кылкобызды
Ала эдим колыма.

Сондай бир куьн
Кылкобыздынъ бир тели
Тарс уьзилди,
Йырым меним кутылмай.
Сол заманнан
Куьним тагы тувса да,
Ярыклыкты
Мен басладым айырмай...

Стол алып,
Эки аьдем олтырган:
Бириси — мен,
Бириси — ол.

Йылайды.
Бармакларын
Салады кылкобызга,
Сес шыгармай,
Юректи ол тырнайды.

Мен келемен...

Анғы Фатимат Токовадыкы

Авылыма аягымды басканлай,
Тагы да бек дуйнък-дуйнък этер юрегим.
Мен тургандай сагыныш ян алдында,
Кайысканнан босап кетер коьнъилим.

Сага, сага мен келемен, коьнъил ток,
Сени, сени сагынганнан асыгып.
Эш бир ерде ыслагандай бир куыш йок,
Ата юртка асыкканда сагынып!

Сеннен кетип, сага кайтып келгенде,
Суйингеннен тоьбем коькке етеди,
Эх, аьр заман сени бас деп коьргендей,
Юйрик аттай, юрегим бек тебеди.

Сага, сага мен келемен, коьнъил ток,
Сени, сени сагынганнан асыгып.
Эш бир ерде ыслагандай бир куыш йок,
Юртым, сага асыкканда сагынып!

Коьп яхшылык коьп ерлерде коьргенмен,
Тек йылылык куышти сенде билгенмен.
Сенинъ атынъ ойнайды кан тамырда,
Сонынъ ушин юрек оьктем тавлардан.

Сага, сага мен келемен, коьнъил ток,
Сени, сени сагынганнан асыгып.
Эш бир ерде ыслагандай бир куыш йок,
Ата юртка асыкканда сагынып.

Ортеке

Сраждин Батыровтынъ эстелигине

Домбыра телин
Соккан сайын
Бийир ойранъ ортеке.
Назлы сазы
Аькетеди
Буьгуьнлерден эрекке.

Домбырадынъ
Сазлы яны —
Наьзик телли шеклерде.
Ортекединъ
Ойранъ яны —
Домбыра байлы биювде.

Ортекединъ
Куршаклары
Кувнак йол ман юритер.
Яз гуьллерди
Тирилткендей,
Кобнъиллерди тербелтер.

Ортекединъ
Куршаклары,
Мунъ сеси мен бийирлер.

Аязларда
Уьсип калган
Кирпиклерди иритер.

Уйып калган
Юрек сазын
Шымтып-шымтып уянтар.
Оьмирлерден
Неше сырды
Анълатпага шалысар.

Домбыра телин
Соккан сайын
Безбес бийип ортеке.
Еннетти эм
Яханемди
Усайды ол оьткенге.

Неше туьсип
Янмагансынъ
Яханемнинъ отында.
Оьмирлерден
Оьнер алган —
Оьмир тут сен халкымда.

Юрегимнинъ
Сен байрамы.
Кайгымды берк байларман.
Коьре турсам
Корлыгынъды,
Суьйимбийке боларман.

Йылар оьтип
Мутгыралмас
Кадриядынъ кайгысын...
Тек сен бийи,
Тек сен ойна.
Билейим: сен янлысынъ.

Ах, билмеймен...

Ах, билмеймен, кобтерилген юрегим,
Аьр куьн сайын кайдан, не зат карайды?
Неше кере туьрленеди коьнъилим,
Юрек сыгып, кабына ол сыймайды.

Тынык ава, дирилдейди япырак:
Сонынъ оьзи мага тие кеттима?
Яде болса аьдемлердинъ коьнъили
Аьруьви де, яманы да еттима?

Яде болса суьювимнинъ явапсыз
Оьскенине юрек менде толдыма?
Суьювима, орав, барма аявсыз,
Яде кашып сол суьювден болмайма?

Калай авыр коьринеди сыягы,
Терезелер туман басып терлеген.
Калай яман сыгылады юрегим...
Терезединъ коьзлерин мен суьртемен.

Терезеден юректегин суьрталмай,
Оьзимде мен оьзимди де йойтаман.
Кайтип мени анъласынлар баскалар —
Анъламасам мен оьзимди кайзаман.

Урланган суьюв

Карагошкыл коьгендей тап коьзлеринъ,
Кокь денъизден терен болып, коьринди.
Сары майдай юмсак эди соьзлеринъ,
Эситкенде, тынысым да боьлинди.

Наргамыстай кобтерилген бойынъ ман
Кобнъилимди сен анъсыздан бийлединъ.
Кайгы салдынъ эм кетпейсинъ ойымнан —
Туъслеримде мени минен собйлединъ.

Хабар береш — юрек тыныш болгандай,
Язбайсынъ да, ярым, кайда экенсинъ?
Узак ерге кобшип юрген куслардай,
Юрегимди урлап алып кеткенсинъ.

Майысады сокпагым...

Майысады сокпагым:
«Кайда? Кайда?» — деп.
Куъзги терек силкинди:
«Куъесинъме?» — деп.
Солкылдайды юрегим,
Сынъар атты кобп айтып,
Айланады ер юзи:
«Суъесинъме?» — деп.

Бала кимик кувантады

Алдын бувган таслардан да ташанмай,
Тав шоқырак йол излейди йыбырдап.
Акырланып, арсызланып арымай,
Тав койнында токтамайды тыпырдап.

Не аьлемет анъ шыгарып агады,
Тавлар тынып тынълагандай бу сести.
Тав шоқырак кобнъилиме конады,
Бала кимик кувандырып юректи.

Булак, булак — ак шоқырак...

Уйимиздинъ
Касындагы
Кырлыктынъ тап белинде,
Тап коьзастай,
Сувы таза
Булак коьзи бар эди.

Эмиренген
Тамшылары,
Ойнаклап куьн коьзинде,
Куванышты
Увыслап-увыслап,
Шашкан куьши бар эди.

Атам меним
Аьр язлыкта
Навруз-байрам алдында,
Яны яйнап,
Аьзирленди
Кырлыктагы булакка.

Казгыр алды,
Шапкы алды,
Япалак ийт касында,
Балалар да...
Биз иердик
Эм асыктык ярбаска.

Ойлы атам
Уьнсиз барды,
Кабабеге йол шыккандай.
Шоқыракка
Еткенде де
Уьнсиз этти куьлыгын.

Булак коьзин
Тазалады
Топырактан, батпактан,
Телезитип
Юрегин ол
Эм коллардынъ карувын.

Йыйылганлар,
Кирпик какпай,
Булак коьзин коьзлеймиз.
Аьсирет сув
Шыкпаса деп,
Кыйналамыз шекленип.

Казгырдынъ
Аьр туьртилуьвин,
Тыныс пан оьлшеп, безбеймиз...
Кайдай кейфлик!
Аьлемет сув
Согылады шертилип.

Навруз келди,
Навруз, Навруз,
Деп акканлай шоқырак,
Нурлар ойнап
Кобринеди
Атамнынъ ойлы юзинде.

Булак, булак —
Ак шоқырак.
Ойнаклайды Япалак.
Яшав завкы,
Билсенъ, булак,
Буьлкилдеген коьзинъде!

...Уьйимиздинъ
Касындагы

Қырлықтынъ тап белинде,
Тап коьзьястай,
Сувы таза
Булак коьзи бар эди.

Эмиренген
Тамшылары
Ойнаклап куьн коьзинде,
Қуваньшты
Увыслап-увыслап
Шашкан куьши бар эди.

Уйимиздинъ
Касындагы
Қырлықтынъ тап белинде,
Шынъдай сесли,
Шыктай таза
Булак коьзи йок коьптен.

Тамшылары
Ойнамайды,
Яркырап куьн коьзинде,
Атам йоклы
Эситилмейди
Қуваньш сес эректен.

Яшав деген — атшабыстай

Йыр

Анъы Фатимат Токовадыкы

Яшав деген — атшабыстай,
Аьзирленип шык йолга.
Иерлеп тулпар атты сен,
Бар, токтамай, алдыга.

Ойнат тулпар атты сен,
Арт калма — тек алдыга.

Яшав деген — атшабыстай,
Шыккан болсанъ йолынъа,
Душпанларынъ басларлар
Аркан атып мойнынъа.
Душпанлар шалысарлар,
Тысав салып ойынъа.

Яшав деген атшабыстай,
Йигерлилер сайланар.
Арканларын аталмай,
Йыгылсынлар яманлар.
Яманлыгын эталмай,
Бугынсынлар арамлар.

Бесик йыры

Анъы *Байдымат Кечеруковадыкы*

Колларымды кул этип,
Оравышка орайым,
Талдай, токсан ийилип,
Бесигинъе салайым.

Уйкла, балам, уйкла сен,
Табтли уйкы керегинъ,
Йыр денъиздинъ толкынында
Тербетилсин бесигинъ!

Уйкла, балам, уйкла сен,
Тынысынъды тынълайым.
Наъсип деген бар ды деп,
Ойларымды орайым.

Уйкла, балам, уйкла сен,
Таьтли уйкы керегинъ.
Йыр денъиздинъ толкынында
Тербетилсин бесигинъ.

Сол ойымды тыгыртып,
Йиберейим кенъликке.
Алтын йипли шыгырды
Йол аькетсин наьсипке!

Уйкла, балам, уйкла сен,
Таьтли уйкы керегинъ.
Йыр денъиздинъ толкынында
Тербетилсин бесигинъ.

Фирангиз

Фирангиз деп Кобанда
Аьлемет кыз яшайды.
Фирангиз бир ясында,
Бир куьлеп, бир йылайды.

Таймайды анасыннан...
Казай, казай, балакай!
Аягынынъ арасыннан
Оьтип кеткен калакай.

— Фира-Фиран-Фирангиз! —
Деп тыгырган калакай.—
Сен боларсынъ шырын кыз,
Ет артымнан, балакай.

Асыгаман, Фирангиз,
Юрер баска балага.
Сен боларсынъ тоьре кыз:
Ярамайды коркпага.

Калакайдынъ асыгувын
Анълаганлай, Фирангиз,
Юрип кеткен. Аягын
Туьп-туьз баскан — турган биз.

Колынъда тут наьсибинъди

Бесик йыры

Бесигинъде тербелип,
Уйкла, балам, уйкла сен.
Оьмиринъди оьрлетип,
Наьсиплимен, коьрсем мен.

Тайымшактай шапкылап,
Кувантып мени, оьсерсинъ.
Бесигинъе сен карап,
Завкланып куьлерсинъ.

Сагыншымы саз болып,
Бесигинъе байлансын,
Айткан йырым кус болып,
Таьтли уйкынъды сакласын.

Улпадай юн колымда,
Тазалайман туьйирин.
Мырадым бар яшавда —
Коьрсетпеге оьнерим.

Алдымдагы ак юндей,
Болсын таза яшавынъ.
Оьсип шынты йигиттей,
Колынъда тут наьсибинъ.

* * *

Ел — орамда.
Ел — шаркымда.
Кобкиректе — сирампил.
Камсыкканнан,
Корланады
Колымдагы карампил.

* * *

Йылатпасанъ, йыламаспан,
Кысметиме шек салмаспан.
Балшыбынлар шаккышласа,
Вызылдав ман ябаласа,
Доллы «тавлар» тез обсерлер,
Баллы тувыл бу сисиклер.

* * *

Куьншилер куьлтоьбе уьйдилер,
Тасадан куьллерин
буьрктилер.
Артымнан азгынып куьлдилер,
Суьйинип, бир суьем
обстилер.

* * *

Кылынмас кылыгым шертилди,
Ялганлы соьзлерде
шегилдим.

Ялыншы досыма шеклендим,
Эрнимди, эсикти
шекледим.

* * *

«Бакыл, бакыл —
бакылга!» деп,
Бакыл этип билмедим.
«Сеним —
алал бактыма!» деп,
Сендим.
Кысмет тилмедим.

* * *

Дослыгымды
Ярасыклы
Туйрегиштей
туйрединъ.
Бир шыбанънан
Оьзгесине
Авыстырып
тербединъ.
Анькылдаксып,
Аньламадынъ
Алаллыктынъ
онълыгын.
Тек туйрегиш
Туйрелгенде,
Шуьшлер юрек
солыгынъ.

«Этегинъди алып каш сен яманнан», —
Деп уйреткен эдинъ мени сен, анам.
Кесип алдым, билесинъме, этимди,
Этегимди кесейим деп мен оннан.

*Кызыл
шылма*

Эдигединъ нышанлары

Эдиге эм хан

Сазаган — от куйрыклы.
Эдиге ат — тарихли.
Ийне коьзден, йибим, оьт,
Эдигеде нышан коьп.

Билинген тап кишкейден
Нышан заты кедеде:
Турмысы, коьз-касыннан
Ханнынъ сусы басылган.

Эдиге эм йыланлар

Сазаган — от кавыфлы.
Эдиге тогыз тенъ-дослы.
Коьп куйрык бар йыланда —
Туры баьтир йолында.

Қубыгулдынъ сусыннан
Йылан бирден уйыган.
Қуйрыклары уьзилип,
Бас куткарган суьзилип.

Сазаган — от анъсызлы.
Тагы йылан — коьп баслы.
Қаткан баьтир коьзиннен,
Бас кесилген кезуьв мен.

Эдиге — ер туткысы

Сазаган — от куйрыклы.
Эдиге — эр буйрыклы:
Токтамыстай залым хан —
Басы отка сугылган.

Йылан увы коьмилген,
Ногай дертсиз, аьленген.
Эдигединъ дуньясы
Турган — тап ер туткысы.

Эдигедей улынынъ
Ялгангандай ушкыны
Боларма халк аьвлетли,
Ногайын эткен дирекли?!¹

Йигитликке уьмитленуьв йыры¹

Жаскелен кедединъ Бабага² эткен тилек уьмити

Мен тувганман йигит деген атадан,
Тап эрлердей эл саклаган анадан.
Тилек десем, бар ды уйкен тилегим:
Давдан болсам, йыгылмастай — кереги.

Бизлер эдик колайлыдан Ногайда,
Байдан болсам, даввлет турсын мысалдан.

¹ «Йигитликке уьмитленуьв йыры», арбатында «Ата йолын кувув йыры», «Баьтирдинъ аьптеси Янсарайдынъ сазы», «Дос йыры» деген ятлавлар «Оьмирликтен атлы» романнынъ (китаптынъ ызында) ишине киредилер.

² Баба — мунда Баба Туькли Шашлы-ас акында хабар барады, ол Кудайдынъ берген амалы ман ногай баьтирлерининъ ян саклавы, арка-таявы (покровитель) болып саналады.

Эркинликти коьре турып куьнимде,
Узак оьмир, бактым болсын Элимде.

Кобкиректе уяланган сезим бар,
Сен анъларсынъ, Баба-яным, тилекти,
Ногай элди ойрат бузды, юрек тар,
Куьшим толса, алар эдим оьш-кекти.

Ер юзинде болсам мен бир пелван,
Айбатымнан тентиресин ер-аспан.
Ойрат кескен ата-анамнынъ басларын,
Оьш алмасам, не маьнеден уллары?

Балтагейдей атам — ногай данасы,
Мен аьптем мен калдык етим, кармасып.
Шарлак уйде терезединъ алды бар,
Эр йигитке эки дуныя — барабар.

Мен турыман сендей Баба касында,
Бой тарткандай тап коьзинънинъ
алдында.
Ковз куванткан, ян тирилткен Бабасынъ,
Ян йылаган тилегимди аларсынъ.

Келеек уьлги йок болмас

Ногайлардынъ данъкыннан
Калган болып кырк боьрк бар.
Оьлшемеге басынъа
Сый коьрмесенъ, не коьрк бар?

Бу боьрклерде кылып бар:
Уйкаспайды биревге.
Баьрин билген Кудай бар;
Буйырта кайсы несилге!

Болар мага ким батып

Яшав ели
Елигип,
Бувса сезим таласын,
Излеймен
Эмиренип,
Янбийкештинь¹ айкасын.

Савыт-садак
Уьстинде
Янбийкештинь кара аты
Келер коьктен
Туьскендей,
Болар мага ким батып?

Сафарбийдинь коьпиринде

Сафарбийдинь
салган бийик
коьпириннен
Йилиншиктинь
сагыр сесин
тынълайман.
Куьлтис таслар
коьринеди
сув туьбиннен,
Ойларымды
сол таслардан
калайман.
Янбасланьп

¹ Янбийкеш — баьтир-кыздынь аты «Янбийкеш» деген ногай халк йырында, эрлердей эл саклавга шыккан.

Тизуьв яткан
бу таслардай,
Ногайымнынъ
Баткан, белки,
бактысы.
Юреклердинъ
Оьктемлиги
шайылгандай,
Корлыгына
Уьйренуьвде —
кастасы.

Эмлев

Коркак турса кувылып,
Сайлап алып тоьзимди,
Тек бир куьн ол бурылып,
Кувып баслар оьзинъди.

Собьитип бийлер юрегин,
Кувганынъа оькинтер.
Корланганнан, коьнъилин
Бесбетерден беркитер.

Аяп яны-сакатты,
Халк эмлевди билген ди:
«Кобп кувласанъ коркакты,
Баьтир болар», — деген ди.

Ата йолын кувув йыры

Жаскеленнинъ асырав атасы
Курбай-шал ман аманласувы

Баьтир тувып, Кудай берген куьшим бар,
Яв ханына кишкейимнен оьшим бар.

Йол аламан узак душпан Элине,
Мендей улга, ата, сенгинъ келеме?

Юредилер Карахандай явларым,
Олжа эткен он сан ногай малларын.
Ол душпаннынъ агыстайым канларын,
Шыгарайым шыкпай турган канларын.

Ашувымды явга коьптен кайрайман,
Оны айтып, озим сага йылайман!
Караханга кайрагандай куьн ярар,
Азатлыктан он сан ногай кутылар.

Эр соьзимди айтсам Курбай-атама:
Шыга калса душпан ханы алдыма,
Баланъ сенинъ аямаяк ян-канын,
Хош больп кал, демев берген акайым.

Ата йолын яшавымда кувмасам,
Мен киммен ди, зорлык йолын бувмасам?
Анам, аьптем болмасынлар куьйикли,
Ак йол йорап, калынъыз сиз тилекли.

* * *

Мен бу кеше атган туьсип аьлемет,
Келгенимде Кобан бойга туьсимде,
Тап кынжалдай айындырык, айьмедет,
Айланганнан сескендим ер уьстинде.

Аккан сув да увлангандай булганшак,
Қоьз карамым болды бирден — тартыншак.
Йыбырдаган сес эситтим кармасып:
Туры сокырюмыранлар дуньясы.

Бир зат ыттып аягымнынъ астыннан,
Сескенгеннен, суьрингендей аяндым.
«Мунда буккан — савлай сокырюмыран», —
Деп шийкенип сол дуныядан, уяндым.

Кели тиер басынъа

«Келме меним касыма,
Кели тиер басынъа...»

Такпак

Каймак ялап, суьт ишип,
Уйде турган мысык бар.
Тийсенъ, тырнак терейтип,
Ашув юзин тыржайтар.

Алабай бар аелде,
Коптен алап янувар.
Оьктемлиги — тилинде,
Таяк тийсе, ырылдар.

Эшек деген айванга
Карасанъ да, сыйы бар.
Абыт этпес алдыга,
Таяк тийсе, тыртысар.

«Сени соккан таякты
Оьппе!» — деген давыс бар,
Сындырыкла адавысты,
Сага явынъ сый карар.

Мен анълайман, бас шегип
Кол тийдиртпес айванды.
Анъламайман, кор шегип,
Таяк оьпкен инсанды.

Баьтирдинъ аьптеси Янсарайдынъ сазы

Бебесининъ минген аты Бадамкоькти
иесиз коьрген Янсарайдынъ
каракларга салган талабы

Сизге карап бек сасады акылым,
Не кор шеккен Жаскелендей ярыгым?
Мен коьремен бебемнинъ тек тулпарын,
Янсарайга сиз айтынъыз хабарын.

Астынъызда не патшадынъ туьеси?
Сиздейлерге мундай нарлар тийиссиз.
Алал болмас арам келген ондай мал,
Кардашыма болган экен не амал?

Ялгызлыктан тарамланып йылайман,
Манълайымда сызыкларды санайман.
Бадамкоьктинъ иеси азап коьрдиме,
Тири таслап кеттинъизбе, оьлдиме?

Сиз аьдемнинъ канын ишип сувсынга,
Жаскеленди ушыраткансыз кыйынга,
Бадамкоькти калдырарсыз оьзиме,
Ынжынаман, сус салганман соьзиме.

Тилек алмай, йолынъызды бардырып,
Бадамкоькти кетпесенъиз калдырып,
Етсенъиз де, елкенъиз тез кыйылар,
Арамлыклы бу непсинъиз тыйылар.

* * *

Жаскелен-баьтирдинъ аьптеси
Янсарайдынъ инисининъ минген аты
Бадамкоьк пен соьйлеви

Бадамкоьктей барма аты биревдинъ?
Маьнеси бар куьйгелеклеп соьйлевдинъ:
Жаскеленсиз яшарман не тоьзим мен?
Кайдайын да коьрмей болман коьзим мен.

Бебединъ мен кайгысына ютындым,
Шекли юрек кан тасып мен сакындым.
Тап иенънинъ леси кайда калганын,
Кудай аяп, белки, сав ды солтаным.

Мен коьрейим аьлин сынъар гуьлимнинъ,
Сен табарсынъ каердесин инимнинъ.
Акыллымсынъ, мени сонда еткерсенъ,
Не болганын эки коьзге коьрсетсенъ.

Дос йыры

Янадил-дав баьтирдинъ, согыс кутылган сонъ,
досы Жаскелен баьтирге айтканы

Халкты халктай этетаган табылса:
Ол болады — сендей уллар буйырса.
Сапарым бар Акжалаудынъ юртына,
Атам-анам коьптен заьрли улына.

Узак йолынъ Кудайынъ ман саклансын,
Савгам сага — сосы огым ярассын.
Эгер туьссе кайгы деген анъсыздан,
Кан тамшылар болар октынъ ушында.

Меңде ини, сенде болса, аганъ бар,
Не ерлерде болганынънан бер хабар.
Аман юрип, сен коьрмесенъ кайгылар,
Сосы октынъ тап ушыннан суьт тамар.

Эгер акса кан деген ок ушыннан;
Сеннен мага, меннен сага хабар бар.
Ел аькелер хабар ушкан огынънан,
Аман-эсен коьрисермиз. Алла бар!

Такта-куршак

«Депутат» деп ел эсти,
Сыйдынъ соьзи обьсести.
Ногай эккен авлага
Ким керек коьз алдавга?

Авлага не кереги?
Такта-куршак яз бастан.
Болсын авла коьрнеги,
Салсанъ, турар таймастан.

Каш тактадан — кевдеси,
Коьмир суьрме — кас, коьзи.
Шаш салынган — ябагы,
Кадалган бир аягы.

Келмес куслар авлага,
Коркыныш ол — кувайга.
Такта-куршак — коьрнекте,
Иок бирев де мисетте.

Явын-шашын — даянды...
Куьлдирип турмысына,
Корлыгы ман сыналды:
Кус «кок» салды басына.

Алтын севип, ярбастан
Сабырлы куьз айланды.
Такта-куршак авладан
Кора туьпке тасланды.

Тайбаттынъ казлары

Тайбатта бир казлар бар,
Мойны алма сабындай.
Отлаганы — сувягар,
Ак кувлар — коьз кызгандай.

Топарласкан сайламы —
Тек ак кувдан тувыллар.
Шыбар болып бавырны,
Конъыр туьсли бар казлар.

Басканы туьлки табындай,
Кыйгаш коьзли казларды
Ногай суьйген янындай,
Кус бийлетип азбарды.

Кардаш-кавым, ювыкка
Каз уьлестирип урлыкка,
Тайбат юзи кувнаклы,
Каз баьпий — мол тувдыклы.

Каралдыда каз даваз —
Бурынгыдан янлы саз.
Бир-биринъе этсенъ баз,
Ковнъилинъде яйнар яз.

Аьвелгиден Ногайдынъ
Коп суьюви ишинде
Зегенлиги Тайбаттынъ —
Казды коьрклеп билгенде.

Тайбатта бир казлар бар,
Мойны алма сабындай.
Суьруувлескен ак кувлар,
Атаман — ат басындай.

Кызыл шылма

*Аыптем Злыйкадынъ
эстелигине*

Кызыл шылмада —
татувы яшавдынъ,
Бар-ав даьминде
ашылык, табтлик.
Бирге куьн коьрдик
бавында бактыдынъ,
Калай аьруьвди-ав
аьптели-синълик.

Калай аьруьвди-ав
аьптели-синълик:
Ишим бузласа, сен —
меним касымда.
Тек бир коьринсенъ,
алавынъ — эмлик,
Сени мен коркпадым
ялганнан, ашыдан.

Сени мен коркпадым
ялганнан, ашыдан,
Сага телиндим
балалык шагымнан.
Емис туьскендей
замансыз бутактан,
Токтады юрегинъ
уьзиллип бавыннан.

Аьжел — анълайман,
болмайды кайгырмай,
Ясыл коьзимде
мунълыкты коьбейткен

Кызыл шыламадынъ
онъысы быйыл бай,
Онынъ ашысы, табтлиси —
бек ыткин!..

Сынъар арувди яманлар курсаса...

«Душпаннынъ коьзи
Яманнан баскады коьрмейди»
Сейф Сарайи, XIV оьмир

Аты десенъ
онынъ — сокырюмыран,
Каранъалык
артык ога ярыктан.
Душпан да сол:
актан кара айырмаc,
Айыrsa да,
тили ийгиге бурылмас.

Душпан коьзи
тек яманды коьреди,
Сокырюмыран
ер астында юреди.
Яман деген
данък та аьли байланар,
Бир арувди
курсаган болса яманлар.

Шанъ тиймес даьрий шыбама...

Айтпаганымды айтты дединъ,
Кирили зат тоьктинъ аккан сувга,

Созлер элевге эркин эдинъ,
Кирлисин мага юктырмага.

Намысынъ барын оьлшемединъ,
Байтерегиме куе ягып.
Айтпаганымды айтты дединъ,
Тебенли яныма яла ягып.

Таза уьйимнить табанына
Шымылдык курдынъ кара бийдей.
Кардашлыктынъ ак йолына
От урлык септинъ, шашып туьйдей.

Коекте юлдызым — аты Шаян,
Шаян инсаны — кайдай десенъ,
Уьй-отягасын сыйлаган ян,
Яны алдамас, явын сезсе.

Шайылып кетер киринъ сувдан,
Тек сув кирлевде куьна уьйкен.
Уьстимде меним даьрий шыбам,
Бир шанъ да тиймес элегинънен.

Бесленген бийди тип-тирилей
Колынъга сенинъ ыслатарман.
Тилинъ болса да кип-килегей,
Эки юзликке тик карарман.

Шымылдык оьрсе, бий оьзинънен,
Тапассынъ излеп Ак сокпакты.
Артык коьрерсинъ оьз уьйинънен
Алаботанъ оьскен агашлыкты.

Алагаз йыланлар

Туьсима энеди
алагаз йыланлар,
Уьйирлеп энеди,
билсенъ, не талавга,
Карасанъ — уьнсизлик,
а тилде — зер увлар,
Анъламайман, меннен
не керек оларга?!

Анъламайман, меннен
не керек оларга? —
Деп сорап туьсимде,
оьзимди аяйман.
Айырып карайман
кайкыбас йыланга,
Коркпайман. Бар экен
канатым. Яйнайман.

Канатым кагылып,
авада айландым,
Не коьрине, билсенъ,
йьйылган йыланлар?
Дуьния кенъ, бактыма
ийгилик буйырдым,
Кара ер бавырлап
йылысты увлылар.

Бугыз

«Куьлмелиди ювып, илсенъ
илгишке,
Сол куьлмели ава кагып
кепкенше,

Бугыз деген керек тувыл
турмага», —
Деп уйреткен сукланаман
анама.

Бугызлы деп санамайман
оьзимди.
«Кобрсин оны Алласы», —
деп кояман.
Яманлыгын мага бурган
инсанды
Аьдем тувыл, коьлетким деп
санайман.

Не этерсинь, бакты сондай,
билемен,
Куьлмелимди илгишке коьп илемен.

Дженнетхан

Ахмеджаннынъ
Кызы деген атынъ бар,
Аркадаслы
Аьруув аьптем Дженнетхан,
Юмсак юзли,
Дженнет соьзли кутынъ бар,
Сени минен
Кобнъил коьптен байланган.

Динсизликтинъ
Шагында дин юргистип,
Нагашатам
Юлдыз эди саьвлели.
Кыйнаса да
Казеп тигуув шийкентип,
Тутлыкпады
Тобьбесинде ай-куьни.

Туърли куьнлер
Боладылар менде де,
Сакламастан
Бирде еллер эседи.
Ол — такасыз —
Куйын туьзсе ишимде,
Таяв излеп
Кобньилим эл кезеди.

Алалыгынъ —
Эмлев куьши янымнынъ,
Кулагыма
Шалынады Иллаха, —
Сынъар бир сен
Иллахасын анамнынъ
Суьйип саклап,
Савга эттинъ кызына.

Канзепир ел
Элсленип, айланып,
Шашырасын
Тик каяга согылып,
Аркалдаслы
Аьруьв аьптем Дженнетхан,
Сени минен
Кобньил коьптен байланган...

Тилди кайрав

«Каншымды кайрар эдим кара таска...»

Халк йырыннан

Кайрар эдим
Кара таска
Мен тилимди:

Тындырсын деп
Душпан соьзин...
Бер тоьзимди.

Кайрар эдим
Кара таска
Яв тиллерин:
Мен билемен
Авыз толы
Ув туьтерин.

Кок таслы сыргам

Кок таслы сыргам —
кулагымда,
Ойылып тасы салынган.
Саввлеси куьннинь —
касларымда,
Ярыгы юзиме ййылган.

Кобп-коьмек тасы —
кок юзиндей,
Ярасады сыпатыма.
Ййнаган саввле —
нур коьзиндей,
Йылынарсынь ярыгына.

Саварли сандык

Саварли деп сандык берди ол сага,
Иши болып йылтыраган бияла.
Иргелери толы наьзик аньларга —
Тынъласань йыр — шынты дарман янынъа.

Сандык иши — алтын юзик-сыргалы,
Йырлар тынълап, коьнъилинъди
овстирдинъ.
«Сандык тувыл, мен-овзим де сабарли», —
Деп ойланып, куьнлеринъди коьрклединъ.

Тек бир кере ашсанъ сандык капкашын,
Йыр сеси йок, биялада — уьнсизлик.
«Кайтип болды, йойтканманма
ашкышын?» —
Деп мунъландынъ.
Сабар тувыл, оксизлик.

Болган уьшин иши савлай бияла,
Такталары кавсырапты сандыктынъ.
Сабарли деп ыйнаныпсынъ савгага,
Туьби туьсти айырылып бу заттынъ.

Сен болмадынъ биялалы сандыктынъ
Кавсыраган такталарын бегейтип.
Сабари йок буйырмаган бактыдынъ,
Шашылды ол, кесеклерге боьлинип.

Поэмалар

Биринши концерт

Лирикалы поэма

Гамзат Аджигельдиевтинъ

эстелигине

Эссиз-сессиз... залда тынык
Турады,
Баъри коьзлер тек алдыга
Ымтылган.
Ак шыба ман ногай кызы
Шыгады,
Ушып юрген куьпелекке
Усаган.
Гуьрилдеди. Коьк гуьрилдев
Басланды —
Кол согувлар гуьрилдевге
Усайды.
Халк коьтерди, коьтердилер
Басларын,
Шатлык, шатлык залдынъ ишин
Курсайды.
Коьтерди ол, аста-акырын,
Коьтерди,
Коьтерди ол колын бираз
Уялып,
Уялувын залга сонда
Еткерди,
Ол карады куьлемсиреп,
Кыялап.

Аьдем йоктай залда болды
Тып-тынык,
Заньырады куьреслерди
Қобрген йыр.
Йырдыңь соьзи кетти ерге
Яйылып,
Бу йыр уьшин кушак яйды
Бизим кыр.
Муна йырда саперды мен
Кобремен,
Мен коьремен коьп атылган
Топларды.

Бу йырларда от янады
Яйылып,
Мен коьремен аьжел берген
Отларды.
Сосы йырда бизим тавлы
Хатынлар,
Таныдылар оьлип кеткен
Улларын.
Мойшаклардай тыгырдылар
Кобзяслар —
Мен коьремен аналардыңь
Йылавын.
Сылкылдады олар алып
Юректен,
Бу йыр ашты юректеги
Ярады.
Излегенин сосы йырда
Тапты халк,
Сонынъ уьшин, белки, йыр бек
Ярады.
Кене юрек тепкиленип,
Излейди,
Излейди ол атылувынъ
Энъ басын,

Излейди ол сав этпеге
Ярасын,
Излейди ол болган истинъ
Туврасын.
Тынык залда. Тек ногай кыз
Йырлайды,
Йыры онынъ данъыллыкта
Кезеди.
Тав басына мингенге де
Усайды,
Оьлен, тав да ога басын
Иеди.
Йыр кутылды. Бас иеди
Йырав да,
Зал ишинде эситилди
Гуьрилдеп,
Согылдылар, согылдылар
Коллар да,
Мага коьре ер шайкалды
Дирилдеп.
Тек бир хатын кара кийди
Кайгыдан,
Халк заркылды. Тек неге ол
Кайгырды!
Шыгып кетти. Кетти шыгып
Авыздан,
Эм йыравдынъ юзи неге
Кызарды!
Сосы аьдем анасы ды
Йыравдынъ,
Тек неге ол разы тувыл
Кызына?!
Йылы залга неге салды
Кыравды?
Неге аяз яйып кетти
Ызына?

Асыгыслы адымлады
Алдыга.
Адымлайды, йыр шувылдай
Басында.
Кайда... Соьле!.. Тек билмейди
Ана да,
Басын неге тоьмен салып
Барады?!

Москва орамлары

Турып болмай коьтерилип
Кобньилинъ
Кенъ юрегинъ атылады
Кенъликке.
Шыктынъ, шыктынъ канатланып,
Ногай кыз,
Яшав йолга йолдаслар ман бирликке.
Кобз алдынъда туры Пушкин!
Памятник.
Кайдай ойлар дайым оны
Бийлеген?
Сагынышлы сен карайсынъ
Поэтке.
Оьткир коьзлер, белки, бир зат
Эскерген.
Сол заманда тагы келди
Эсинъе,
Бир куьнлерде ананъ айткан
Кобп соьзлер,
Кара каптал явып сенинъ
Ойынъа,
Октай болып тийди сага
Ол соьзлер.
«Сонъгы соьзим, — деп баслады, —

Ниетин, —
Ананъ сага, — йибермен эш
Алыска.
Артист-мартист боламан деп
Куыйдирип,
Калдырарсынъ халк арада
Намыска.
Йолдай этип аьдет таптап,
Тартынмай,
Кобьргенсинъме ногай кыздынъ
Юргенинъ?
Халк куьлките бар бойынъды
Кобьмилтип,
Юруув кыйын. — Аньлайсынъма
Оьлшеминъ?
Кете болсанъ. Кетеш! Кобьзим
Кобьмесин.
Ана суьти арам сага,
Билерсинъ.
Эки аягынъ кайтып уйге кирмесин,
Кайтип суьйсенъ, суьйтип онда
Юрерсинъ.
Яп эсикти! Эш йибермен
Бир якка!
Мутпа бир де, сен карлыгаш
Тувылсынъ.
Тек карлыгаш уя этер
Йогарга,
Ойлап кара, сен ше ерде
Тувгансынъ».
Ах, бу соьзлер сувык эди
Буздан да,
Ногай кыздынъ сувык
Салып этине.
Ах, бу соьзлер сызлатты бек
Ярадан,
Эм, пердеди япты кыздынъ
Бетине.

Булытлардай ойлар кызды
Каплады,
Ойлар, ойлар... Зилдей болып
Авырсыз!
Ойлар, тавдай кыз ийнине
Авдынъыз,
Ольтирмеге карлыгашты
Аьзирсиз.
Язлык келип озь шатлыгын
Кобрсетти,
Карлыгашлар келедилер
Язлыкта.
Ногай кызы, сага тысав
Ким этти,
Неге сага бермейдилер
Ушпага!
Коблдей этип коьзяс тоьккен
Анасы.
Куьлтоьбедей ой уьйилди
Касына.
Кызга куржын... Тынъламады
Баласы...
Тек анасы туьсти кыздынъ
Ойына.
Кол тиймеген акша ятыр
Куржында,
Каьрип ана ялгыз калды
Олар ман.
Куржын тувыл. Ана болды
Кайгыда,
Куржын ога кайгы болып
Оралган.
Кайгы басты онынъ кара
Кобзлерин,
Колын созды. Кызы келмей
Колыма.

Айталмады абзирлеген
Совзлерин,
Эки колы усады кыз
Йолына.
«Белки, мен де дурыслыкты
Этпеймен!
Эткен исим, белки, пышак
Анага!
Анам, сеннен мен коьтере
Кетпеймен,
Кайтып келип — кешир, — дермен
Мен сага.
Кайтаякпан.
Йыр ман сага,
Кайтарман.
Оны сага мен багыслап берермен.
Яз айына сен айлансань,
Айтаман,
Карлыгашы болып мен де
Етермен».
Кыз юреди. Кенъ орамга
Карайды.
Кенъ яшавдынъ энъ биринши
Кенъ йолы.
Куьннинъ коьзи онынъ шашын
Ялайды,
Куьннинъ коьзи Москвада да
Бек мол ды.
Такыйкады сабат тиллер
Оьлшейди,
Йыллар онынъ тап артыннан
Шабады.
Бир орамнан баскасына
Ковшеди,
Аьр орамнан юректе ыз
Калады.

Тыкылдайды сабат, заман
Юреди,
Яшав десенъ тек алдыга
Ымтылган.
Туънегуънги акация
Бутагы,
Буъгуън уйкен терек болып
Кутылган.

Япыраклар туъседи

Терезе туыпте акация оъседи,
Япыраклар мунълы тавыс береди.
Неге буъгуън керексиз ел эседи,
Япыраклар неге ерде юреди?

Тек куъз айда ерге туъсер япырак,
Ясыл туъстен сары болып коьринер.
Тек куъз айда каты болар топырак.
Сув сай болар, олар неше боьлинер.

Куъзги куънлер, коьп поэтке куъш бердинъ,
Коьнъиллигин коькиректе аявлап.
Сары куънлер, тавларга да сен тийдинъ —
Сарылыктан ярык болды олар да.

Куъз келгенде, окув деген басланып,
Уясыннан кетедилер балалар.
Коьп анага ялгызлык та тасланып,
Шав-шувласты яс-явка ман калалар.

Уй касында акация теректинъ
Япырагын куъз куънлери уъздиме?
Баланъ кетип, парахатсыз юректен,
Япырактай, коьзясларынъ туъстиме?

Куьзлик айлар эске кысты аламан,
Шашынъ, анам, кар туьси мен тенъ болды.
Анам, сага хатлар йыйы язаман,
Сенинъ хатынъ коьзясынъ ман тек толды.

Борьшлыман, анам, сага, билемен,
Сен басынъды юрегиме салтага.
Бермеге зат сага таппай юремен,
Яслыгымды, анам меним, алтага.

Сен аярсинъ, анам, мени аярсинъ,
Яслыгымды берсем де мен, алмассынъ,
Кел деп мага кушагынъды яярсинъ
Эм басынъды юрегиме саларсынъ.

Анам, мени яс баладай оьберсинъ,
Ястыгымды неше онълап карарсынъ,
Сыбырдасып сырынъды сен тоьгерсинъ,
Савлыгымды безбейин мынъ сорарсынъ...

Туьседилер япыраклар саргайып,
Мине тезден поезд тагы коьгалар.
Козьясларынъ япырактай куйылып,
Кобнъилинъ-ав сол сабатлей босалар.

Кобаннынъ ягасында

Кобан, меним яшавымсынъ,
Йырымсынъ,
Йырла, Кобан, айтып йырын.
Фазильдинъ.
Кобансувым, йырланмаган
Йырымсынъ,
Йырласам да, йырга тойып,
Билмединъ.

Кетеекте, сага келмей
Кетпеспен,
Келсем, ок та сага, сувым,
Етермен.
Сени коьрмей, мен янынънан
Оьтпеспен,
Сага дайым сыйлы салам
Берермен.
Шемиданды туьнегуьн мен
Киртледим,
Юрегимди тек мен киртлеп
Болмадым.
Кобансувым, сага йолды
Мен бурдым,
Сага келмей, баскага йол
Алмадым.
Неге десе сага келер,
Билемен,
Мени излеп, сагынганда,
Суьйгеним.
Сувык сувды сувсаганнан
Ишемен,
Билесиньме, суьйимликтен
Куьйгенмен.
Келдим сага.
Мунда ким бар,
Кобаным?
Саклап бирев уйкысыннан
Калдыма?
Суьйген ярым шыгаятыр
Алдыма.
Колын созып, келип етти
Яныма.
Куванышлы куьлки кус пан
Тенъленип,
Кобтерилди юлдызлардынъ

Озьине,
Оьлен басын ийди тоьмен
Энькейип,
Кыз карады суьйгенининъ
Ковзине.
Сувягада олар бирге
Турады,
Кобансувдай толкынласып
Юреклер.
Кобансувда толкынды ел
Кувады,
Ел тийгенде, бас ийиди
Тереклер.
Аньлагандай, ай булытка
Тыгылды,
Тек айсыз да ярык эди
Ясларга.
Ай коьлетки сув астына
Йыгылды,
Сувлар тийди тилсиз болган
Тасларга.
Сувык кеше, тек сувыкты
Сезбейсинъ.
Сезерсинъме суьйгенинъди
Кобргенде?
Заман кетти. Тек сен бир де
Безбейсинъ,
Безерсинъме суьйимликти
Билгенде?
Бек кыска ды кысталганда
Кешелер,
Танъ белгисин неге берди сорамай!
Танъда турды каты уйкап
Нешевлер,
Тек суьйгенлер уйкыга да
Карамай.

Окув деген заманында
Керек зат.
Эртен кетер ол суыйгенин
Калдырып,
Суыйгениннен аяр куын сайын
Письмолар
Суыйген яры карар коьзин
Талдырып.
Яс сезеди, дуьнькилдейди
Юреги,
Тезден поезд сондай болып
Сес берер.
Кобансувга келсе, таппас
Керегин,
Сувягада толкын барын
Тек коьрер.

Ата ман соьйлесуьв

Мен ундемей ата соьзин
Тынъладым,
Сейирсинип коьзине мен
Карайман.
Ата соьзи — яшав экен,
Анъладым,
Ол соьйлейди. Мен коьп затлар
Ойлайман.
«Кызым, тынъла, картаяман
Мен энди,
Уйимизде кыз да, яс та
Сен болдынъ,
Шырак болып, ярык эттинъ
Сен уйди,
Суьринмеске таяв болып
Сен турдынъ.

Кобнъилимиз, кайгымыз да
Сен эдинъ,
Шокырак эдинъ,
Болдынъ уйкен сувдай сен.
Булыт болдык. Тек сен куьн мен
Тень эдинъ,
Бир булытсыз ямгыр явды —
Йылап сен!
Ким коьрген ди, карлыгаштай,
Ногай кыз,
Оьз уясын калдырар да,
Кетер деп!
Ким коьрген ди — ерде юрген
Аьдеммиз —
Кустай ушып, булытлардан
Оьтер деп!
Эсимизде, тынълаганмыз
Йырынъды,
Йырлаган кыз сен тувылдай
Коьринди.
Тек тирилей халктынъ тили
Оьлтирди,
Йыр соьзлери пышак болып
Тез кирди.
Сени, балам, эркин юрип
Коьргенде,
Аьзир эдик елдей болып
Эспеге.
Сени, балам, кустай болып
Коьргенде,
Аьзир эдик канатынъды
Кеспеге.
Сага, балам, соьле дурыс
Он сегиз,
Яшавынъда ярык йолды сен
Таптынъ.

Ананъ сенинъ сеннен де бек
Яс әди,
Байга барып яшав, йолын
Тез япты.
Тынълады ол. Аьдет-йолын
Оьтпеди,
Шипий куьнде канатларын
Кестирди.
Бар болса да, оьз ойына
Етпеди,
Тек дайым ол сизди сыйпап
Оьстирди.
Балам, бил сен, яшав деген
Бек керек,
Тек яшавда тик тавларды
Коьрерсинъ.
Таза болса оьзинъдеги
Бир юрек,
Халк арада аьдем больш
Юрерсинъ.
Доьрт туяклы аттынъ оьзи
Суьринер,
Тек шалыс сен бир суьринмей
Юрмеге.
Тавдан туьсуьв енъил больш
Коьринер,
Тек керексинъ туьскеннен сонъ
Минмеге».
Атам, атам, алтын соьзлер
Сен айттынъ —
Юрегимди, соьзлер, бийлеп
Аласыз.
Коьп яшаган коьп биледи.
Коьп коьрген,
Олардан биз акыл тавып
Болармыз.
Мен уьндемей ата соьзин

Тынъладым,
Сейирсинип коьзлерине каранып,
Ата соззи — яшав экен, анъладым.

Баслык

Поэма

Оьмиралла...
Яныма баа
Тагы бирев оьлипти,
Халк йырларын
Билгиш курткам
Дуньядан кетипти.
Оьмиралла...
Бозлап-бозлап
Йылайдылар хатынлар.
Эр кисилер —
Картлар, яслар —
Басты тоьмен салганлар.
Кайсы аьдемнинъ
Яшавы да
Шапыраш бойлы агаш тагы?
Баърисининъ
Яшавына
Тек бир оьлшем бартагы?
Тек бир оьлшем —
Шапыраш ты!
Мен де халк пан бозлайман.
Мага айткан
Коьп соззлерин
Сайластырып карайман.
«Сен язувшы,
Солтта сени,
Кызым, артык суюмен.
Сени минен

Мен янымнынъ
Ювыклыгын сеземен».
Кобнъилиме
Куез берген
Ювыклы ян йок энди.
Токта, токта...
Сонда коьзим
Уъй сандыкка илинди.
Бу сандыктынъ
Ясыртыны —
Бар аьлемет сырлары.
Сырларында —
Иесининъ
Ойлары эм йырлары.
Айтаягым,
Сол сандыктынъ
Энъ туббинде байлык бар.
Улына деп
Сымарланган
Оьнерликли баслык бар.
Колга алмага —
Кызганышлы,
Коьз назарын алады.
Басынъа алып
Байласанъ,
Камылмага болады.
Сол баслыктынъ
Аьр суьеми
Эм аьр йиби ййнайды.
Оьмирлердинъ
Оьнерлиги
Уьнсизтагы? Йырайды.
Сандыктагы
Баслык сырын
Тек мен ялгыз билемен.
Киси коьзге
Коьрсетилмей,
Ясалганын коьргемен.

Кустынъ эки
Канатындай,
(Наьсип коьрип ушувын).
Сиз билсенъиз,
Бу аьдемнинъ
Болган эки яшавы.
Биревиси
Багысланган
Куьнделикли каьрлерге.
А баскасы
Багысланган
Яны суьйгей оьнерге.
Бирисинде —
Ана болган,
Отягады саклаган.
Эм, кавгада
Байын йойып,
Уъй суьйреген, эр болган.
Баска яшав —
Оьнер яшав
Оны ман оьзи айкаскан.
Оьнерде де
Кыскаяклы
Бакты уьшин алыскан.
Мен аьли де
Тувмаганем,
Яшав мени билмеген.
Бу хатыннынъ
Яс коллары
Оьнер билген, ис суьйген.
Сол заманда
Юнлер сайлап,
Баслыкты ол ойлаган.
Кишкенекей
Аьвлетине
Наьсип йорап, йырлаган.

АНАДЫНЪ БИРИНШИ ЙЫРЫ

Бесигинъде тербелип,
Уйкла, улым, уйкла сен.
Оьмиринъди оьрлетип,
Наьсиплимен, коьрсем мен.

Тайымшактай шапкылап,
Кувантып мени, оьсерсинъ.
Бесигинъе сен карап,
Завыкланып куьлерсинъ.

Сагынышым саз болып,
Бесигинъе байлансын.
Айткан йырым кус болып,
Таьтли уйкынъды сакласын.

Улпадай юн колымда,
Тазалайман туьйирин.
Мырадым бар яшавда —
Коьрсетпеге оьнерим.

Алдымдагы ак юндей,
Болсын таза яшавынъ.
Оьсип шынты йигиттей,
Колынъда тут наьсибинъ.

* * *

Тек анадынъ
Йырын боьлип аявсыз,
Кавга оты
Элимизге шашылды.
Эм аьеллер,
Ах, калдылар эрлерсиз,
Коьп балага
Атасызлык артылды.

Кобкирекке
Кетпес кайгы коңдырып,
Яс хатынга
Белин каты бувдырды.
Ата болды
Куьнин эрше аткарып,
Аналыгын
Алалыкта саклады.

Йойылгаңды
Излеп тавып болмады,
Оьлемен деп,
Оьлип кетип болмады.
Касуветин
Йырларына ол салды,
Наьндуьриктей
Бактысыңда айланды.

Сувык, авыр
Эм каранъа туьнлерде
Юн туьтуьвин,
Тазалавын коймады.
Уьйимшикли
Аьдуьвлеген ак юнде
Уьнсиэленген
Кобзяслары уйыды.

Куллык этти
Бармакларын тестирип,
Ак юнине
Кызыл татлар синъдирип.
Ювганында,
Татлар калды тымпыйып,
Баслыкка да
Олар туьсти коьмилип.

Янлы заттай
Кобринеди коьзлерге
Баслыктагы
Кызыл туьсли туьйирлер.
«Не аьлемет
Юн ди бу?» — деп сейирге
Каладылар
Баслык коьрген аьдемлер.

Ана карап
Етим калган улына,
Языксынып,
Даянмай, коьп йылады.
Азап янын
Сенип суьйген йырына,
Йырлары ман
Коршалады балады.

АНАДЫНЪ ЭКИНШИ ЙЫРЫ

Улым, ойна, сен ойна,
Ийнинъе шашынъ куйылсын.
Касынъа кызлар йыйылсын,
Сылувынъ да асыксын.

Оьскенинъди атасыз,
Билдирмедим биревге.
Келмесине атанънынъ
Ынанмадым озим де.

Атка тезден минерсинъ,
Оьскенинъди коьрсетип.
Яшав йолга туьсерсинъ,
Ана янды суьйинтип.

Бир-бирлерин
Кувган куьнлер эм йылар
Кете берди,
Сенимликке тавланып.
Кайдай авыр
Куьнлер артта калдылар,
Атланды яс,
Ат туягын ойнатып.

Шагы етти,
Ат уьстинде берк турган,
Сувлы ястынъ
Атасына усаган.
Куванышын
Колтыклады ана да,
Куьрсинсе де
Кобкиректен ялгызда.

Уьй тоьбеде
Тизуьв байрак елпилдеп,
Касларында
Козбоьрклер коьз кыздырып,
Сав авылды
Кувнак коьыз сес бийлеп,
Кардаш-кавым,
Авылдамлар йыйылып.

«Карс!» согылып,
Каралдыда той болды,
Ана коьнбил
Яс келинди хош коьрди...
Сагынышлы
Сеслерге-ав уьй толды,
Тек карт ана
Сабырланды неге ди.

Бала тувып,
Биринши йыры анадынъ
Занъырады,
Тавып янъы яшавын.
Аьей юзи
Ясаргандай яйнады,
Анъласа да,
Куват оннан таювын.

Каър шегуьвден
Ана сезбей калыпты,
Теренленген
Юзинде коьп тыртыкты.
Давазы да
Тынып, тынык болыпты,
Кобзлери де
Куллыктан тез камыкты.

— Ал эндиги
Таввесилди такатым, —
Деп куьрсинди
Кыскаяклы ишиннен, —
Янып-куьйип,
Калмаганма бир затым,
Бу яшавдан
Анъладым мен не маьне?

Тек бир сезим
Куьш йоймады ойында,
Маьне берген
Яшавына дайымга:
Калсын уьшин
Ярык ызынъ яшавда.
Яшав — тоьзуьв, туьсиндим,
Билгенимше куьрестим.

Этпегенмен биревге
Тырнак кадер яманлык.
Демевлестим коьплерге,
Сагынып тек аманлык.

Алемет сый яшавда
Излемедим тырпанълап.
Савлыгымды сораса,
Йиенлерим аянълап,
Соззимди эм оззимди
Иш коьрсе, аьр конъысым.
Бааласа уыйимди —
Сол ды мага уыйкен сый.

Яшавымнынъ бойында
Баслык тиктим, улым-ав.
Керегир деп картынъда,
Коьп еллерден ол — ыклав.

Яшав коьрген йигитлер,
Заман келип карт болып,
Козгасанъыз сиз соззлер,
Ямагатка йыйылып.
Сен де онда боларсынъ,
Сукландырган баслык пан,
Тап оззинъе
Керек куыйип-янмага.

Кешелерде
Янып турды сол ярык,
Бармакларын
Баягы юн мен каьрлетип.
Озган яшав
Салды онда ызларын,
Оьнерине
Саввлелерин себилтип.

Оьлгенлердинъ
Ярык ызы янланып,
Бир саввелеге
Баска саввеле косылды.
Аьр суйеми
Ак баслыктынъ нурланып,-
Кешелерде
Йыр ман бирге ясалды.

АНАДЫНЪ УЪШИНШИ ЙЫРЫ

Яшав кетип барады,
Оькинмеймен бир затка.
Юрек энтте янады,
Салынгандай тап отка.
Кобп кайгыды кайырдым,
Куваныш та мен коьрдим.
Мени эске аларсыз,
Тап раскандай яслык пан.
Халкка оьзин сыйлаткан,
Баслыклы бу эр киси
Тувган авыл хатыннан,
Деп айтсынлар кайсысы.

* * *

Оьмиралла...
Бозлап-бозлап
Йылайдылар хатынлар.
Эр кисилер —
Картлар, яслар —
Басты тоьмен салганлар.

Бир терекке,
Бир иргеге,
Анда-мунда суюелип,
Туьзетип болмас
Кайгыга
Улы туры едилеп.
Мине оьли...
Шапыраш пан
Аькетилди арадан.
Оьмиралла...
Халк пан йылав
Босатама кайгыдан?²
Кайсы аьдемнинь
Яшавы да
Шапыраш бойлы агаш тагы?²
Баьрисининь
Яшавына
Тек бир оьлшем бартагы?²
Тек бир оьлшем?²
Бирев тувыл.
Биз яшавга келемиз,
Ярык ызды
Калдырувга
Энгемиз деп билемиз.
Мен билмеймен,
Яшавларга
Оьлшемлерди ким салган?²!
Тек билемен,
Аьр заманда
Ийгилик дайым яшаган.
Ийгилигин
Арамызда
Кызганмайын таралтып,
Яшаган ды
Сосы куртка
Тап юлдыздай нур яйып...

...Куьнлер кетип,
Йылар озып,
Бир куьн келсем музейге,
Сол сабатлей
Таныс баслык
Илинди тез коьзиме.
Карап турган
Аьдемлердинъ
Касларына мен келдим.
Яндырувлы
Янлы затты
Коьргениме суьйиндим.
Карасам, ол
Бийик тавдай,
Коьнъилди оьр шакырды.
Бир карасам,
Ушлары тап
Кушак болып яйылды.
Бир карасам,
Ак шоклары
Шашув болып шашылды.
Бир карасам,
Сол баслыгым
Ак яювдей ашылды.
Аьр заманда
Туьрли сезим,
Туьрли ойлар кайнасып,
Турады ол —
Халк оьнерлик
Оьмирлик пен айкасып.
Карагандай,
Янлы затка
Мен карайман баслыкка.
Арамызда
Юлдыз болган
Эске туьсип сол куртка.

Бала той

Поэма

Буьгуьн бизде завклы той,
Бир йыл толган Бопышка.
Атасы сойды кара кой,
Куйрык — сыйлы конакка.

Кара шашы куйылып,
Мойшак коьзлер кыйылып,
Бопыш безбей, давланып,
Конаклар ман айланып.

Стол баста — тамада,
Койдынъ басы — алдында.
«Не айтар деп бу йигит?» —
Баьри коьзлер тек онда.

— Коьтеринъиз балады,
Мен соьзимди айтайым. —
Деп тамада ойланды... —
Тилегимди йырайым:

«Меним бебем бел туьрип,
Бебем коян келтирсин.
Қояныннан айырылып,
Йолда йылап олтырсын.

Бийисин бала, бийисин,
Белине шашы куйылсын.
Бийимеге келгенде,
Бийкелери йыйылсын.

Ак теректинъ астыннан
Қарт атасы да келсин,
Калемпирдинъ қасыннан
Қарт аьеси де келсин.

Белге кылыш байлаган
Агалары да келсин...
Айда, Бопыш, бел туърсин,
Бел туърсин де, эр болсын!»¹

«Айда, Бопыш, айда!» — деп,
Бала коьшти кол-колдан.
Шынты эрдей обссин деп,
Тарттылар бал-бозадан.

* * *

Ковнъил авнап кобыз анъ,
Занъырады, зарланды.
Колга алып Бопышты,
Бас деп тамада айланды.
Нагашака олтыры,
Оъктемлигин оьр этип.

Юзин айдай яйнаткан,
Ковнъилдегин коьрсетип.

Айланады аякшы,
Тепшек-тепшек ас тасып.
Олтырганлар ювыклар,
Созь айтувга таласып.

Мен кирдим сол арада
Казанпешке буйымга.
Сыбырдасув бар мунда,
Лахырдады ким курган?

Саьспекледим, сарсылдым,
Эттим уйкен аьжейип.

¹ Халк йырыннан.

Мунда янсыз затлардынъ
Собйлевлерин эситип.

Ш о ъ к и ш :

«Кишкей коллар,
Эште, мага созылар,
Уста болар
Шобкиш алган колына.
Куыши кайнар
Берекети коьп болар
Эм келисер
Мактав шамы басына.

Шобкиш деген
Данъклы атым меним бар
Мактанмайман,
Эсинъизге салайым.
Айлак куышли
Эм берк темир басым бар,
Не соксам да,
Майыспайман, айтайым.

Соғылганда,
Занъырайды шанъ болып,
От шыгарып
Темиршидинъ колында.
Такталарда
Мыклар басын ойнатып,
Коьп усталар
Мени тутар янында.

Кайсы бирин
Сизге айтып табайым,
Карашынъыз
Сосы уйдинъ ишине.

Эсиклерде
Эм муълклерде, айтайым,
Темир баслы
Шоькиш ызы коьринер.

Куллык, дослык
Эм тынышлык данъклаган,
Берекетлик,
Наьсиплик деп яйнаган.
Эл Юлдызы —
Алтын Гербтинъ оьрнеги —
Орак, Шоькиш
Масаклар ман курсалган.

Кишкей коллар,
Эште, мага созылар,
Уста болар
Шоькиш алган колына.
Куьши кайнар,
Берекети коьп болар
Эм келисер
Мактав шамы басына.

Кишкей коллар,
Эште, мага созылар...»

Бу соьзлерден
Саьспекледи сыбырткы,
Кайыс басы
Оралды эм туйилди.
Эсин йийып,
Аста-акырын сызгырды,
Соьз айтпага.
Кенъбайсып, ол керилди.

С ы б ы р т к ы :

Данъкка шыккан
Болган сыйлы шаklarым,

Керек болган
Яшавдагы ызларым.
Белки, соьле
Йок ты куышим, мадарым,
Йок болса да,
Бар ды меним хабарым.

Аттай сыйлы эдим
Арбашыдынъ колында,
Коьрнекли эдим
Этигинде, сымында.
Сызгырыкклап
Айлансам мен авада,
Куыш таптырдым
Атка авыр йолында.

Мени коьрсе,
Бийиди ол эм шапты,
Иесин де
Анълап, оны тынълады.
Эриншегин
Кайда экенин тез мутты,
Иесининъ
Ымлаганын анълады.

Ат тувылтта,
Эшек те аз авылда,
Сыбырткы да
Энди неден керек ти?
Ал-йобгерли
Коьп машина йолларда
Зувылдайды,
Буьлкидетип юректи.

Оьзге ырым
Сальп неше коьргемен
Сыбырткыдынъ

Орнына коьп тойларда.
Бузбас уьшин
Аьдетти, мен билемен,
Сый эттилер,
Сонынь уьшин — мен мунда.

Мен ойлайман
Керекпен деп яшавда,
Бар аьдемлер —
Айваннан да тентеклер,
Эриншеклер
Кобньил бузып касынгда,
Урлакайлар,
Ишкишилер, бетсизлер...

Кайыстай берк
Эм де юмсак соьзлерден
Оьнерлик пен
Оьрип билсенъ «сыбырткы»,
Аьдуьвлесенъ,
Оны яман коьзлерден,
Туьз йолынган
Кашып юрер касарткы.

Яман юрер
Яхшылыктынъ касында,
Тасаланып,
Таслап ога коьлетки.
Яманлыкка
Тысав салып, йолында
Еньер уьшин
Керек кайыс сыбырткы...»

Эситилди
Сонда китап шыкырдап,
Янландылар
Сыбырдасып кагытлар.

Баспа соьзлер
Юлдызлардай яркырап,
Кобз алдымда
Шагылысып алдылар.

К и т а п :

«Сиз билесиз,
Кобп ти меним сырларым»,
Сырларымда
Сырув-сырув ойларым.
Мен — яшавдынъ
Бияласы, акылы,
Тап денъиздей
Терен, уйкен асылым.

Аьр аьдемнинъ —
Темиршидинъ, койшыдынъ —
Юрегине
Юйрик куьшим йол табар.
Менде коьрип
Туьрли ягын яшавдынъ,
Ярасыгын
Сайлап, кымтап ол алар.

Халк акылын
Тутып билсин бала да,
Яслыгыннан
Яйнап кетер аьлимлик.
Куьн, ай тувып,
Яшав бардай дуьнияда —
Китапта
Бар ды сондай оьмирлик.

Кагытымнынъ
Аьр соьзининъ яны бар,
Олар туры

Сезимлерин анълатып.
Асылында
Билим, оьнер онынъ бар,
Мени сайлар
Кишкей коллар созылып...»

* * *

Сол арада
Шав-щув шыкты той беттен,
Нагаш ака
Шыгарыпты бекисин.
Ол балага
Тилек айтып юректен
Шашын алган,
Тазалаган елкесин.

Куьндей янган
Сары туьсли тепшекте
Киргисттилер
Тойга ырым затларын.
Ковзлери янды
Алдындагын коьргенде,
Бала атты
Баьрисине колларын.

Сонъ токталды...
Аьр кими де саклауда,
«Кала, Бопыш,
Таьтишинъди алаш сен! —
Деп аьр затты
Коврсетеди тамада, —
Кайсы аьруув,
Кайсы керек, сайлаш сен!»

Анълагандай
Бопыштай не болувын,
Баърисине
Сенимлик пен карады.
Колын созды.
Эм коърсетти сайлавын,
Яйнап турган
Китапты ол алды.

Кызувланды
Бала сыйлав сосы той,
Ойналынды
Узын ойын, тоьгерек.
Едилинди
Копь ырызкы — таьтли кой,
Сувдай болып
Агып турды коьп тилек.

Уйклап кетти
Бесигинде Бопыштай,
Танъ ярыгы
Ак юзинде яйнаган.
Китабын
Бирев тартып алаяктай,
Байырлыгын
Кобкирекке кымтаган.

«Айдий-айдий этер бу,
Оьсе-оьсе етер бу,
Апыл-тапыл басар бу,
Алтын тилин ашар бу!..»
Деген язув
Китапта
Калдырдылар конаклар.
Юлдызлардай
Тилек соьзлер
Шагылысып турылар.

Алтын тилден
Алтын совзлер
Шыгар эм де сыйланар.
Алтын ока,
Алты айланып,
Элиме берк байланар.

Уятсыз кораз

Халк эртеги

Балапанлар уяда
Анасыннан ем саклап,
Авызларын ашкандай.
Сиз ашкасыз. Не саклап?

Эртегиме? Лахырда?
Айтайым, тек тынъланъыз.
Коп зат болар хабарда,
Тынълап, акыл анъланъыз.

Яман кайдай, мерт кайдай?
Эртеги — акыл меканлык.
Тынълаганнан не пайда?
Алмасанъыз акыллык.

Совзим болар кызыклы,
Мунъшылы да ол болар.
Бирде ййнар язлыклы,
Эште, эсте ол калар.

...Бурын-бурын заманда
Кызыл кораз яшапты.
Борки шамдай басында
Яркырапты, ййнапты.

Бобркин шешсе, тарагы
Кертлежли — халк сукланган.
Яйкав тутып куйрыгын,
Бопазланып айланган.

Елпувленип енълери,
Маятластан капталы.
Келисувли аьр ери,
Ал-йобгерли сырувлы.

Аягында этиклер
Кайкы бурын, катлавлы.
Этигинде — оьрнеклер,
Алтын окакьюовлы.

Кобкирексип кышкырып,
Дуньяга сыймайды.
Тобгерекке пыскырып,
Копыйлыгын тыймайды.

Сондай да бир мактаншак,
Излеп баска таппассынъ.
Ялганшыдан ялганшак,
Конъкаювын мутпассынъ.

Шувак эркин тоьселип,
Бир аьрув куьн,
Яркынлы,
Кус-янувар оьрелип,
Каралдыга яйылды.

Яланъ аяк, яланъ бас
Бопаз кораз керилди.
Ким мен экен ашылас?
Кобкирегин тиреди.

Йок, ягалас болмады,
Каралдыдан адымлап,
Бир ниет пен йол алды,
Канатларын каккышлап...

Тез каргыды корадан.
Тергеп тоьбе ортасын,
Тепти онда орада,
Этип алабуркасын.

Тап куьлтоьбе, — билесинъ,
Эне согыс майданы.
Кобрсенъ, айхай куьлерсинъ,
Собйтип алжып айланды.

Куьлтоьбеде — ойран зат,
Кораз муткан кудырын.
Ама болган «кайранъ» зат
Алды онынъ мадарын.

«Ай-ай, ай-вай, аягым!» —
Эситилди кышкырык.
Янтык кетти тарагы,
Бирден алды сызгырып.

Шошанъ-шошанъ шошанълап,
Айланды ол аянълап.
Ялпанъ-ялпанъ ялпанълап,
Йолга туьсти кыпынълап.

Аягына ший кирген,
Тегенекпе?
Шоькирме?
Даянышсыз сезимнен
Ян сызлавы обькирме?

Ювыкта бир азбарга
Асыгыслы атылды.
Янасты тез хатынга,
Ягып турган тандырды.

— Ку-ка-ре-ку! Аявлым!
Баъле, баъле! Йылайман!
Кайтип, аьше, талайым?
Оъз-оъзимди ыслайман.

— Не баъледи, казады
Шақырувынъ уййиме?
Янга салма ызады,
Тай, коьринме коьзиме.

Хатын эсин йыялмай,
Ашувын тез билдирди.
Эм конагын тынъламай,
Токтамайын соьйленди:
— Бу не сес ти, ышкынып,
Атылгандай туьбектен.

— Ку-ка-ре-ку!
Ай-ай-ай!
Табанымда — тегенек.
Белки, шоькир...
Ай-ай-ай!
Кеткен болар теренлеп.

Азбардагы тандырдан
Шыккан калын туьтинди.
Уьф-уьф этип, сызлаудан
Кораз каты куьтинди.

Кыскаяклы кораздынъ
Сонда соьзин анълады.

Аягыннан бопаздынъ
Тегенегин шыгарды.

Коьрсетип биз шоькирди,
Кустынъ басын сыйпады.
Аявлaды, аяды,
Куьлемсиреп карады.

Савбол да йок.
Кевдесин
Кораз силкип суьйинди.
Ютып оьтпек ийисин,
Суьйкеленди, куьтинди.

Кейфи келди коразга,
Кайда кетти анъкавлыкъ?
Басын созып алдыга,
Эне, этти буйырык:
— Тасла отка шоькирди!
Куьшли этсин кызувды.
Писсин кызып калакай!
Тасла, тасла, тасла кой!

Уьйде калган этигим,
Оны кийип келермен!
Шоькир янса, мен куьлин
Завкланып коьзлермен.

Колындагы шоькирди
Хатын отка таслады.
Яйды кызув тоьбеди —
Эм туьзетти табады.

Хатын юзи тандырдан
Йылтынланып яйнайды.
Уьйле аска куллыктан
Келер аьел, саклайды.

Эне-мине йиенлер,
Ойнап, арып келерлер.
Исси оьтпек кесеге —
Олардынъ бек суьйгени.

Таба уьйкен, калакай
Таланар таламакай.
Ойларыннан куваньп,
Хатын турды айланьп.

Сол арада адымлап,
Кораз кирди азбарга.
Кербазланып, кайкалап,
Коьзин атып тандырга.

Боьрки шамдай басында,
Яркырайды, яйнайды.
Хатын тандыр касында
Таньялмай карайды.

Елпувленип енълери,
Маятластан капталы.
Келисуьвли аьр ери,
Суьрувлы эм катпарлы.

Аягында этиклер
Кайкы бурын, катлавлы.
Этигинде — оьрнеклер,
Алтын ока кыювлы.

Тек арада аягы
Аксагандай болганга.
«Сен конагым баягы!» —
Деди хатын бопазга.

Табады алып кызувдан,
Ийтеп авыр капкашын.

Аявланып алаудан
Елпуъвлетти туткышын.

Сала берип ытпекти
Бир колыннан баскага.
Пискенин ол тергеди,
Эште, даьмли татувга.

Калакайдьнъ алавы
Каралдыга яйылды.
Ийиси эм татувы
Тамакка как тыгылды.

Бирден кораз окталды
Куъез турган хатынга.
«Кукареку!» бакырды,
Колын салып алтынга.

Этиги мен тебинди,
Этип юзин аясыз.
Элесленди эм эсти,
Талап салды такатсыз:

— Кала, шуъриш шоъкирим?²
Солье-аьле бер тавып.
Эште бар ды коьреринъ,
Юргистермен шер кавып.

Язда тап кар явгандай,
Хатын састы сейирден.
Сольз бугавын салгандай,
Сувык ытти кевдеден.

Эс йыйып, сол арада
Шуъкирейтти коьзлерин.
Деди; «Бу не лахырда?»²
Бек кажавлы сользеринъ!»

— Кажав тувыл, — каныкты,
Керек, тап деп шоькирди.
Каарланды, коркысты, —
Сьондирермен тандырды!

— Тилинъ кайтип бурылды? —
деди хатын коразга. —
Неге бу соьз курылды?
Эсабынъ йок айтпага.

«Шоькирди тасла, отка кой,
Куьшли этсин кызувды.
Писсин кызып калакай», —
Мутгынъма сен соьзинъди ?

Шоькир, шоькир, не шоькир?
Таслаганман тандырга.
Янган болса, эт муькир,
Басынъды сук карарга.

— Эш бир зат та билмеймен! —
Кьшкырды кус бектен-бек.
Ойын тувыл, куьлмеймен,
Тегенегим бек керек.

— Кьшкырыклап бу такым,
Халк йыясынъ, аясыз! —
Ашувланды уьй хатын. —
Калдырарман давазсыз.

Мойнынъды бургышлап,
Бурмалылы этермен.
Куйрыгынъа соккышлап,
Куватынъа етермен.

Кажымады кораз да:
— Шоькиримди бермесенъ,

Сага этейим ораза,
Не этерсинъ, сермесем? —

Деди, каты каргыды,
Тез огына янаклап,
Калакайды — «баргыды»
Алып кашты каталап.

— «Эт ийгилик—коёр яманлык»
Деген — экен муна зат.
Юкпас сага арамлык,
Арсыз кораз, намарт зат. —

Деди хатын ынжынып,
Куыйгелеклеп ясканып.
Ашувыннан кабынып,
Тандырына яс тамып.

* * *

Балапанлар уяда
Анасыннан ем саклап,
Авызларын ашкандай,
Сиз ашкасыз. Не тынълап?

Эртегиме? Ярайма?
Тынъласанъыз арымай,
Айланайык кораз бан,
Собъ — шагырай, сарымай.

Собзим сизге яравын,
Ярамавын, анълайман.
Сизде болып каравым,
Собзиме кунт сайлайман.

Яман кайдай, мерт кайдай?
Эртеги — акыл меканлык.
Тынълаганнан не пайда?
Алмасанъыз акыллык.

...Кашкыншыга
Катала
Туъскен,
Катгы шабады.
Калакайы койнында,
Бавырына басады.

Туъскен куска катала,
Октай оътти авылдан.
Сонъ орманнан, каладан,
Шокырактан, тавлардан.

Эки туън мен, эки куън
Шапканнан тап безгенде,
Этсин ога ким кувгын?
Токталды бир оъзенде.

Ерге яйып ямшыды
Олтырган кос янында
Коврди ымлап койшыды,
Айраны бар касында.

Алады ол окында
Ишимлигин увыртлап.
Йок ты оътпек колында.
Кораз келди кыйканълап.

— Кукареку! Конакбай! —
Салам! Салам аълейкум!
Меним атым — Коразбай, —
деди юмсақ айле тил.

— Ва, аьлейкум, ва салам!
Кайдан шыктынъ айланьп?
Олтыр ювык, ва, балам, —
деди койшы куваньп.

— Оьтпексиз ас ишесинъ, —
деп кораз оьзеленди.
— Йогын тувра коьресинъ, —
Конакбай куьезленди.

— Иемиздинъ оьтпектен
Дуьмбижи коьп, соьзи де, —
Айтайым ак юректен, —
Кызармайды юзи де.

— Белки, соьйлеп оьткир сен,
Исте кайрат тувьлсынъ, —
деди кораз, — шуькир, мен —
Сый ман, коьрип турьсынъ.

Колымдагы калакай,
Болсын сага шагырай.
Даьми онынъ татуьлы,
Денге десенъ — ягымлы.

Коьп ийгилик сагьнып,
Койшы куьлеп, куванды.
Шымтып оьтпек, каьынып,
Увьртлады айранды.

Шакьлдатып танълайын
Еди сонъгы кесекти.
Таьвести ол айранын,
Мактай берип оьтпекти.

Айтып алхам дулилля,
Коьзин кьсты коразга.

Қурсагы ток. Ля-ля-ля,
Болар хабар курувга.

«Муьсиревди айтайым,
Оны янлас кушаклап...» —
Десе авыз ашайым,
Кораз турды кыйканълап.

Этиги мен тебинди,
Этип юзин аясыз.
Элесленди эм эсти,
Талап салды такатсыз:

— Кала, таьтли оьтпегим?[?]
Соьле аьле бер тавып!
Йок ты туьйир кесеги,
Юргистермен шер кавып,

— Бу не соьз ди, айьмедет!
Кажавынъа — куьдирет.
Сен — куьлдиргиш маьмлекет, —
Этти койшы куьнъирт бет.

— Йок соьзимде кажавлык!
Кажав кайда, куьлмесем?[?]
Менде кайдай айыплык,
Оьзимдикин тилесем?[?]

Карт кайгырды: «Айьмедет!
Билген эдим йигит деп,
Соьзи болып май, сербет,
Тулык экен тумсык бет!»

— Тилинъ кайтип бурылды,
Мундай талап салмага.
Неге бу соьз курылды,
Эсабынъ йок айтпага.

Оъзинъ бердинъ колыма, —
Деди койшы. — Каныкпа!
Алып, аьше, болама,
Туъскен затты курсакка?

— Эш бир зат та билмеймен, —
Акырды кус бектен-бек.
Ойын тувыл, куълмеймен,
Калакайым бек керек!

Тагы да бек тебинди,
Этип юзин аясыз.
Элесленди эм эсти.
Талап салып такатсыз.

Койшы басын ыслаган,
Эсин-дертин йыйганша,
Конак кармак таслаган,
Кобъзди ашып юмганша.

— Калакайды бермейсинъ,
Койды савга этерсинъ.
Ковнъилимди коьрмейсинъ,
Мырадыма етерсинъ.

Дегени де бир болды,
Отарга ол окталды.
Артты ийнине бир койды,
Токталды да, йогалды.

Йыгылмага аз калган,
Койшы коска таянды.
Конак кораз — сазаган,
Йота ызын калдырды...

Балапанлар уяда
Анасыннан ем саклап,
Авызларын ашкандай,
Сиз ашкасыз. Не тынълап?

Эртегиме? Ярайма?
Тынъласанъыз арымай,
Кезейик биз кораз бан,
Собзим — шагырай, сарымай.

Собзим сизге яравын,
Ярамавын, анълайман.
Сизде болып каравым,
Собзиме кунт сайлайман.

Яман кайдай, мерт кайдай?
Эртеги — акыл меқанлык.
Тынълаганнан не пайда?
Алмасанъыз акыллык.

...Кашкыншымыз
Баягы
Шабувында
Тырпанълап.
Айлак авыр, ах юги,
Адымлайды аянълап.

Оъткеннен сонъ озеннен,
Шыкты калын орманга.
Тартынмады ол туыннен,
Етти бир куын авылга.

Авылда той, харс согув,
Кобыз кувнак тартылып.
Арув тайды, ялыгув,
Юрек тез-тез согылып.

Не сеслер, не давазлар
Эситилди занъырап.
Соғылды давылбазлар,
Кораз барды зыранълап.

Сыбызгыдынъ сырласы
Тоъгерекке тоъгилип,
Кылкобыздынъ саз сеси
Шыкты, бирлес каърленип.

Домбыралар соғылды,
Халк коърсетип куъезин.
Толкын ийттеп толкынды,
Акты йыр, анъ денъизи.

Халк завклыкка байланып,
Кувнак йырлар йырланып,
Кызлар, яслар сайланып,
Атшабыслар куралып,
Сербетсувлар ишилип,
Уйге байрак илинип,
Аър кимге сый этилип,
Тамада соъз йоъпленип.

Бу не завклык десенъиз?
Савлай авыл биледи:
Мырза кызын киевге
Беруъв тойын этеди.

Ийгиликке шав-шувлы
Салып келди Коразбай.
Кепелейли кой — уллы.
Деди: «Кайда мырза-бай?»»

Кейфленген уй иеси
Буъгуън айлак коънъилшенъ.

Калдырып ол тоьресин,
Конак алды тенъинше.
— Бу кара кой, ягымлы,
Сийрек ян — бу мал сизде.
Тойга сымар, кабыллы,
Келдим узак, ал, оьзден.

Атынъ узак белгили,
Мырзалардынъ мырзасы.
Келдим тоьгип коьнъилим, —
деди кораз, кылпысып.

Конакты хош коьрдилер,
Тоьрде орын бердилер.
Коп муьсирев айттылар,
Зияпет сайлап салдылар.

Ийгиликти ырымлап,
Кара койды сойдылар.
Тез муьшелеп, тазалап,
Сыйландылар тойшылар.

— Эти — этке, сорпа — бетке,
Калай ийги савлыкка, —
Мактадылар такпак этип,
Тилек айтып конакка.

Конак коьзи — муьйисте,
Онда келин олтырган.
Кобнъили — яс келинде,
Ога эсин алдырган.

Аьруьвлиги юзиктей,
Баска ондай таппассынъ.
Калай юрген коьзикпей?
Бир коьрсенъ, эш мутпассынъ.

Тотыгустай юргени,
Бели увыс, билинген.
Ишсе, сувдынъ кеткени
Тамагыннан коьринген.

Наьзик, ап-ак бутлашык,
Оны алган — наьсипли.
Янынъа тек яракшы.
Кораз болды куьйикли.

Шыгардылар конакты
Ойнамага келин мен.
Наьндуьриктей айланды,
Ушты, ушты коьнъил мен.

Арымады биювден,
Токтаягын ол мутты.
Куьйгелеклеп куьювден
Кайгы-каста ол ютты.

Арасында кылпысып,
Стоьллерге карады.
Биревлерге янасып:
«Даьмлиме?» — деп сорады.

Мырза турган боьлмеге
Йигитсиреп атылды.
Эм тез шыгып ол тоьрге,
Конакбайга тагылды.

Алдындагы кой басын
Таьвесипти мырза-бай.
Симиргенлей сорпасын,
Берлисиди Коразбай.

Этиги мен тебинди,
Эбет юзли, аясыз.

Элесленди эм эсти,
Талап салды такатсыз:

— Кара койым — байлыгым.
Солье-аэле бер тавып.
Мен коьрмеймен ушкынын,
Юргистермен шер кавып.

«Кукареку!» —
Кышкырды,
Уйди кийди басына.
«Конак, эште, алжыды», —
деп халк келди касына.

— Бер койымды, бермесенъ,
Бер мага сен кызынъды!
Ковнъилиме етпесенъ,
Коврсетермен ащувды.

«У-у-у...» деген сес ййылды,
Сасып, тынды ямагат.
Ойын-куьлки тыйылды,
Кораз этти машакат.

Ашувы бек козгалды.
Уй иеси — мырзадынъ.
«Намыссыз, наьлет коразды
Ысланъыз!» — деп буйырды.

Ысланды эм сойылды,
Тазаланды, ювылды.
Эм тасланды казанга,
Салынды сыпырага.

Коразбайдынъ акында
Хабар сондай, кутылды.
Не билдинъиз хабардан,
Не зат онда айтылды?

Намыссыз кораз — оьмирсиз
Болган уьшин хабарда.
Тувмайды йыр негизсиз,
Оьмирли йыр яшавда.

Оьмирли эм оьрисли,
Туьсинимли, туьзликли.
Азба усас коразга,
Нас караган яшавга?

Бетсиз болып, уятсыз,
Непсин тыйып билмеген.
Киси болар онъмавсыз,
Уьмитине етпеген.

Яман кайдай, мерт кайдай?
Эртеги — акыл меканлык.
Тынъласанъыз бек пайда,
Тек алсанъыз
Акыллык.

Тамыз

Поэма

Айтсалар да,
Заман деген дарман деп,
Тек мен уьшин
Заман болды мараздай.
Болды-ав
Кан тамгандай ярамнан,
Кеткен сайын
Заман эш арт карамай.

Кеткен уьшин
Заман бизден атланып,
Эстеликте
Эскирмейди эскеруьв.

Куърсинувли
Куьнлериме байланып,
Бу зат болды
Юрегиме тешкеруьв.

Болды бу зат
Юрегимде тешкеруьв,
Тыныш бермей
Шалынган сес — кулакта.
Кобньилдегин
Сага, окувшым, еткеруьв —
Мага борыш.
Созим болар узактан.

Мен озимди
Тап шуьшлидей коьремен,
Шуьшлимен. Тек
Билмеймен ким алдында?
Эм не шуьш ти?
Явап излеп юремен,
Баягы сес
Каравылдай касымда.

Баягы сес
Каравылдай касымда,
Ол не сес ти
Оьзин дайым билдирген?
Аявлы сес келген
Узак йыллардан,
Кобкиректе
Эжуьв аваз туьздирген.

Эжуьв аваз.
Боларсынъма яваплап:
Бакты неге
Больип ортак ошактан,
Аьпте неге
Айырылды кардаштан,

Аьлем¹ бойлап
Тувдыкларды шашкышлап?

Ювыкларды
Бакты неге таралтты?
Не кадер мен
Излесем де, таппаспан,
Сосы кыйын
Соравларга явапты,
Кенем айтпай
Билгенимди болмаспан.

Энь де бас деп
Айтаягым, билгеним:
Мен де — ана.
Аьвлет — коьрки яшавдынъ.
Балаларым
Коьрмегендей бир-бирин
Унамайман
Туьзилгенин бактыдынъ.

Унамайман.
Туьсиме де энмесин.
Отягардынъ
Иргесин берк каларман.
Сондай кысмет
Уьй бирлигин боьлмесин,
Бола калса,
Оьзим шуьшли боларман.

Кавым ата-бабаларды
Бактысы
Шашкан уьшин
Аявсыз тым-тыракай.

¹ Аьлем — дунья.

Мен — бугуьнги —
Бугтин яшав элшиси —
Шушлимен-ав,
Белки, сосы затка да?

Мен — бугуьнги —
Шушлименме? Билмеймен.
Тынышымда
Коймаган бу давазга
(Эм сол шушти
Алар ушин озимнен)
Шалысайым
Сырлас созим айтпага.

1-НШИ СУВРЕТ

Мен конакта.
Румынияда айландым.
Кавказ якта
Бола турып ойларым,
Бухарестти,
Карпат тавлар бойларын
Кобнъл алган
Коркли бав деп анъладым.

Узак йолга
Шыksam, бобтен, озимди,
Эртегинь
Аьдеминдей сеземен.
Уршыгым бар
Бугтин эткен уйимди,
Йиптинь ушы —
Юрегимде, сеземен.

Сосы алат —
Асаба муьлк анамнан,

Анама да
Тийген аеѝ колыннан,
Оѝткен яшав
Сынавлардынъ йолыннан,
Ока йиби
Таѝвесилмес алтыннан.
Алтыннанма?
Белки, йип куѝн шувактан?
Тап янлыдай
Сезгир куѝши сезимли.
Тандырыма
Байланыс пан куванткан,
Берк, уѝзилмес,
Оѝмирликке сенимли.

Тек уршыгым
Оѝзгелерге коѝринмес,
Йиби онынъ
Айкасувлы мени мен.
Уршыгым бар —
Яшав-бактым суѝринмес,
Суѝринсе де,
Тартар, эмлер йиби мен.

Кыймылдадым.
Кыймылдайды уршык та,
Алтын йибин
Бир йиберип, бир йыйып.
Акылда ой:
Яшав тувыл — ойыншык,
Арт йылларды
Тешкерейим бурылып.

Бухаресттен
Шыккан поезд алгасап,
Арт калдырды
Кырлыкларды, тавларды.

Кушак яйган
Шоьл коьринди алгыслап
Эм шоьл бойы —
Кувйтеньлеви койлардынъ.
Добруджадынъ
Бас каласы — Констанца,
Тербетилип
Конган денъиз ягага,
Узын орам,
Кафе, автостанция,
Бопаз отель —
Еттик конак меканга.

Келген туьрли
Кыраллардан поэтлер
Поэзия
Байрамына хошланып.
Дослык уышин
Тень согылып юреклер,
Канатлы соьз
Бавырланды анъланып.

Байрам кезди
Кетпегендей эш эстен,
Яшавында
Яйнады порт каладынъ.
Европа халк
Тиллери мен тенълесте
Ногай кыздынъ
Йырлары да сыйланды.

Карлыгавдынъ
Бийигинде айланып,
Туьзлигинде
Тоьрин тапкан йырларым.
Калкыдылар
Денъиз сувда сукланып
Эм Дунайдынъ
Кезди яга бойларын.

Коьргенимде
Коьрмегенди туьсимде,
Куьшли сездим
Наьсип, кувнав анъларын.
Аьлемет те
Аьлемнинъ бир шетинде
Занъыраса
Ата-баба йырлары.

Йоьлыгыслар,
Кыдырувлар, кешликлер,
Арып кайттык
Олардан биз отельге.
Куьлп-куьлп этип
Куванышлы сезимлер
Коьрклик берди
Санамалы куьнлерге.

Ама бир куьн
Фойесинде отельдинъ
Оьз-оьзиннен
Шанышылды юрегим.
Кысылдыма
Йиби алтын уршыктынъ,³
Ушып коңды
Тувган якка коьнъилим.

Кери кайтты
Тез арадан коьнъилим,
Сезип турдым
Биревдинъ коьз карамын.
Коьзлеримди
Коьтердим мен йигерли,
Мага карап
Бир кыз этти адымын.

Аьруув, аьйдик.
Касы-коьзи кыйылып,

Суьйдимлиги —
Ишке ярык салгандай,
Кара шашы
Аркасына куйылып,
Эртеден ол
Таныс мага болгандай.
Эне меним
Авылымнынъ обзиннен,
Сондай таныс.
Айланады ойымда.
Кобзлеримди
Алалмайман юзиннен,
Не зат ушин
Келген экен ол мунда?

Ойлар тагы
Туьрленди сол арада
Бийлеп алып
Кобньилди тез огына.
Мен — анъкылдак.
Азба усас дуньяда?
Ымтылган кыз
Кайткан кери орнына.

Тешкеруьвли
Карам ша, тап сорагдай?
Кобзлеп турган
Бавырмалы турмысы.
Унсиз расув —
Болды мага буравдай,
Туьн кыйналдым,
Болмаганга айкасып.

Эртенъликте
Сол кыз тагы кобринди,
Сол баягы
Орнында олтырган.

Тагы турды,
Бас ийгендей сезилди,
«Усатады» —
Деп ой келди басыма.

Обкинишке,
Сонъында мен анъладым,
Усатпаган,
Саспаган, а таныган.
Танымаган—
Мен экенмен синълимди,
Ойларымда
Эки акыл айланган.

Кобрдим оны
Тагы концерт залда да,
Онда ятлав
Окыдылар поэтлер.
Тек кыз турды
Кобзлеримнинъ алдында,
Сыгылысты
Кобкиректе сезимлер.

Ятлавымды
Сынъар ога караттым,
Аьр шувмакты
Онынъ ушин язгандай.
Поэзиялык
Собзим айтып айкастым,
Туьзем кобир
Арамызда тургандай.

Болалмадык
Биз расып сол кобирде,
Завкланмадык.
Кенъесип, собз авысып,
Болса да ис
Кобрингендей туьсимде,

Кыз карамы —
Яшавымда, айкасып.

Бу расувдан
Мунълы сезим сересип,
Коптен бери
Эстен элес таймайды.
Кыз карамы,
Баягы сес ялгасып,
Явап сорап
Артымнан эш калмайды.

2-НШИ СУЪВРЕТ

«Констанца,
Констанца, аман кал!» —
Поезд сес пен
Сыбырдайды эриним.
Констанца
Тая берди армаган,
Кыз карамы
Салып юрек туыйинин.

Бухарестте
Бакты этти савгасын:
Бас калада
Растым ногай алим мен.
Тилмашсыз да
Болдык сырлас айкасып,
Тувган тилде
Лахырдастык коьнъил мен.

— Констанцада
Синълинъди сен коьргенсинъ,
Собйалмадынъ
Сен оны ман, обкениш.

Юз йыл артта,
Аьли эки юз, билгейсинъ,
Айырылысув
Эм коьриспев — кыйын ис.

Солтта, сени
Эм оны да анълайман,
Кобп юз йыллап
Уяланган аьсирет.
Кобкирекке
Кус конгандай кувнайман,
Сени коьрип, —
деди аьлим. — Аьймедет!

Неше юз йыл...
Эскирмейди эскеруьв:
«Маажир йыр»¹
Шальнувлы кулакта.
Куьшли эди
Туьркте² азан шалдырув,
Оьтип келди
Кобанга да тав-тастан.

«...Эй, ногайлар, Османлыга келинъиз.
Аьр яхшылык Османлыда — билинъиз», —
Деп ногайга таймай кагыт атарлар,
Сол кагытты коьрип ногай агылды,
Артыннан калынъ шеркеш тагылды.
Кумыкларга йылкы, тувар саттылар,
Иесиз малдай кырга аттылар.
Кумыклар оны коьрип кутырды,
Ама бизим кыйынлыктан кутылды.

¹ Сосы эм оьзге кулланылатаган халк йырлары Ашим Сикалиевтинъ «Айт десенъиз, айттайым...», «Сынап карап сырласып...» деген йыйынты-
кларында баспаланганлар.

² Алдын заманда Румыния Туьркке кирген.

От кемелер алек болды Кериште,
Муны кимик эш коьрмедик бир иш те.
От кемединъ аркалыгы айырылды,
Ишине денъиз сувы агылды.
Кемешилер кайыкларын коьзледи,
Хатын кызлар бавырын тутып бозлады.
Османлыга шеркеш пинен тенъ кеттик,
Стамбылдынъ шахарине тез еттик.
Еткен уьшин бу гавирден не таптык?
Аьр авылда ялшы крым татарлар.
Шеркешлер тутып кызын сатарлар,
Аьр калада нешеси мынъ ногоайлар,
Вай, кырылып, толган уллы тогайлар.
Сувеклерин туьрклер ювмай атканлар,
Калганлары балаларын сатканлар.
Ярык дунья бизге терис айланды,
Хатын-кызлар туьелерге байланды.
Каргысымыз етсин наьлет туьрклерге,
Намысларын саткан пара коьзине,
Вай, ыйнандык намартлардынъ соьзине.
Курсаклары толган шарап-кахуеден,
Орамында юрип болмай кахпеден,
Карашынъыз пақыр ногоай аьлине,
Бир пайдасыз зая болган малына.
Ялган йоктыр бу соьзимде: тынъланъыз,
Османлыда яханемдир, анъланъыз!»

— Синълинъ эди,
А мен сенинъ кардашынъ, —
Деген соьзлер
Ойларымнан айырды.
Эртеси куьн
Оьзгелер мен таныстым:
Тувдыклар ман,
Кардашлар ман айландым.

Эки юз йыл.
Эм биринши бу расув
Зульфия ман,
Энвер, Недрет, Отар ман.
Касымызда
Тап аккандай Кобансув,
Мен эртеден
Айкаскандай олар ман.

Тап коьринди:
Авылымнан ямагат
Яшагандай
Европалык калада.
Уйкенлерден
Эситтик коьп маслагат,
Биздегиндей
Ниетлик бир оларда.

3. КОЫШУВ АКЫНДА ТОЛГAVДАН

Бу не сес ти
Оьзин дайым билдирген?
Баягы сес
Каравылдай касымда.
Кокькиректе
Эжуув аваз туьздирген,
Аявлы сес
Келген узак йыллардан.

«...Я хайырга, я шерге деп,
Стамбылга халк коьшти.
Кокьшти болса, не тапты?
Алпыска келген каралар,
Эмшектеги балалар
Берен калгыр туьрк еринде
Яяв юрип, сув таппай,

Ахырында кум капты!
«Хайырга» деп, эл коьшти,
Хайыр кайдан табылсын,
Хайыр сувга кеткен сонъ?

Эл сукланган
Ак Кобанды калдырып,
Ер яртысы Кара денъиз как ярып,
Копь ногайым
Туьрк ерине еткен сонъ?
Бу ногайдынъ арам оьлгир
Бийи минен мырзасы,
Юмле халктынъ ызасы,
Ишинде айьлели тириси,
Эш калдырмай баьриси
Авылымызды таьвести!
Олтыртаяк болады
Эменнинъ бийде-сисине,
Тамашамыз калады,
Акыл салып ойласанъ,
Булардынъ эткен намарт исине.

Эсап этип карасанъ,
Копь савнелер авысты,
Кобьксиген
Ийт мырзалар эрисип,
Аьлем майтак, коьп ногай,
Калынъ ногай авыр юртты таьвести.
Эдил-Яйык эки сув:
Бир савнеде
Яйыкка да сыймадык,

Бир ягы ойпанъ кум биткен,
Бир ягы каткыл яр биткен,
Балдырганы билектей,
Кымызлыгы куьректей,
Бакасы койдай шувлаган,

Балыгы тайдай дувлаган,
Тасбакасы атандай
Йыланы бар бакандай,
Батлавыгы
Шоьккен туе таптырмас,
Балыгы йылкы яптырмас,
Бакасы туьн уйкынъды таптырмас,
Сав дуньяга бергисиз Эдил сув,
Бир саьнеде
Эдилге де сыймадык.

Бассызлар ол саьнеде бизлерге
Бек дувлаган бас болды,
Бир-бирине кас болды.
Яйылып кырда яшаган,
Кымызы ман кой йилигин ашаган,
Эллерден эллер оьтип макталган
Айдынлы ногай юрты тас болды.
Кыл ялавлы душпан бизге кас болды.

Ери еннет, сувы сербет,
Кешинмеге, куьтинмеге колайлы,
Эриккен куьн Домбайлы.
Эл сукланган ак Кобанынъ
Топпа-толы ногайлы.
Ер юзининъ коьрки деп,
Агашы айбар караган,
Шоқырагы шор-шор этип агаган,
Кьювлы яга Кобан бар,
Кобанда айыры куйрык сабан бар,
Кобанда тарам-тарам тогай бар,
Тогай толы ногай бар!
Бу не деген Кобан толы эл эдик,
Нешик яшай туры эдик,
Ярлылык пан ялгызлык бизге йос болды...»

Айтсалар да,
Заман деген дарман деп,
Тек мен ушин
Заман болды мараздай.
Болады-ав
Қан тамгандай ярамнан,
Кеткен сайын
Заман эш арт карамай.

4. ДУНАКАЙ — ТАҢДЫР ОТЫН САҚЛАВШЫ

Обкиргендей обкинишлик — йырларда.
Тувган яғым — яшавым эм эртегим.
Мен болайым кайда, кайсы яқларда,
Обзине тартып айланады уршығым.

Уршығымның терең кеткен йибинде
«Дунакай» деп язылған ат ойымда.
Кобп зат тутқан Дунакай обз эсинде,
Бу хабарды билген ата-анадан:

Қара куслар, тап қазады билдирип,
Айланады кара куслар тоьбеде.
Басларына ак шалмалар шалдырып,
Ят аьдемлер кыдырады уй-уьйден.

Аьйлежи тил уьлестиремиз наьсип деп,
Эсигимиз сизге кенънен ашық деп.
Койнынъыз калай бос деп, обгитлеп,
Салды кызыл юмырткалар, байлык деп.

Қысметсиз халк обмир наьсип куьсеген,
Хош соззлерге ьйнанды эм алданды.
Аьзирленди йолга кишкей эм уьйкен,
Аьзирленди йолга кишкей эм уьйкен,
Аьзирленди... кара куслар айланды.

Ушсыз сатып, саталмаса, котарып,
Малды-муълкти тым-тыракай эттилер.
Ата-баба мезарларын калдырып,
Кобз кыздырган узын йолга туъстилер.

Арбалылар, арба йоклар яявлап,
Тизилуъвли асыктылар аянълап.
Кобпке дейим ийтлер барды ярбанълап,
Не тоъздилер кетуъвшилер эл таслап?

Алыс йолда азаплыкка коьндилер,
Танъкы аска, сув йоклыкка куътинип.
Нешевлерди йол уьстинде коьмдилер,
Суьйрелдилер, уьнсиз коьзяс ютынып.

Оьлим болса, дуныяга тувув да
Бар ды, сайсы... Энгенлер де болдылар.
Юрт таславды кешкен тувыл, язув да,
Айлак кыйын. Калемге каьр салдылар.

Ак Кобаннынъ оты турсын бизде деп,
Кызув алып казанына салыпты,
Эл ялыны янып турсын туъзде деп,
Тандыр отын алган абел болыпты.

Юрт оты ман йол бойынша йылынып,
Барсалар да коьшуъвшилер тырпанълап.
Эш бирев де кайтпага деп бурылып,
Ойланмады. Эм кашпады адалап.

Тандыр оттан алып кызув, тамызлык,
Ас астылар, ялын яйнап юзлерде.
Эм кол-колдан уьлестирип яндырык,
Болды ялын йол коьрсеткиш туьнлерде.
Сонъы йоктай йол аздырды, тоъдырды,
Бир куьн йолды Дунай бувды сусланып.

Сувсынуды болармекен кандырып?
Атылдылар коьплер сувга ясланып.
Калай коьп сув. Тынышсызлы селсенип,
Йол бувылган. Адымлавга йол йок та.

Тентиревге белди бермей, бирлесип,
Сосы ерде арт кайтпага болатта.
Кайтпадылар. Оьтуьв каьрин шектилер,
Сыпластылар сыйганлар от кемеге.

Сыймаганлар коьп амаллар эттилер,
Мыратланып, бувган сувды оьтпеге.
Кайтпадылар. Шувласып каьр шектилер.
Даньыр-дуньыр ясадылар кайыклар.

Коьликлер мен сув йолына туьстилер,
Бир-бирине согылысты толкынлар.
Табиат та, коьпти коьрген Дунай да,
Калтырады, каарланды, аяды.

Арт кайтпады ташанып бир ногой да,
Аье-куье, сувдан оьтуьв басланды.
Яс аьел де, алып отлы казанды,
Хайыр айтып, орынласты кайыкка.

Яс эр киси салды исси савытты
Аягы авыр пишесине ювыкка.
Ортасына етер-етпес Дунайдынъ,
Кут давылдан болды алабуркасын.

Шуьшлерине йолыктырув басланды,
Олар коьрди юртты таслав язасын.
Неше кайык актарылып агын ман,
Аьжелсизден неше аьдем ютылды.
«Тувган ягым, аьруьвим, ак Кобаным», —
Деген коьп карт, оьлип, сувга тасланды.

Бу арада эситилди Дунайда,
Янғы тувған саббий сеси ышкынып.
Коркыныштынъ, кавыфлыктынъ отында,
Бала тапкан кыскажаклы, кыйналып.

Давыл тынды. Йылмайды ай Дунайга,
Тогерек як янғы янды ят коьрген.
Тутып саббий кевдесин от алавга,
«Дунакай» деп ата ога ат берген.

Сол Дунакай Добруджадынъ еринде
Аьел курган. Ислеп, юз йыл яшаган.
Кобан оты янган дайым уьйинде,
Оны ога ата-ана калдырган.

Сосы от пан коьп тандырлар янланган,
Янғы ерде, аьсирет сый этилип.
Тандыр суьюв коьп йыллар ман тавланган,
Кыйын коьруьв сезими мен шегилип.

Куьни етип оьлеектинъ алдында,
Тувдыкларын Дунакай карт шакырган.
— Олтырынъыз баьриниъыз, — деп буйьйрган.
— Оьсиетим: бек аьдуьвлеп сакланъыз, —
Деген. Отка аьсиретли караган.
Оьмирлерден келген эске эжуьвлеп,
Акырыннан сосы йырды йырлаган:

«Айлана аккан ак Кобан,
Айырым-айырым кенъ тогай.
Кайда кетти, йойылды,
Ягасына яйылып конган коьп ногой?
Кобан бойы коьп агаш,
Агаш басы туьрленди.
Тох, аймедет, яман ялган дуныя
Басымыздан туьрленди...»

5. СУЪВРЕТ

«Ногайым, сен ногайым,
Қайда барып онъганынъ», —
Бартта суъйтип айтканынъ,
Не затка бугынганынъ?»

Қайғынъды эм шеринъди
Йырларынъа салганенъ,
Йырга сенинъ заъринъди,
Оъкинуъвди айтканенъ.

Куъйдирген сонъ авызды
Исси суътке аявсыз,
Уърип ишсенъ ювыртты
Неге болдынъ навасыз?»

Сатылынган бийлерге
Сен иерип не эттинъ?»
Сен олтырдынъ бизлерге,
Нелер коьрдинъ, не шектинъ?»

Шашырадынъ эллерге,
Неге кеттинъ Мисирге.¹
Сугалмаса бай басын,
Халкты кайдан аясын?»

Қыргын-пышак коьргенинъ,
Қим ушшин ди ногайым?»
Тентиревге еткенинъ,
Коьп алдандынъ, улгайып.

Улгайдынъ сен, улгайдынъ,
Не боларсынъ улгаймай?»

¹ Мисир — Египет.

Эдигединъ уллары
Сойыссалар, уялмай?

Керек эди оларга,
Басларына тажлы боьрк.
Боялувлы канларга
Боьрк аькелди кимге коьрк?

Неше йырлар йырланды
Бактысызлык акында?
Йыр соьзине кан тамды,
Каьсуьветлик — анъында.

Домбырашылар йолларда
Мунълы сазлар сызлаткан.
Элди таслав — талавдай,
Аркаларга анълаткан.

Ама ханлар, мырзалар,
Авысса да оьмирлер,
Бир тайпадан болганлар:
Тек бас каьрин шеккенлер.

Эски йыр тап ярадай,
Эситиледи кайгайдан.
Таьвесилмес сорагдай,
Тенъселмеген ногайдан.

Ябыскак сес касымда,
Оьзин дайым билдирип.
Не айтылады сол йырда,
Эжуьв аваз туьздирип?

«Ормамбет бий оьлгенде,
Он сан ногай буьлгенде,
Элимиз барып ятыпты,

Манап¹ деген сувына.
Балкан деген тавына.
Барар еринъ Балкан тав,
Ол да бизим коьрген тав».

Не зат уьшин оларга,
Ата-баба кавымга,
Балкан тавлар керекти?
Бийлеп кетип юректи.

Юртты таслап кашкандай,
Не зат онда мутканлар?
Тыймага бас болмаган,
Уьмит йолда толмаган.

Элди, юртты суьювди,
Кайгыдан иш куьювди
Аньлар уьшин тереннен —
Оьткермекпе оьтиннен?

Элди, юртты суьювлик,
Янга оьткин иссилик,
Аньлар уьшин, таймавын,
Керекпе Эл таславынъ?

Таралганга тарамлап,
Кимди болар куьналап?
Элди куьсев-мараздай,
Ябавы йок соравдай.

Йьырга салып кайгысын,
Шегип яшав язасын
Кенъ дунья тар болды.
Халкым неге заьр болды?

¹ Манап — Дунай.

Ят якларда турганда,
Тувган ерди суйгендей,
Тура-турып эл-юртта
Керек суййип билгендей.

Добруджадынъ ногайын
Эске йыйы аламан,
Мен коьргемен ойынын,
Сагынсам, йыр саламан.

Мутылмас сол расувда,
Бийидик эм йырладык.
Заманнынъ — танъ атканда —
Тез кеткенин анъладык.

Мине поезд козгалды,
Якын вагон шайкалды.
Уйкы келмей коьз талды,
Кулакта йыр шалынды.

Бизим аьпте-кардашка,
Тувдыкларга, досларга.
Эл-юрт болган Добруджа,
Сый коьринди яныма.

Аманласув адатты
Мунъшылыкты демевлеп.
Йольгып тек мажады,
Тынысландым эркинлеп.

Аьзиз Элим, айбатлым! —
дедим, келди кышкыргым.
Суййиништен айландым,
Айланганнан уршыгым.

Тагы бираз — ак Кобан,
Ата юртым, ак ювсан.

Эли бардынъ яны бар,
Яны бардынъ суъри бар.

Байлыгы ша янымнынъ
Ак Кобаннынъ оты бар!
Эли, юрты болганнынъ
Аьдем деген аты бар.

Сосы оттынъ ушкыны
Каерлерде янады.
Онынъ исси ялыны,
«Эки юз» санды язады.

Эки юз йыл тамызлык
Сак сакланып янады.
Юреклерге — дарманлык
Зере тамып турады.

Кый коьтерсенъ авдарып,
Болар ногай шыгарып,
Дегендей халк таралган,
Кимди болар куьналап?

«Бири кетти Кырымга,
Бири кетти Урымга¹,
Баьтир эрдинъ баласы,
Биз де кетип барамыз
Бийик тавдынъ кырына»... —
Деп язады Казтувган.²
Элдинъ ери — еннеттей,
Сувы болса — сербеттей.
Анъламай бу татувды,
Пайдасы не кетуьвдинъ?

¹ Урым — Византия, аьли Туьрк ери.

² Казтувган — XVII оьмирдинъ ногай шайири.

Ормамбетке шуьшлилик
Этилсе де бир йырда.
Янъылысты эткенлик
Болмас бирдинъ басында.

Болган авыр бу затка,
Эште, шуьшли баъримиз.
Элди суьйип бап-баска
Йойганнан сонъ, каър — ойсыз.

Ата-баба кавымнынъ
Эткен сосы исинде
Мен буьгуьнги аьдемнинъ
Шуьши де бар, эсимде.

Неде шуьшли десенъиз?
Бар юректинъ туьйини,
Авырыйды, билсенъиз,
Сызлав онда буьлгенип.

Отельдеги кызды мен
Калдыргандай явапсыз.
Сесине де Элдинъ мен
Узак юрдим уьн-туьнсиз.

Сесине де халкымнынъ
Асыкпадым айтпага.
Кешиксем де, калемнинъ
Куьшин таптым язбага.

Тандырдагы алавдан —
Уршык — яшав ыславшы.
От тандырда — тамыздан,
Тамыз — отты сақлавшы.

Тамыз — оттынъ аласы,
Отты этип яракшы.

Шуьшлеместей тувдыкшы,
Бол Эл отын саклавышы.

*Бухарест — Черкесск,
1976—1986 й.й.*

Танъ манъында

Поэма

Танъ манъында...
Каранъалык карманъланып туълейди.
Мен Аллахтан
Тек яхшылык, тек яхшылык тилеймен.

Болмаса да
Бу бурынгы шакларда,
Бурын-бурын... Деп баслагым келеди.
Бу дестаным юрегимде катпардай,
Тек мунъшылык сени, окувшым, куьтеди.

Бурын деймен.
Бурын-бурын заманда,
Сыбыр-сырын коьмип, тыгып ишине
Яшайтаган эди бизим авылда
Ахмед деп карт, таныс болган баьрине.

Коьп Ахмедлер бар болса да авылда,
Бу Ахмедке уьнсизли сый тутылды.
Оьз-оьзиннен кайсы ды бир йыллардан
Бу Ахмедке Танъ-Ахмед деп айтылды.

«Танъ» деген зат ногайдынъ оьзегинде,
Бу соьзлерде эжуув бар деп сайыйман.
Коьп аьдемли калалардынъ оьзинде
Ногайды мен танъ сыпаттан таныйман.

Ахмед деген картка болса, неге ди,
«Танъ» деген ат танълыгына косылган.
Ахмед-карттынъ маразлыгы коьп эди,
Тек «Танъ» соьзи сыржавын да арт койган.

Юре эди аксанълап таягы ман,
Тек «аксак» соьз айтылмады Ахмедке.
Яшады ол авылда «танъ» аты ман,
Куьрсинуьви коьмилип коькиректе.

Граждан кавга коьптен артта калса да,
Тек ярасы турган кайрак-билевдей...
Тутнакта да коьп йыл яткан болса да,
Шуьшлеп оны соьйлемеди бирев де.

Куьлемсирев яйнап мунълы юзинде
Танъ-Ахмедти коьрдим тек бир турмыстан.
Онынъ уйи эди кырлык тоьсинде,
А бизим уй — туьскен ерде ярбастан.

Эм аьр заман келе калсам авылга,
Оны коьрсем, токталдым мен касында.
— Кайсы аьруьв — авылынъма, калама? —
Деп кажавлап сорар эди арада.

— Мундай инсан кайтип яткан тутнакта? —
Оьзелендим, тек бир явап тапшадым.
Соравларым катып калды ярбаста,
Басын ашып хабар бирев айтпады.

«Албаслыды коьрген аьдем — Танъ-Ахмед» —
Деп те айтылган соьз эситтим бир кере.
Сейир эттим бу хабарга. Аймедет,
Кызыксынув коьнъилимде туьркиреп.

Ишимдегин анълагандай ол меним,
Дайым мага бавырмалы карады.

Куърсинсе де, куьлтиретип коьнъилин,
Тек сенмеди мага юрек ярады...

Сол сенуьвди бир болган ис тувдырды.
Нагашатам аьпенди эди авылда.
Бир келгенде: «Савганъ йок, — деп козыды, —
Бола болар аса таяк калада?!»

Таяк коьзлеп неше заман таппадым
Эм уялдым келген сайын авылга.
Савгады мен йок, мутпадым, мутпадым,
Амал тавып, бардым бир куьн базага.

Мине кайда мен излеген савкатлар,
Састым эне, сайлайым деп кайсысын.
Алдым сонда неше туьрли таяклар:
Шокпарлысын, бурма, кайкы баслысын.

Таяклардынъ ярасыклы бирисин
Танъ-Ахмедке савга этип узаттым.
Бек суьйинди, тергеп таяк туркысын,
Козтеректинъ агашы деп анълатты.

БОЛМАСА ДА ОЛ КУБЫГУЛ...

Яздынъ ялпак куьнлеринде
Не ийги шак аксамда!
Тек рахатлык коьзлеринъде,
Рахатлык сав авылда.

Кокьтинъ туьси боьздей болган,
Кобрмессинъ бир сызыкты.
Ах, бу хатын соьзден калган,
Пише куьпке асыкты.

Тобгеректи шынълаткандай,
Балалардынъ сеслери.
Амал йокъ созъ анълаткандай,
Ойында эс-дертлери.

Картлар шыккан ямагатка,
Курып уйкен лахырда.
Боладылар ясаргандай,
Кажавдан эм хабардан.

Авылымнынъ кушагында,
Енъиллигим елпилдеп,
Яз тыныслы орамында
Адымладым, куълпилдеп.

Корасынынъ тап туьбинде,
Олтыргышта конъкайып,
Орынласкан Танъ-Ахмед те.
Ийт касында — тонъкайып.

— Аьруьвсизбе, атай? — дедим,
Келип онынъ касына.

— Аьруьвлик коьр, балам, — деди
Эм олтыртты янына.

— Бираз тыншай, — деди мага, —
Сиз арийсыз калада.
Авыл ийги айкаспага,
Болсанъ да не шагынъда.

— Ялыкпайсынъма, атай? — дедим,
Не де болсынъ созъ этип.

Ол, явабын айтпай, куьлди,
Кийиз боьркин туьзетип.

— Аякларым, билгей эдинъ,
Каралдыма байланган, —

Деди, сонъ ол. — Кобргей эдинъ,
Белки, куьним саналган.

Эртенъликте суьйинемен,
Ашылды деп коьзлерим.
Аяк басып куьтинемең,
Катпаган деп тизлерим.

Тилим соьзлер айтады деп,
Завкланамаң куьниме.
Деним аска тартады деп,
Сукланамаң оьзиме.

Ялыкпаймаң, сол тувылма?
Тек болмайым куьлкили.
Куьш туткандай бувынымда,
Таягым бар сенимли.

Савгаң ийги. Тек меним де
Бар ды, кызым, савкатым.
Онда — яшав сезимлерим,
Соьзимде — аманатым.

Сырлары бар ды савгамнынъ
Тынъла хайраң хабарды...
Яз ийиси-ав аксамнынъ
Бийлеп алгаң азбарды.

Соьйлей тургаң Таң-Ахмедим
Кобмилди оьз ойына.
Бирден тынып ундемедим,
Кобзин тигип алдына.

Уьмитиме туьйинмедим,
Сабырланып сакладым.
Аваслыкты соьндирмедим,
Соьзди оьзим басладым.

— Авылдастар арасында
Яралылар коьп тувыл,
Дия, атай, — дедим сонда.
— Мен тувылман Кубыгул,

Корреспондент, сейир болса,
Кенъесейик, шаат йок.
Кызыгувлы айталмасам,
Кешир мени, айып йок.

Хабар тоьксем, узын болар, —
Деди Ахмед, куьрмелип. —
Тизип айтсам, тилим талар,
Эстелигим туьйрелип.

...Авылдан биз йырма йигит
Кеттик Кызыл Аьскерге.
Согысларда аянмадык,
Етип керек аьр ерге.

Россиядынъ кенълигинде
Шапкылап коьп айландык.
Украина ерлеринде
Ат туягын оьнаттык.

Тек Крымда куьреслерде
Яраланды аягым.
Сандыраклап туьслеримде
Досым болды таягым.

Бир заманда ыспайы эдим,
Мен айтпайман эртеги.
Тек алдыды алып юрдим,
Баьриннен артта — эндиги.

— Яранънынъ мен таварыхын,
Ахмед-агав, анъладым.

Анъламайман тутнагынъды...
Сынап ога карадым.

Келискенде союз арада —
Акылыма байладым.—
Албаслыдынъ акында да
Сорарман деп ойладым.

— Тутнак хабар — авыр хабар, —
Деди, — тасы бактымнынъ.
Тек газетке тувыл хабар —
Касуъвети кайгымнынъ.

— Болмай болса, йок, язбаспан, —
Дедим. — Болсын союз меннен.
Сизди тынълап ялыкпаспан.
Язып болмас ол — не экен?

— Терисликтинъ калын коьни
Сыдырылаяк шак болар.
Кобп корлыкты халк шеккенин
Анълавга эм табылар.

Айырылар ак карадан, —
Деди. — Билсенъ онысын,
Балаларды, ах, сондайдан
Алла оьзи сакласын...

Ийт те, бизди тынълагандай,
Кулаклары туьрилген.
Язгы аксам анъкыгандай,
Кобнъиллерди бийлеген.

Таварыхлы Танъ-Ахмедтинъ
Хабарынынъ толкыны
Дуньясына алып кетти,
Козгап юрек сольгын.

*АЛБАСЛЫДЫНЪ
БИРИНШИ КОБРИНИСИ*

...Кызым, билсенъ,
Ашлык эди,
Кара ашлык сол йылда.
Келип ятты
Еримизге
Эне турган Аздаа.
Ялагайсып,
Ян шанышып,
Ашлык кетти кол-колдан,
Калдырмады
Карув-куышти
Аянышлы аяда.

Обыр коьзли
Коркынышлы
Ашлык кезди кутырып,
Олим куьсеп,
Уйкенди де,
Кишкейди де айырмай.
Кайгы басып
Ана састы
Кобьзясына ютынып,
Тиленишли
Баласына
Оьз ярдамын эталмай.

Коркыныш зат,
Оькиниш зат
Болды сол йыл мени мен.
Не амалынъ?
Тысавланды
Яшавым эм коьнъилим.
Наьсибиме,
Тек аьли де

Уйленмеген эдим мен,
Карт атам ман
Эм карт анам —
Сондай эди аьелим.

Кайдай иске
Бараяксынъ
Аксанълаган аяк пан.
Бизим колхоз
Бндырында
Каравылшы эдим мен.
Кольеткидей
Турдым онда
Туъртенъленип таяк пан,
Исим айлак
Кыйын эди.
Аш коьзликтен бездим мен.

Орамларда
Коьринеди
Кольеткилер юргендей,
Куърсинуьвли,
Оьли ийисли
Авыл кайгы мойсалы.
Аьр ким болса
Уьмит йойган,
Тамам коьрин коьргендей,
Бугынады
Бу талавдан,
Коьрмей яшав амалын.

Куллыгым тап
Яханемдей.
Алдынъда кыл коьпири.
Коьзге — кызык,
Колга — тысав
Болып аслык амбары.

«Тийип болмас
Бир инсанга
Аслыктынъ бир туыйирин!» —
Деген каты
Буйырыктан
Катып турды буйырым.

Аьдемлердинъ
Бетлерине
Карамаска шалыстым,
Аянышлы
Аш коьзлерден
Мен ясырып юзимди.
Ювыкларым,
Кардашларым
Сисип ятса, мен састым,
Тап коьмгендей
Тирилейин
Оларды эм обзимди.

Ел мен бирге
Тентирекшип,
Куьнлеримди озгарып,
Туьнлеримде
Каравылга
Эс-дертим мен байландым.
Аманатлы
Кулыгымды
Сахыйлык пан толтырып,
Ямагатта
Собз айтылса,
Сенимли деп айтылдым.

Аьдетинше,
Исимдемен.
Тап буюгуьндей эсимде.

Сувык куьнлер,
Ашы еллер,
Туьн келеди каралып.
Олтыраман,
Уйкысырап,
Костан кишкей боьлмемде,
Кысып ыслап
Мылтыгымды,
Эски тонга оралып.

Танъ манъында
Кобз юмылып,
Калгып кетип мызгаппан.
Уйкысырап
Эситемен
Адымлар сак басувлы.
Кобргенимнен,
Билсенъ эне,
Калай да мен талмаппан,
Каралдыдан
Бараятыр
Яп-яланъаш Албаслы.

Тизгинине
Еткен шашы,
Бетин явып, куйылган,
Аякларын
Авдаргандай
Бир зат этип басады.
Эсим кетип
Катып калдым,
Тил куьрмелип тыйылган,
Кобринистен
Кейфим кетип,
Акылым бек сасады.

Ясырмайман,
Тувыл эдим:
Коркаклардан, кувыстан,
Бу йол болса,
Қуйылгандай,
Буз аркама, ададым.
Бисмиля деп,
Куткарувды
Мен тиледим Алладан,
Дир-дир этип
Дирилдеймен,
Кетип тамам апатым.

Сол арада
Адап-сасып
Ковзди юмып ашканша,
Узын шашлы
Туынги конак
Кетти амбар артына,
Туьс пе сосы
Деп шекленип,
Явап излеп турганша,
Тагы Албаслы
Келип-кетти
Ковзлеримнинъ алдына.

Токтамайын
Бисмиля деп,
Кулхуады окыйман.
Танъ тез болып
Атса экен,
Деп тилеймен Қудайдан.
Шекленемен.
Бу не обзи?
Албаслыма, тувылма?
Ах, коьринис
Туьс болсын деп —
Сол излевим Алладан.

Танъ атканын
Куваныш пан
Билдирмеге асыккан
Кораз сеси
Эситилди
Уйкы баскан авылга.
Тек коьринис
Коьзлериме
Сагыз болып ябыскан,
Коркынышым
Юрек сыгып,
Тысав салды яныма.

Албаслы деп,
Айтып кара
Коьргенимди биревге,
Авыстыма
Акылы деп,
Калаяксынъ куьлкиге.
Уьндемедим.
Улып-улып
Боран эсти ишимде,
Албаслыдынъ
Ашы ели
Эскекленди эсимде.

Уьренъ-суьренъ
Эте берип
Куьзетиме бараман,
Шуькир деймен,
Танъга шыksam,
Калмайын бир баьлеге.
Белки, сол зат —
Коьзди алдав,
Деп те ойлап аламан,
Не коьринер,
Не коьринмес —
Аш болганда коьзинъе.

АЛБАСЛЫДЫНЪ
ЭКИНШИ КОБРИНИСИ

Суыйтип кетти
Бир неше куын...
Эм шырышым бузылды.
Батпак сувлар
Катып шыгып,
Кеше эди аязылы.
Юрек бир зат
Тап сезгендей,
Ишимде ийт улыды,
Танъ манъыннан
Кобпке алдын —
Баягынша Албаслы.

Тизгинине
Еткен шашы,
Бетин явып, куйылган,
Аякларын,
Анълап болмас,
Бир зат этип авдарган,
Ол йогалды,
Амбар бойын
Тешкерген сонъ айланып,
Маъне таппай
Мен кыйналдым,
Ойларыма тавланып.

Ярык ерге
Туьскенлейин,
Амбар бойын айландым,
Сонъ ишинде
Аслыгы ман
Шувалларды тергедим.
Аыр бууртигинъ —
Бир урлык деп,

Ерден туыйир карадым,
Бир шувалдынъ
Тек тоьмендей
Болганын мен эследим.

Басы байлы —
Оьзи тоьмен
Бек сейир зат, ярабий.
Сол шувалды
Туьзем салып
Мен байладым янъыдан.
Албаслыга
Шеклендим мен.
Тек билмедим, олахый,
Калай этип
Алады ол
Буьртиклерди шувалдан?

Албаслыдынъ
Кайдай ды бир
Саьар куьши бар болар,
Каршыгадан,
Ирге ярып,
Кире болса, билмеймен.
Каравылшы
Не ди ога?
Керек болса, алысар, —
Деп кыйналып,
Ойларымды
Бир акылга илмеймен.

Ким биледи,
Белки, онынъ
Бар болса да йинлери,
Албаслыга
Увыс аслык
Турадылар шыгарып.

Деп те ойлап,
Бу затларга
Калады бек сейирим,
Коркынышым
Таркалады
Танъ атканда агарып.

Аттат сени!
Аслыкка деп
Келе болса Албаслы,
Не зат уьшин
Бу кадерли
Мен керекпен коркпага.
Сабырыкка
Ойлар суьйтип
Изледим ян басувлы:
Бу аслыкты
Аьдем есин,
Бергенше Албаслыга...

Ойнаклаган
Торы атын
Бирден каты токтатып,
Аьдетинше,
Келди эсип
Председатель эртенъ мен,
Толы бетин
Бедирейтип кайнатып.
Атыламан
Алдына мен
Куьйтенъленип, туьртенълеп.

Кызыл шырай
Сьпатыннан
Шертсенъ, каны тамаяк.
Ер туткысы
Тап колында

Оьктеминe сыймайды.
Оьзи соьйлеп,
Авызынъды
Аштырып унамаяк.
Эм озиннен
Баскаларды
Аьдемге де саймайды.

Халк мойнына
Алып болмас
Авыр мойса тагылган.
Ога не ди?
Туьтин дайым
Шыгады ожагыннан.
Аьдемлерге
Казеп тигип,
Ашувлыгын кайзаган.
Не киси ди,
Ташанмаган
Олардынъ каргысыннан?

Арамлык пан,
Коркыстув ман
Буйырыгын эттирген.
«Мен — властьпен! —
Деп кышкырган. —
Баьри зат та колымда»...
«Эки аякты
Бир этикке
Суктырарман!» — деп юрген,
Берилгендей
Иеликти
Суьрмеге бу яшавда.

Эм берилген.
Бираз турып,
Адым этти эсиктен.

Аър шувалды
Туъртип-туъртип
Тешкеруувли тергеди.
Сыркавлыды
Эследи де,
Ашувланды, элбетте,
Бу не оъзи,
Каравылшы,
«Воровайт»?! — деп терледи.
— Алган йокпан,
Карганайым,
Бир Аллахтынъ аты ман, —
Деп алдында
Камсыгаман,
Шуъши каты баладай.
— Алла десенъ,
Демесенъ де,
Собйлевинъ не, тартынмай,
Алдаган ман
Кырсызлыктан
Басты алып болардай.

Председатель,
Къшкырыклап,
Кутырды соъз коътерип.
Эм неге ди,
Ногай болып,
Орыс тилде соъйледи.
— Мен коъргенем
Албаслыды, —
Дедим тагы куърмелип. —
Айтканымды
Билмей калдым.
Ол бир куълев куъледи.

— Тамашасынъ!
Кажав этип
Калай билдинъ —

шуышинъди? —
Деди тагы
Куълей берип.
Сонъ сусланып тамада:
— Тагы келсе,
Бил, Албаслынъ,
Туъзелтпессинъ аьлинъди,
Айткан соьзим
Кажав тувыл,
Ярдам этпес Алланъ да.

— Яп-яланъаш
Албаслыды
Оъз коьзим мен коьрдим, — деп
Мен шуышимнинъ
Йок экенин
Анълатаяк боламан.
Куъйгелеклеп,
Оъзеленип
Кайдай аьлге туъстим мен,
Дурыслыкты
Айтаман деп,
Онъсыз аьлге каламан.

Председатель
Яман киси
Деп белгили болса да,
Мага дайым
Ыйнанымлы
Карайтаган эди ол.
«Оъз басына
Кереккенде
Туъсинмей, не айтсанъ да,
Инсан деген
Не ойланар,
Не ойланмас?..» — деди ол.
— Албаслы деп

Не сойлейсинъ?
Мылтыгынъды ал да, ат, —
Деди мага.
Буйырыгын
Тагы айтып кайтарып,
Белки, кейфи
Аруъв эди:
— Турувынъ не?
Кара оны яралап...
Айтув енъил.
Эм калдырды састырып.

Тек туьндеги
Коринислер
Таймады эш эсимнен,
Кыйналайым,
Кыйналмайым,
Атарман деп ойландым.
Яшавдан да,
Исимнен де,
Кейфим кетип, бездим мен.
Бас сукпага
Ер тапайын,
Боткекисип тыйылдым.

*АЛБАСЛЫДЫНЪ
УЪШИНШИ КОЪРИНИСИ:
КАР УЪСТИНДЕ ЫЗЫ*

Эм бир кеше себеленип
Явып шыкты калын кар,
Мен боьлмемде каравылда
Мойыгувлы, мойсалы.
Мен эситтим
Танъ манъынынъ
Алдында сол адымлар,

Елпувленип
Баягынша
Айлан-бийлан Албаслы.

Узын шашы,
Бетин явып,
Тизгинине куйылган,
Аякларын
Авдаргандай
Бир зат этип басады.
Мен баягы
Дирилдеймен,
Кобзлерим тарс юмылган,
Тым-тыракай
Ойым кетип,
Акылым бек сасады.

Алдыңгынша
Адымлады
Ол амбардынъ артына,
Тек тез кайтты.
Оны сездим.
Ювык барды капыга.
Мазбакларды
Салган эдим
Тиреп ирге бойына,
Тагы да бу
Не этер деп,
Карап турдым конакка.

Бисмилляды
Айта турып
Албаслыды кобзлеймен.
Эсиктеги
Тиревди ол
Алып аъри таслады.

Ашувлыктан
Тутлыксам да,
Не этерди билмеймен,
Узын шашлым,
Кирип кетип,
Уй ишинде йогалды.

Мен де шыктым
Оьз боьлмемнен
Эм тирелдим иргеге.
Конагымды
Эсик туьпте
Сабырланып сакладым.
Шыга келип,
Эште, туьсти
Карамы тап коьзиме,
Сонда бирден
Бугынып мен
Даяналмай йоьткирдим.

Йоьткиргенлей,
Тирев туьсти
Албаслыдынъ колыннан,
Ол асыкты,
Адалады,
Шавып кетти йол мынан.
Кара туьсли
Туьйиншигин
Айырмайды койныннан.
Тек ол мага
Тап коьринди
Аьдем больп сол заман.
Не де болсын,
Ога атпай,
Йогарыга мен аттым.
«Ай-ай! Вай-вай!» —
Деп Албаслы
Ынъыранып эситтим.

Карап турдым
Артыннан мен:
Авыл бетке ол шапты,
Кобкиректе
Боран ойнап,
Сездим ашы сувыкты.

Сув иеси —
Албаслыга
Не бар экен авылда?
Туйиншигин
Тасламады,
Ыслады берк колында.
Бу коьргеним
Тус тувыл деп,
Тань атканша шеклендим,
Ойларымнан
Маьне тапмай,
Болган истен сескендим.

Сагынышлы
Тань да атты,
Йылтыратып ак карды.
Кобрдим сонда
Ашык этип
Ыларды кар уьстинде.
Ызаланып,
Сыпсынлык пан
Ызлап бардым тапларды,
Кобп юрмедим,
Ыз токталды
Мариямнынъ уьйинде.
Савлай авыл
Биле эди
Мариямнынъ кайгысын:

Бес баладынъ
Касуьвети
Туьсип ялгыз мойнына.
Багатаган
Эди эри
Ерли колхоз йылкысын,
Яслайыннан
Оьлип кетти
Бандитлердинъ колыннан.

Кийинуувли
Кыскаяклы
От ягады пешине.
Мен киргенлей,
Сескенди бек,
Яны туьртип шыккандай.
Ак айрандай,
Агарды ол,
Карап алып кобзиме,
Онъмадым-ав,
Ушырадым
Казага деп айткандай.

Ундемейди.
Уйкысыздан
Кобзлерин кан басканлар.
Собз айткандай
Кобринмейди
Яшав ызы бетинде.
Орындыкта
Кысылысып
Ятыр эди балалар,
Уьш увислы
Бийдайы ман
Туьйиншик те шетинде.

Бу кайгыга
Мен шуышлидей
Юрегим бек сыгылып,
Бир созъ айтпай,
Элсленип
Шыгып кеттим эсиктен...
Амбарыма
Уьренъ-суьренъ
Келе турсам асыгып,
Тамададынъ
Кышкырыгы
Эситилди эректен.

«Воровайт!
Ахмед-сторож,
Какой ужас, воровайт!» —
Деп бир затты
Айтып-айтып
Айланады азбарда.
А мен болсам,
Мунълы болып:
— Мен тувылман воровайт,
Билесизбе,
Келген эди
Албаслы танъ манъында...

— Албаслыдынъ
Не экенин
Коьрсетермен мен сага!
Сен колхоздынъ
Байлыгына
Кайтип суктынъ колынъды?
Не маскара?
Бек устасынъ
Эртегилер айтпага!
Тутнакларда
Ширип калсанъ,
Сен билерсинъ орнынъды.

Акырды бек
Председатель
Оьктем карап коьзиме,
Кызув этип
Ойнаклатты
Ашув шашкан оьртенин.
Коьпке тартпай,
Тез огына
Суд кестилер оьзиме:
Ярым шелек
Бийдай уьшин
Тутнак болды оьмирим.

Албаслыды
Билгинъ келди.
Эне сондай хабары, —
Деди Ахмед. —
Заман эди
Аздаадынъ алавы.
Инсан сыйы
Бугынылып,
Авыр эди ахыры,
Мендей нешев,
Неше яслык
Коьрди онынъ талавын.

* * *

Яшав йолын
Янъыдан тап оьткендей,
Ахмед тынды.
Неге ди оны аяйман.
Мундай инсан
Таварыхтан келгендей
Деп, ойланып,
Ога сейир карайман.

Эртегиден
Энип келген бу киси,
Бактысынынъ
Енъип яшав шеккиси. —
Деген сезим
Энъ баслапкы болганга,
Бу хабарды
Мен аькеттим бурынга.

Авыр соьзге
Токтав белги салгандай,
Уьйреншикли
Уьрип алды ийт, канъсып...
Озган заман
Кушагына алгандай,
Эш таймады
Бу заман ман айкасып.

Кызыксынув,
Кобтерилип толкындай,
Тыйылмады,
Ойларымды тербелтип.
Билгим келди
Мариямнынъ акында,
Саклап турдым
Тынъламага кейфленип.

АМАНАТ

— Албаслы ман
Хабарымнынъ
Алай-былай болганы, —
Тутнакка мен
Адап-сасып
Кеткенимди не уьшин, —

Билетаган
Эди авыл,
Яшав сынав салганын, —
Деди Ахмед. —
Суйтип кетти,
Ютылынды
Бар такатым эм куышим.

Тутнактан мен
Кайтканнан сонъ,
Келген эдим Мариямга.
Язык хатын,
Мен кайтканша,
Яшалмаган, облипти.
Мен ысланып
Кеткеннен сонъ,
Кобмилипти кайгыга,
Оьзин шуьшлеп,
Мени аклап,
Судлерге коьп юрипти.

Ама онынъ
Тобгингенин
Санга бирев алмаган,
Арымайын
Анълатса да
Куьйгелеклеп, куьйтенълеп.
Мариямнынъ
Аманатын
Балалары мутпаган,
Ата сыйды
Мага дайым
Этедилер оьрметлеп.
Кезуувлесип
Келедилер
Йиенлер де конмага,
Не айтайым? —

Деди Ахмед. —
Ялгыз тувыл картлыгым...
Неге «Ахмед —
Танъ-Ахмедти»?

Кыйын тувыл анълавга,
Не обкиниш —
Бу инсаннынъ
Бактысынынъ яслыгы.

* * *

Эситкенли Ахмедтинъ бу хабарын,
Йырма йыл да
Озган болар санасанъ.
Юрек шертти.
Бу хабардынъ сырлары —
Эскеруьвди
Окынларда шайысанъ.

Кашан болсын
Танъ-Ахмедти ойланып,
Язарымды
Сезетаган эдим мен.
Ондай бакты —
Китапларда язылып
Калатаган
Бакты эди, билемен.

Корлык шеккен
Бактысы
Танъ-Ахмедтинъ —
Халкым коьрген,
Халкым шеккен бактыдынъ
Ян куьйдирген

Азганакай ушкыны,
Ярасынынъ
Амалсызлы туыйини.
Халк эрклиги —
Ахмедтинъ бу исинде.
Сол соьзден сонъ
Тагы оны бир коьрдим.
Авырган деп
Эситтим бир келгенде,
Маразлыды
Уыйинде мен йокладым.
Салам, айтып
Уыйге аста кирдим мен.
Куьлемсиреп,
Келгениме суьйинди:
— Билсенъ, сени,
Шакыртаяк эдим мен,
Кысмет оьзи
Уыйге сени аькелди.

* * *

— Орынласып
Олтыр, кызым, —
Деди Ахмед, — асыкпа.
Айтаягым
Узын тувыл
Аманатым меним бар.
Асыкпай ол,
Туьртенъленип
Алды бир зат сандыктан:
— Кара кесек
Бу кумашта,
Коьресинъме, ийне бар.
«Бу кумашты

Эм ийнеди
Сиз Ахмедке берерсиз.
Ахмед тувыл —
Кыдырыляс
Танъ-Ахмедке —
«Танъ» дерсиз, —
Деген экен
Мариям
Оълеги алдында: —
Бек оькиниш
Коьрмегеним
Ахмедти бу дуныяда».

Мине сосы
Затларды мен,
Кызым, сага беремен.
Сага олар
Керегер деп
Юрегим мен сеземен.
Тас байланган
Дурыслыктынъ
Мойны босар, билерсинъ.
Эм яшавдынъ
Ол туббиннен
Калкып шыгар, коьрерсинъ.

* * *

Акыллыгы терен болган Мариямнынъ.
Аьдувлеген шуьшсизин ол Ахмедтинъ.
Шуьшсизликке шаатлыкты саклаган —
Саклар онынъ яшавын деп балаган.

Сезген болар Мариямнынъ юреги,
Кыйында да халк намысы яшар деп.

Кудайыннан куткар деген тилеги,
Танъ-Ахмедтинъ коьнъилине конар деп.

Кумашты мен коьргенлейин анъладым,
Бу туьйиншик — увыс бийдай куйылган.
Тек ийнеге туьсинмейин карадым,
Бу кумашка ийне неге кадалган?

* * *

— Айтайым мен
Сага, кызым,
Ийнединъ таварыхын. —
Деди Ахмед. —
Сол заманда
Мен — куьзетши амбарда.
Билмегенмен
Албаслыдынъ
Тапкырлыгы барлыгын,
Бийдайды ол
Тымалаткан
Ийнеси мен шувалдан.

Ийне уйкен —
Тебен ийне.
Тесик болган иргеде.
Бир туьйир де
Туьспесин деп,
Сездирмеске шалыскан.

Сонъ бир кеше
Ирге бойлап
Мазбакларды коьргенде,
Сувик, ашык...
Амбарга да
Кирсем не деп, токтаскан.

Сол хабарым,
Сол савкатым,
Аманатым — байлыгым.
Неден керек
Сага? — деп мен
Ойласам да ишимнен.
Мариямнынъ
Бу затларын
Сага берип кояйым.
Суыйтип этсем,
Тувра болар
Деп, неге ди сеземен...

— Айтувынъыз,
Агай, дурыс.
Эм дурыс та сезесиз, —
Дедим сонда Танъ-Ахмедтинъ
Тынышлатып юрегин...
Куьнлер кувьп
Неше йылар
Кетип туры, коьресиз,
Эскеруьвли
Эстеликтинъ
Таварыхлы куьшлигин.

АШЛЫК АКЫНДА ТОЛГАВ

Ашлык, ашлык.
Ясыртынлык
Туыйнлерге туыйилген.
Отызыншы
Йылардагы
Коркынышы инсаннынъ.

Коп йылардынъ
Катпарында
Копиршиктей коьпирген.

Ашлык совзи
Туьскен энди
Суьзгишине заманнынъ.

Кобпиршикти
Алган сайын
Суьзгиши мен заманнынъ,
Мен анъладым
Не шеккенин
Амалсыз ногайымнынъ.

Эситкениме,
Билгениме
Келмеди эш ыйнангым.
Ыйнан, яным,
Акыйкаты
Сондай ды сол заманнынъ.

Сол йылларда
Оьтпек халкта
Етискендей большты.
Тек заманнынъ
Каарлыгы
Оьз мобрисин салыпты.

«Забрайт! Забрайт!» —
Деп кышкырып
Тамадалар юргенлер.
Ырызкылы
Бу тарапта
Аслык бар деп билгенлер.

Бас дегенде
Аслыкларды
Колхозлардан алганлар.
Сонъ авылда
Аьр аьелден
Йоталатып йыйганлар.

Комсомоллар,
Кобкирексип,
Уй-уйлерге киргенлер.
Бир аяктынъ
Уннынъ озин
Тартып алып, куьлгенлер.

Аьел коьзин
Кан бастырган
Ун дегенинъ не ози?
Биргенекей
Калакайды
Аькеткенлер.
Коьр тоьзип...

Калакайдынъ
Оьзин алган
Ол не юрек, не коллар?
Тентекликпе,
Каарлыкпа?
Соьле оны ким айтар?

Бу кадер бек
Шалысувды
Коьрсеткен тамадалар.
Тек не уьшин,
Не зат уьшин?
Онысын ким анълатар?

Эгиншидинъ
Берекетин
Тартып алып колыннан
Эм ашыктынъ
Бузлы сувын
Куьйганлар тап басыннан.

Тек неге ди
Тав бетлерде
Тиймегенлер инсанга.
Белки, онда
Батпаганлар, —
Халкы татым болганга.

Яде болса
Тамадалар
Оъз миллеттен болганлар.
Болганда да,
Ян авырып,
Миллетин аяганлар.

Не де болсын:
Орыс казак
Ногай ман бир корланган.
Сол заманнынъ
Кесимининъ
Сабаринде кайралган.

Сабарликтинъ
Кара куыши
Каарлыгын ойнатып.
Оъз еринде
Ногай халкын
Тентиреткен йотатып.

Амалсыздан
Амал тавып
Хатын-кызлар, бийкелер
Шыгарганлар
Сатувлыкка
Алтын затлар, кумислер.

Бирев алып
Ез кумганын,
Баскасы да юзиклер.

Ушиншиси
Тобстуймесин,
Добртинши — билезиклер.

Эм барганлар
Тав яklarга
Байлыкларын тобккенлер.
Бир тостакай
Нартуык ушин
Куымис кусак бергенлер.

Кайгылысы
Ах, не десень?!
Нешев уйге етпеген.
Бир увыслы
Нартуыги мен
Йол устинде ян берген.

Тек кайгылык
Соны мынан
Кутылып кутылмаган.
Авысувга
Аслык болмай,
Тавга йол койдырылган.

Тек кайгылык,
Касуветлик
Мойыктырган, муьлдирген.
Аьдемлердинь
Аштан сисип
Оьлуьвлери уьстеген.

Карт эм куртка,
Бала-бака
Кырылганлар шетиннен.
Авыл турган
Дир-дир этип
Обыргустынь сесиннен.

Авыраяк
Больш юрген
Нешаклы бир хатынлар,
Янғы янды
Эндиралмай,
Азраиль ман расканлар.

Тувганлар да
Болган болса,
Нур юзинде калмаган.
Басын тутып,
Бел беркитип,
Дьортаяклап болмаган.

Бу не каза!
Ногай халктынъ
Басына шер куйылган.
Аьр авылдынъ
Яртысыннан
Кьобби оьлип йоталган.

Оьз-оьзиннен,
Не оькиниш,
Шашылган отягалар.
Аьел-уьйден,
Каралдыдан
Калганы тек куйылар.

* * *

Неше тергеп, эске алсам ашыкты,
Бир соравга йок ты меним явабым.
Не зат уьшин, ким эткенди бу шартты —
Курманлыкка сайланылып ногайым?
Маразынъды
Билсенъ, эмин излерсинъ.

Соравыма явап излеп тоъземен.
Шеккенинъе явап таппай оьлмессинъ,
Ахмедтейди мутпассынъ, халк, билемен.

Оькинишли оьлип кеткен авылдас.
Мен билемен: яны онынъ оьлмеген.
Мен айтарем: ол оьмирли — Кыдырыляс,
Яман соьйлеп, яман этип билмеген.

Кыдырыляс шыкты бир куьн алдыма.
Бирден састым, танысам да эректен.
Мырадым бар — толтырсанъ деп айтпага,
Мен мутканман. Эстен тайган тилек те.

Кимге айтарсынъ,
Кыдырыляс коьрдим деп,
Айтып койсанъ, басынъ калар куьлкиге.
Кимге айтарсынъ, коьнъилимди йойдым деп,
Ахмедке деп келди сонда эсиме.

Оьзгерисли оьтип кеткен яшавдынъ
Буьртиклерин туьртип-туьртип шыгардым.
Кара кумаш — кара шагы заманнынъ,
Тебен ийне алды куьшин колымнынъ.

Кыдырыляс айтармекен тувра деп?
Поэмамда — эстеликтинъ кырсавы.
Борыш этпев — ахыретли куьна деп,
Танъ-Ахмедтен алдым заман тысавын.

Янбийкештинъ кара каска аты

Баллада

Кара каска ат минди,
Янай кызы Янбийкеш,
Карагай суьнъги колга алды,

Кара сувсар боьрк кийди,
Яв бурувга йол алды.

«Янбийкеш» йырыннан,

Яшав ели елигип,
Бувса сезим таласын.
Излеймен эмиренип,
Янбийкештинъ айкасын.
Савыт-садак уьстинде
Янбийкештинъ кара аты.
Келер коьктен туьскендей.
Болар мага ким батып?

Автор

Боран эсип токтавсыз
Тап эсиктинъ туьбинде,
Каты эди айлак кыс
Сол йылларда, эсимде.

Сол кыс бала шагымнан
Байланган берк эсиме:
Таварыхтынъ тагыннан
Эрклик берген оззиме.

Эстеликтинъ топ йибин
Таркатайым, аьдуувлеп.
Авдарсам кар куьртигин
Шыгар яслык коьнъиллеп.

АК ПАПАК ПАН КОБК ПАПАК

Авылдынъ ой бетинде,
Кырлыктынъ тап туьбинде
Яшайтаган эдик биз,
Оьстик неше тенъли кыз.

Школдынъ шагы келгенде,
Дослык беркип куътиндик.
Биз биргелес юргенде,
Ата-анамыз суъинди.

Бир орамнан йыйылып,
Оқувга биз барамыз.
Кешикпеймиз алданып,
Уыйге сахый кайтамыз.

«Ак папак пан коьк папак» —
Деген хабар шыкканша,
Куън кеширдик уйгынлап,
Коркув шеклик салганша.

— «Ак папак пан коьк папак»,
Белки, олар кардан ак.
Яшайды кыр янында,
Эндеклердинъ бойында.

Ойдагылар кайгырсын,
Сол бойда ды папаклар.
Аналарын шақырсын,
Раса калса «конаклар», —

Деп шырышты буздылар
Бирге окыган кеделер.
Оьрен хабар яйдылар:
— Сиз якта деп йинийлер...

Уйдегилер тек бизге,
Ойын соъз деп койдылар:
— Калманъыз сиз куълкиге.
...Тайды сонда коркувлар.

Боран. Куъртик. Калын кар.
Тап эртеги — коьринис.
Кыстынь эне яны бар —
Аьр тынысы — оьзгерис.

Елигип ел тыгырып,
Сугылды аьр кувыска.
Коьплер уйге тыгылып,
Шыкпадылар сыякка.

Кыймаслардан бирев де
Школга бу куьн бармады.
Рая — мараз, тоьринде,
Адасым — унамады.

Уйде инсан йок эди,
Белки, мени тыярга.
Оьзге ойым йок эди:
Кеттим шыгып окувга.

Артымнан ел ийтеклеп,
Мектебке мен тез еттим.
Эсик аштым куьйтенълеп,
Кенъ дорбамды суьйрелттим.

Бирев, экев... Нешев ди?²
Бес бала сав класстан.
Окытувшы куьрсинди,
Карап алып бас-бастан.

— Йолга шыгып боранда,
Коьзсиз баьтир экенсиз.
Уьстеек кыс аксамда,
Уйге аман еткейсиз.

— Эгер тыска шыкканлай,
Сересеек болсак биз, —
деди бирев.
— Колайдай —
Эгер мунда консак биз.

— Эште, дурыс айтасыз, —
деп тамада ойланды. —
Ама ата-анангыз
Кайгырар, — деп мунъланды. —

Сенимлик йок боранга,
Ол уьстеек, тынмаяк.
Калмай кешки аксамга,
Каьрсизликке кынмаяк.

Ювыктагы уьшевди
Уьйге элтер ел оьзи.
Болса мунав экевди
Озгарайым мен оьзим...

Окытувшы кейф алып,
Шыктык коркпай бораннан.
Кора туьп пен ыкланып,
Бардык орта орам ман.

Сонь бурылып орамнан
Йол алдык биз ярбаска.
«Адастыкпа бораннан?» —
деп йылады Кайырхан.

Уьйимиздинь суьлдерин
Коьргенлейин суьйиндим.
«Болмай боран бетерли,
Сиз барынгыз, — дедим мен. —

Туьскенлейин кырлыктан
Болаякпан уьйимде.

Эне туьтин ожактан —
Мага салам бергендей.

Ер болып бек тайганак,
Аста-аста юргенше,
Сизге энтте йол узак —
Йогар бетке еткенше.

— Кайырхан, сен йылама, —
Акылбалык мен болдым. —
Окытувшынъды ая!» —
деп арттан мен кышкырдым.

Такыйкалык йигер мен
Калдым суьйтип ярбаста.
Уйткыланган ел бирден
Боратгы аяк-бастан.

Кырлык туьпте, тоьменде
Бир зат сездим, япалак.
Кобринди йол уьстинде:
Ак папак пан коьк папак.

Корктым. Айлак сескендим.
Тез бурылдым артыма.
Аркаман ел ийтеди
Тагы орта орамга.

«Алды бетте коьлденен
Турган йолга етермен, —
деп ойландым оьзим мен. —
Ойга соннан туьсермен.

Ак папак пан коьк папак.
Яшай болса эндекте...
Бу йол оннан узакта», —
деп кутландым юректен.

Коблденен йол ютылган...
Уьренъ-суьренъ бараман.
Бурылып та артыма
Карамага коркаман.

Бир инсан йок орамда,
Бос тувыл ды коркувым.
Ойнайды кыс орада.
Ахырзаман мунавы?

Ыбыр-сыбыр юруьвлер
Эситкендей боламан.
Не кужырлы соьйлевлер!
Талмага аз каламан.

Коблеткиси дорбамда
Ак папакты коьремен.
Кобк папак та янында.
Не корksam да, юремен.

...Кашып-кашып, кашып мен,
Тавдан-тастан оьтемен.
Дорбамды берк кысып мен,
Каядан зувып кетемен.

* * *

Мени куйы касыннан
Тавыптылар.
Тайыппан.
Урынып куй корасына,
Такатымды йойыппан.

Авырыппан безгектей,
Сандырактан бугынып.
Сенимсизлик, сенектей,
Турган октай тыгылып.

КОНЪЫРАВ СЕСЛИ КОНЪЫРАТ

Безгек мени беклеген
Сол заманды мутпайман.
Тилим уйып куырмелген,
Тап яшавда йоктайман.

Кайдай ды бир сойлевлер,
Уьскируувлер, тилевлер
Шалынады эректен.
Мен безгекли бесикте.

Атайым ман аеийим
Энди меним туьсима.
Авыз ашсам, йок уьним,
Ковзяс толып ковзиме.

— Таныдынъма сен бизди? —
деди аеий тик карай.
Эситпеймен сесинъди.
Конъыравлы Конъырат.

Суьйтип аем айтканлай,
Коврдим атлар уьйирин.
Аьлеметлер болгандай,
Тыпырдады юрегим!

Конъыравлар занъырап,
Конъыр атлар киснеди.
Атам кетти зыранълап,
Бир ат етип аькелди.

«Бил сен, — деди, — тукумда
Сый белгиси — конъыр ат.
Конъыравы мойнында.
Конъыравлы Конъырат».

...Уяндым анълы даваздан,
Наъзик юмсақ сыйпавдан.
Анам туры қасымда,
Йылы қолы басымда.

— Машалла, қыз, машалла!
Йылтын энген қобзинъе, —
деди атам. — Иншалла,
Келерсинъ сен кейфинъе.

Туъсим турды мутылмай,
Қобнъилимди авлады.
Ишимдегин ыслалмай,
Айтпасам мен болмадым.

— Ак папак пан қобқ папак
Бизим тобсте яшайма? —
деп сорадым. — Анъқылдақ...
Йигит басын йоярма? —

Деди атам. — Йок онда!
Атылғанлар қуйыға.
Бу не ойсыз лахырда,
Тап илинген бурнынъа.

Айтудынъ ол не папак,
Сен тувылма Қонъырат?
Неден болдынъ сен қорқак?
Миндирермен сайлап ат.

Мен йылмайдым суыйинип,
Тайымшақты ойладым:
— Қобринмейди кезинип
Тайымшақ? — деп сорадым.

Салып отқа қуврайын,
Энди атам йылмайды.
Токтамайды қоллары...
Юзи отта яйнайды.

Конъырав бар сесинде —
Атам меним — Конъырат.
Тайымшагым оьскенде,
Болар оьктем конъыр ат, —

Деп мен оьктем ойлайман.
Муталмайман туьсимди.
Кобньилимди авлайман,
Туьс йыйдырды эсимди.

ЯНАЙДЫНЪ КЫЗЫ ЯНБИЙКЕШ

— Кызым, туьс сен коьрипсинъ,
Сага аьей келипти.
Эште, яны каьриптинъ
Кыйынынъды сезипти.

Туьс сен, кызым, коьрипсинъ,
Сага атай келипти.
Ат уьйирлер суьйипсинъ,
Юрегинъди бийлепти.

Конъыравлар занъырап,
Конъыр атлар киснепти.
Атайынъ тез зыранълап,
Сайлам аттан беришти:

«Билсенъ, — деген — тукымда,
Сый белгиси — конъыр ат.
Конъыравы мойнында.
Конъыравлы Конъырат».

Ийгиликке болсын деп,
Туьсинъди мен балайым.
Туьсинъе явап болсын деп,
Таварыхтан айтайым. —

Деп атам ой шеккендей,
Шуькирейтти коьзлерин.
Эне оьзи коьргендей,
Таптап айтты соьзлерин.

...Сол бурынгы заманда
Джанибек хан яшаган.
Йибермеге согыска
Буьтин халкты ол йыйган.

«Улы бардынъ улары
Атлансын!» — деп буйырган.
«Улы йоктынъ кызлары
Атлансын!» — деп соьз салган.

Яйык сувдынъ бойында
Янай деп карт яшаган.
Аьелинде сынъардан
Янбийкеш деп кыз болган.

Буйырыкты эситип,
Янбийкеш йол куьсеген.
Йигит эр ше кийинип,
Явга карсы куьтинген...

Суьйтип атам тынады,
Коьсев мен от туьзетип.
Куврай тагы салады,
Мен саклавда телезип.

Янбийкеш эр кийимде,
Коьз алдыма келеди.
Сезбегенме бирев деп?
Кейфим йырга кетеди.

Атам, басын бурылтып,
Домбырамды бер, дейди.
Мен йырлайым куйылтып,
Туьсинъе явап бу, дейди.

Эм атамнынъ давазы
Ойларымды боьледди.
Аьр соьзи мен авазы
Тап ишиме туьседди.

...«Алай хан да, булай хан
Ат коьтермес Сыгай хан.
Сырт душпан ман явласып,
Кавга эткен Джанибек хан.
Сансыз душпан шапканда,
Джанибек эди ханымыз,
Тувра карап соьйлесе,
Шыгар эди янымыз.
Элге ясак салды энди,
Уьйден бирев алды энди,
Элди айдап кавгага
Оьзи тыныш калды энди.

«Улы бардынъ улы атлансын,
Улы йоктынъ кызы атлансын,
Улы, кызы болмаган
Сакалы ман оьзи атлансын».*
— Ким-ким калды, ким калды
Яйык деген эллерде?
— Эр баласы болмаган
Янай деген карт калды.
— Иштен шыккан улым йок,
Азат этер кулым йок.
Хан буйырыгын тутпасам,
Энди меним куьним йок, —

Деп Янай карт кайгырып
Не этерин билмейди.
Курткасы йигерленип,
Сонда картка соьйлейди:

* «Янбийкеш» йырыннан.

— Авзык-авзык, авзык карт,
Авызынъ, бурнынъ сасык карт,
Хан буйырыгы шыкты деп,
Янынъ неге шыкты, карт?

Аядан каймак егисткен,
Айры эмшектен суът берген
Аявлаган ак бийкем —
Янбийкешим меним бар.»

...Янай кызы Янбийкеш
Кара каска ат минди.
Карагай суынъги колга алды,
Кара сувсар боьрк кийди,
Яв бурувга йол алды...

Домбырадынъ анъы ман
Сол туын уйкап кетиппен.
Туьс коьрдим танъ манъы ман:
Тайымшакты етиппен.

Тайымшакты сагынып,
Турдым сонда орыннан.
Ат аранга кагынып,
Барып келдим атам ман.

«Сен оьсерсинъ, Тайымшак, —
деп сыйпадым.—
Конъыр ат.
Бизики болар язгы шак.
Конъыравлы Конъырат.

Конъырав бар колымда,
Язда сага илермен.
Йилиншиктинъ сувында,
Уьйирилмеде юзермиз».

Карап алды тагы да
Атам куълеп юзимге.
— Аьлеметлер алдынгда, —
деп киргистти тез уйге.

Тайымшагынъ обскенде,
Керек болар кийимлер, —
деди атам.
Эм бирден
Салды алдыма туьинлер.

Бирисин мен карасам;
Яраськлы ат иер.
Баскасында, авдарсам,
Бспайы эр кийимлер.

— Атайдан эм аьейден. —
деди тайып, эректен. —
А оларга кимлерден?
Уьйкенлерден, элбетте.

— А оларга кимлерден?
Мен айтайым онысын. —
Янбийкештен! — дедим мен. —
Юрегимде туврасы.

Суьйтип энтте ойлайман:
Обмирден савга иеси —
Янбийкеш деп санайман.
Юрегимде моьриси.

Яшав ели елигип,
Бувса сезим таласын.
Излеймен эмиренип,
Янбийкештинъ айкасын.

Савыт-садак уьстинде
Янбийкештинъ кара аты.
Келер коьктен туьскендей,
Болар мага ким батып?

*Автордынъ архивиннен
алынган дурбатлар*

РЕКОМЕНДАЦИЯ

Келдихан Кумратова учится в Литературном институте им. А.М. Горького и работает в моем семинаре. За четыре года работы с ней я убедился, что она — бесспорно одаренная поэтесса, которая хорошо развивается, и уже сейчас представляется мне законченным мастером стиха.

От души рекомендую ее в члены Союза писателей.

10. 11. 67

Ильяс Сабитович

К. Кумратова эм Р. Джазаева

Аьел архивиннен

К. Қумратова ноғай аьлими А. Сикалиев пен

Ярықландырушы Э. Қайбалиев пен йолығыс

*Солдан онъга: А. Киреев, С. Капаев,
Ф. Абдулжалилов, К. Кумратова*

Яздың яркын куйинде...

Москва, 1990 йыл

XXVIII съезд КПСС
Москва, Кремль, июль 1990 г.

Иштелиги

«Калай эрте куьним батты куьлпилдеп...» 3

Шаьбден

Анама	10
Ойлар	11
Халкым меним	12
Тавыс	12
«Сув бувлары коькке карап шыккандай...»	13
Суйгениме (йыр)	13
Савга	14
«Куьндей сени мен коьрсем де...»	14
Бульглар	15
Суйген юрек (йыр)	16
Наьсип	16
Йольгыс (йыр)	17
Кайсы мага?	18
«Йьлытрайды бузлавык»	19
Аминат (йыр)	19
Суювде ойын йок!	20
«Сыркыраган яздынь ялпак куьнинде...»	21
Бир юрек	21
«Мен кетемен...»	22
«Юрек кызбай...»	23
Оны билсенъ	23
Айтылмаган соьзлер	24
Саклав	24
Ер юзинде суюв деген йок эди	25
Икон-Халк (йыр)	27
Сеннен бийик	28
«Атты сувда сен юздирип...»	29
Куьншилерге	29

Сонъгы япыраклар

Ана тилди сагынаман	31
Тотай терек	32
Яшав басланган ерде	34

Атым меним тагы йолда	35
«От акындв, поэт, язып кыйналма...»	36
Тавлар сынап, тавлар суййип биледи	36
Сен эрексинь олимнен...	37
«Иилиншигим, йолдасым...»	39
«Керек тувла...»	39
«Яшавыма мен шагынып билмеймен...»	39
Сосы шакта...	40
Кыйнама	41
«Киртлегендей...»	41
Куъз	42
Куъз акында тагы да бир ятлап	43
«Куъннинь коъзи коъринмейди...»	44
Коллар эм шешекей	44
«Бек тилеймен...»	46

Ямгыр йыры

Йип	48
Кайдай айле эткенинь	51
Уйрет яшав, уйрет сен	52
Куъзги сыдыралар	54
Кар явады	55
А мен болсам	56
Яшав	56
Ярландым	58
Эки юзлик — эки йырткыш (Баллада)	58
Атадынь айтканыннан	62
«Яшавыма ян дос болып...»	63
Япырак	63
Шешекей	65
«Сен келмейсинь...»	65
«Тавдай уйкен суювимди...»	66
Ковзлер	66
«О, шақырма...»	67
Сага	67
Туурлендим	68
Мен йолда	69
Сен акында	72
Яшавымнынь уршыгы	73
Болган зат бар	75
Акайым бар атымда	77
Мунда таслар сойлейдилер	81
Юрек айтты	83
Куванышлы куън	84
Терезе туыпте — тал терек	85

Арканшы	86
Ал, Муратхан, кобызынъды тарташ сен	88
Бияла	89
Уыйм (Тогыз шарлак)	90
Унамайсынъ сен келмеге калага	92
Мунълы болсам	94
«Алалыкка...»	95
Не болады, не болмайды?	96
Алма эске	97
Ямгырда	97
Сен келесинъ	98
Сакла, бактым, сайлыктан	99
Аклыгым	100
Ямгыр йыры	100
«Куъз сувыгын сынаган...»	102
Ногай шовлдинъ юрегиндей	103
Топал пышак	104
Куъзги сувретлер, куъзги коьнъиллер	106
«Тыныклыкты...»	107
«Япыраklarын...»	108
Саввлели туъс	108
Сен кеттинъ каладан	110
Йоллар, йоллар	111
«Яз басында бас коьтерген...»	112
Келсенъ экен	113
Эсигимде ашы еллер	114
Сен уйкайсынъ	115
Калай аруув, кар явган	115
Ана коьнъил мен айтылган бала йыры	117
Айсе	118
Бесик йыры	119
Ким айтты?	120
Язлыкта кар явганда	120
«Алдын бувган...»	122
«Суйгенине...»	123
«Эсинъдеме...»	123
«Адым, адым...»	124
«Обыр мысык...»	124
«Келиспейди...»	125
«Тавдай уйкен суювимди...»	125
«Сув бувлары...»	126
«Ел эспесе...»	126
«Сыркыраган яздынъ...»	126
«Мен куьлеймен...»	127

«Ах, яшавым...»	127
«Не зат ушин, билмеймен...»	128
«Кишкой юрек...»	129
«Давылдаган оттай...»	129
«Санамайман...»	130

Тамыз

Талпынувда — юдыз...	132
Оърнек	133
Уьш балапан	134
Ювсан	135
Отлыктас эм шешекей	136
Денъизде ай йолы	136
Корсем, коьзим айынгандай...	138
Кирпи	140
Светофор (<i>Экинчи вариант</i>)	141
Шоьл тынысы	145
Куьн яманы кеткен ушин...	145
«Кавыфлыклы...»	147
«Туьнегуьнги...»	148
Бос соьзлердинъ...	149
Болсам сенинъ...	149
Наьсибиме коьз тийди	150
Белки, урлык оьрленер...	151
Сен кеткенли...	152
Гуьлимди аяз уьситер...	153
«Уьйимнинъ сен — алавы...»	156
«Суьювимнинъ коркпай...»	156
«Бил, куьнлерим — алаллыктынъ оьрмеси...»	157
Сеиф Сарайлыдынъ ойларына иерип	157
Непси	159
Неше япырак курыган...	161
Арада калган — аьдем	162
Кокь шымшыктынъ шинъ йыры	163

Танъ манъында

Ятлавымда — коьнъилим	170
Маьлейиклер барма экен...	170
Яркын айлы тереземе карадым...	170
Танъ манъында тилеймен	172
Йыр. <i>Анъы Расул Сеитовтыкы</i>	172
Кокь куьмбезде — маржан шок	174
Кылакобыз	174

Мен келемен... Йыр. <i>Анғы Фатимат Токовадыкы</i> . . .	178
Ортеке	179
Ах, билмеймен	181
Урланган суьюв	181
Майысады сокпагым...	182
Бала кимик кувантады	182
Булак, булак — ак шоқырак...	183
Яшав деген — атшабыстай. Йыр. <i>Анғы Фатимат Токовадыкы</i>	185
Бесик йыры. <i>Анғы Байдымат Кечеруковадыкы</i>	186
Фирангиз	187
Колынъда тут наьсибинъди (Бесик йыры)	188
«Ел орамда...»	189
«Йылатпасанъ...»	189
«Куьншилер куьлтовбе уьйдилер...»	189
«Кылынмас кылыгым...»	189
«Бакыл, бакыл...»	190
«Дослыгымды туьйрегиштей туьйрединъ...»	190
«Этегинъди алып каш...»	191

Кызыл шылма

Эдигединъ нышанлары	193
Йигитликке уьмитленуьв йыры	194
Келеек уьлги йок болмас	195
Болар мага ким батып?	196
Сафарбийдинъ коьпиринде	196
Эмлев	197
Ата йолын кувув йыры	197
«Мен бу кеше...»	198
Кели тиер басынъа...	199
Бабтирдинъ аьптеси Янсарайдынъ сазы	200
Дос йыры	201
Такта-куршак	202
Тайбаттынъ казлары	203
Кызыл шылма	204
Сынъар аьруьвди яманлар курсаса...	205
Шанъ тиймес даьрий шыбама...	203
Алагаз йыланлар	207
Бугыз	207
Дженнетхан	208
Тилди кайрав	209
Кокъ таслы сыргам	210
«Саьарли» сандык	210

Поэмалар

Биринши концерт (Лирикалы поэма)	213
Москва орамлары	216
Япыраклар туьседи	220
Кобаннынъ ягасында	221
Ата ман сойлесуьв	224
Баслык (Поэма)	227
Бала той (Поэма)	238
«Сол арада...»	245
Уятсыз қораз (Халк эртеги)	247
Тамыз (Поэма)	264
Танъ манъында (Поэма)	287
Янбийкештинъ кара каска аты (Баллада)	325
Автордынъ архивиннен алынган дурбатлар	339

Кумратова Келдихан Иссаевна

ИЗБРАННОЕ

Стихи и поэмы
На ногайском языке

Редактор-корректор *С. А. Кукаева*
Оформление, художественное редактирование,
графика и верстка — *А. Я. Унежова*
Технический редактор *Г. М. Хомякова*

Подписано к печати 27.05.14. Формат 84x108/32.
Бумага офсетная. Гарнитура «AcademyCTT». Печать офсетная.
Усл. печ. л. 18,4. Усл. кр.-отт. 18,9. Уч.-изд. л. 15,5.

Тираж 250 экз. Заказ №

РГБУ «Карачаево-Черкесское
республиканское книжное издательство».
369000, г. Черкесск, пл. Кирова, 23, Дом печати.

Отпечатано с готового оригинал-макета
в ООО «ТИПОГРАФИЯ СТАВРОПОЛЬЕ»
355035, г. Ставрополь, ул. Спартак, 8.

К 908

К.И. Кумратова. Избранное: Черкесск, РГБУ «Карачаево-Черкесское республиканское книжное издательство», 2014.—352 с.

ISBN 978-5-7289-0321-5

Издание адресовано ученым-филологам, преподавателям словесности и всем, кто интересуется историей развития ногайской литературы, культуры.

К $\frac{4802490200-6}{9П1(03) — 2013}$ 6—2014

84(2Рос-Ног)6—5